

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2010

Bc. Eva Andrašková

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POLITOLÓGIE A EURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ

SLOBODA NA POZADÍ SÚČASNÉHO SVETOSYSTÉMU

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Študijný program: P Om - politológia (v špecializácii medzinárodné vzťahy)

Študijný odbor: 3.1.6. - politológia

Školiace pracovisko: Katedra politológie a európskych štúdií, FF UKF, Nitra

Školiteľ: doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc.

Nitra 2010

Bc. Eva Andrašková

Zadanie

P o ď a k o v a n i e

Ďakujem vedúcemu svojej záverečnej práce doc. PhDr. Jozefovi Lysému, CSc. za jeho cenné rady, trpezlivosť a starostlivý dohľad nad mojou prácou. Taktiež veľká vďaka patrí mojej rodine, za ich lásku a finančnú podporu.

Abstrakt:

Bc. ANDRAŠKOVÁ, Eva: *Sloboda na pozadí súčasného svetosystému*. [Diplomová práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra politológie a európskych štúdií. Školiteľ: doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister. Nitra: FF UKF, 2010 99 s.

Diplomová práca sa venuje analýze slobody z hľadiska ekonomickej globalizácie – kapitalistickej svetoekonomiky. Cieľom práce je skúmať rozsah determinácie, ako sociálnych štátov tak aj jednotlivcov, v uplatňovaní ich slobodnej vôle v procese rozhodovania sa a každodenného konania.

Prvá časť práce je venovaná analýze rozvojovej pomoci krajinám tretieho sveta po druhej svetovej vojne. Skúma sa opodstatnenosť tvrdenia o pokračovaní nanútenej medzinárodnej deľbe práce z čias kolonizácie a sledujú sa metódy uplatňované voči týmto krajinám po roku 1945. Prvá časť práce poukazuje na potrebu zbavenia sa jednostranného nazerania a zbavenia sa nedôsledného skúmania pri poznávaní a analýzach. Zbavenie sa menovaného je považované za bezpodmienečné ešte pred hľadaním reálnych riešení.

Druhá časť práce sa venuje analýze pôsobenia nadnárodných spoločností a vplyvu týchto spoločností ako na štát, tak v konečnom dôsledku aj na jednotlivca. Skúma niekoľko druhov nerovností v spoločnosti, vytvorených postupne v procese prehĺbovania sa ekonomickej globalizácie. Cieľom druhej časti práce je nalezanie reálneho východiska pre jedinca – občana – núteného žiť v podmienkach vytvorených systémom medzinárodného prostredia.

V práci je uplatňovaná predovšetkým metóda analýzy a syntézy.

Kľúčové slová: sloboda, svetosystém, rozvojová pomoc, tretie krajiny, ekonomická globalizácia, nadnárodná spoločnosť, sociálny štát, polarizácia, strach/neistota, sociálne riziko, zodpovednosť, hodnoty.

Abstract:

Bc. ANDRAŠKOVÁ, Eva: *Liberty in the background of the world system*. [Magister Thesis]. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Arts, Department of Political Science and European Studies. Supervisor: Assoc. PhDr. Jozef Lysý, PhD. Degree of qualifications: Master. Nitra: FF UKF, 2010 99 p.

This thesis deals with the analysis of freedom in terms of economic globalization – capitalist world economy. The goal of this work is to examine the extent of determination, as welfare states as well as individuals in exercising their free will in the process of decision making and daily costs.

The first part is devoted to the analysis of development aid to third world countries after World War II. It examines the merits of the arguments for the continuation of imposed an international division of labor from the time of colonization and follow the methods applied to these countries after 1945. The first part points to the need to discard one-sided view and getting rid of the inconsistent review in understanding and analysis. Divestment appointed is deemed unconditional before finding real solutions.

The second part is devoted to analysis of the operation of multinationals and the impact of these companies as to the state, thus ultimately to the individual. It examines several types of inequalities in society, created in the process of gradually deepening of economic globalization. In the second part is found the real basis for the individual – citizen – forced to live in conditions designed by the system of international protection.

In this work is mainly applied the method of analysis and synthesis.

Key words: freedom, world system, development aid, third countries, economical globalization, multinational corporation, the welfare state, polarization, fear / insecurity, social risk, responsibility, values.

Obsah

Úvod.....	7
1 Nerovnomerný rozvoj sveta – štáty Severu a Juhu	11
1.1 Teória závislosti	11
1.2 Teória modernizácie.....	16
1.3 Všeobecné poznatky o zahraničnej pomoci	17
1.4 Analýza vývoja rozvojovej pomoci	22
1.4.1 Počiatočná fáza rozvoja	22
1.4.2 Druhá fáza rozvoja.....	26
1.4.3 Tretia fáza rozvoja	28
1.4.4 Štvrtá fáza rozvoja	32
1.5 Vyhodnotenie prvej kapitoly.....	33
2 Sloboda v našich „končinách“	56
2.1 Fungovanie a vplyv nadnárodných spoločností.....	56
2.2 Sociálny štát, jeho úpadok a stredné vrstvy	62
2.3 Nerovnosť alebo nesúmerateľnosť ?.....	70
Záver	90
Zoznam použitej literatúry	93

Úvod

Sloboda – slovo tak známe; pojem ktorým sa už zaoberali mnohí. Keby sme sa vydali cestou skúmania statí známych aj menej známych filozofov, mohli by sme pokojne napísať obsiahlu knihu. V tejto diplomovej práci, sa ale nebudeme usilovať o definíciu slobody. Nepôjdeme cestou syntézy a analýzy iných filozofických mysliteľov a ich diel. Stanovili sme si názov diplomovej práce – *Sloboda na pozadí súčasného svetosystému* – a týmto spôsobom sa na cestu vydáme.

V bakalárskej práci sme sa venovali práve spomínanému svetosystému. Snažili sme sa analýzami teórie medzinárodných vzťahov nájsť tú, ktorá by najlepším spôsobom odrážala dnešnú realitu. Dospeli sme k záveru, že je to Teória závislosti. Teória závislosti vznikla ako súbor kritik vzťahujúcich sa k rôznym modernizačným teóriám. Šlo konkrétne o povojnové obdobie (po r. 1945) a o rozvojovú pomoc, ktorá sa na pozadí vtedajšej situácie medzinárodných vzťahov utvárala. V práci síce systematizujeme vývoj rozvojovej pomoci, no je potrebné zdôrazniť, že nám nejde o výpočet minulosti, ale skrze tento vývoj sa budeme snažiť poukázať na súčasnú realitu. V prvej kapitole našej diplomovej práce sa teda zameriavame na medzinárodnú sféru, ide o pomyselné rozdelenie krajín Severu a Juhu a o vzťahy a princípy ktoré voči sebe tieto krajiny uplatňujú. Snažíme sa skrze to dospieť k dvom širšie použiteľným záverom:

- Čas na kritiku už dávno pominul a je nutné sa zamerať na hľadanie reálnych riešení; a po ich nájdení je nutné aktívne konať.
- Prvý bod si vyžaduje zbaviť sa našej nedôslednosti a jednostrannosti, bohužiaľ jedno aj druhé je dnes každodenným javom.

K prvému bodu, môžeme len doplniť, že nám nejde o aktivizáciu dôsledného konania len čo sa týka rozvojových krajín, či medzinárodného prostredia ako takého; ale ide o konanie, ktoré sa týka každej ľudskej činnosti všedného dňa.

Či už sa človek nachádza v spodnej priečke pyramídy sociálnej stratifikácie, alebo v tej najvyššej, denno-denne sa musí rozhodovať – a vo svojich rozhodnutiach a konaniach, buď svoju slobodu naplní, alebo nie. Pokiaľ v prvej kapitole sa zameriavame na medzinárodnú sféru, ako zároveň na sféru, v ktorej bežný človek nemá priamu možnosť denne rozhodovať o osudoch iných ľudí – v druhej kapitole nám ide o záležitosti, ktoré

ovplyvňujú každodenný život v našich končinách, a ostáva našou voľbou akým spôsobom sa do tohto procesu rozhodovania zapojíme, alebo či vôbec. Druhá kapitola sa konkrétne zameriava na činnosť nadnárodných spoločností, na vplyv týchto veľkých spoločností na sociálnu politiku štátov, ako aj v konečnom dôsledku na jednotlivcov – občanov.

Ako sme povedali na začiatku – nepôjdeme cestou analýz chápaní a interpretácií slobody z pohľadu rôznych filozofov. Pôjdeme cestou ekonomických súvislostí, a ich vzťahu k sociálnym otázkam (aspoň do takej miery, do akej sme ako študenti politológie schopní). V priereze celej našej práce sa ťahá jedna nevy povedaná otázka, a síce: Do akej miery je naše konanie za súčasných podmienok slobodné a do akej determinované inými javmi/okolnosťami. Už tu v úvode, by sme sa chceli v krátkosti venovať dielu Zygmunta Baumana – *Sloboda*, aby sme sa v priebehu práce k vysvetľovaniu úvodnej a kľúčovej problematiky nemuseli vracieť.

Zygmunt Bauman hneď v úvode svojej knihy tvrdí, že samozrejmosť slobody vychádza iba z jej neustáleho používania (ako pojmu), ale tá samozrejmosť je len zdanlivá. Jednak sú tu zdroje (peniaze), ktoré ako vraví Bauman sú potrebné takmer pri všetkom čo dnes robíme. A na druhej strane, je tu rada rôznych obmedzení, ktoré okliešťujú našu slobodu. Vraví, že by sme nemali prehliadať súvislosti medzi našim presvedčením o slobodnom indivíduu a medzi zvláštnymi rysmi našej vlastnej – západnej, modernej a kapitalistickej – spoločnosti.¹

Bauman vymedzuje rozdiel medzi slobodnou vôľou a slobodou ako takou. Slobodná vôľa je podľa neho tá, ktorá si zaslúži štatút produktu prírody a súvisí s jedinečnosťou každého z nás; naopak sloboda už zohľadňuje následky špecifického sociálneho usporiadania. Bauman si kladie rečnícku otázku: Ak aj *sloboda* má byť niečo prirodzené, potom *nesloboda* musí byť niečo vytvorené umelo.² V iných častiach svojej práce Zygmunt Bauman píše: „*Sloboda sa zrodila ako privilegium a tým taktiež ostala. Sloboda rozdeľuje. To najlepšie stavia nad všetko ostatné. Svoju príťažlivosť čerpá z odlišností; jej prítomnosť či absencia odráža, vyznačuje a zvyrazňuje kontrast medzi vysokým a nízkym, dobrým a zlým, žiaducim a odpudivým.*“³ (Nám sa tu, okrem iného,

---

¹ BAUMAN, Z.: *Svoboda*, 2003. s. 9-11

² BAUMAN, Z.: *Svoboda*, 2003. s. 12

³ BAUMAN, Z.: *Svoboda*, 2003. s. 18

natíska otázka: Kto určuje to čo je vysoké a čo nízke, čo je dobré a čo zlé..., kto má právo takto hodnotiť?)

Zygmunt Bauman sa vo svojom diele pokúsil aj o to – čomu sa my v práci zámerne chceme vyhnúť – o *sociogenézu slobody*. Zdôrazňuje tu, že množstvo prepracovaných definícií, rekapitulácií, intelektuálnych objavov a nálezov je (z pohľadu autora písuceho históriu slobody) len pohľadom na dejiny svojich kolegov intelektuálov. Vraví, že každá formulácia slobody vychádzala z faktu, že jej autor riešil skutočné problémy svojej doby. Predpokladá preto, že história slobody nie je ani tak postupným vývojom plného významu tejto idey z počiatočnej zárodočnej formy, ale skôr mostom preklenujúcim široký rozsah sociálnych koncepcií s ich špecifickými konfliktami a mocenskými zápasmi.⁴ Spomenuté tvrdenie dovádza Zygmunta Baumana k poznaniu, že pri analýze slobody je potrebné odlišovať naše *konanie* od *podmienok nášho konania*; a teda – je potrebné rozlišovať medzi jednaním závislým na vôli druhých a činnosťami závisiacimi iba na našej vlastnej vôli. Toto poznanie zase dovádza autora diela k nasledujúcemu záveru: slobodný jedinec, sa stáva výtvorom dejín, rovnako ako spoločnosť do ktorej patrí. K tomu, aby takýto slobodný jedinec vznikol, je potrebná špecifická súhra okolností a prežiť môže len vtedy, ak tieto okolností pretrvávajú. Otázku slobody preto musíme vnímať aj ako výtvor historického a spoločenského vývoja, ktorá sa v určitých podmienkach objavuje a možno opäť mizne. Bauman tvrdí, že dnešná sloboda úzko súvisí s nástupom modernej doby a kapitalizmu, a preto je potrebné ju vnímať ako niečo – čo patrí ľuďom rôznou mierou, niečo – čo má zmysel ako protiklad voči inému stavu. Toto je dôvod, prečo v písaní práce nepôjdeme cestou analýzy rôznych interpretácií slobody, ale zameriame sa na opis vlastnej spoločnosti a podmienok, ktoré pre jedinca v procese rozhodovania sa vytvára. Zygmunt Bauman robí vo svojom diele ďalšie dve dôležité veci:

- spája jedinca so spoločnosťou, kde sa jeho sloboda uplatňuje najmä ako sloboda spotrebiteľa
- poukazuje na súčasné politiky a rolu štátov, kde štát má tendenciu dištancovať sa od svojich tradičných záujmov prerozdelenia kapitálu a práce, oslabujú sa jeho

---

⁴ BAUMAN, Z.: *Svoboda*, 2003. s. 41-42

funkcie a rastie jeho nezávislosť na sociálnom a demokraticky orientovanom riadení.⁵

K určitým spomenutým veciam sa ešte neskôr v priebehu práce vrátíme; no zopakujeme, že pre nás je dôležitá spomenutá otázka, ktorá sa nenápadne ťahá celou našou prácou – nakoľko je naše konanie determinované a nakoľko slobodné (vzhľadom k podmienkam, ktoré súčasný spoločenský systém utvára).

Zaujímavé dielo napísal aj Fernand Braudel – *Dynamika kapitalizmu*. Recenzia o jeho diele nesie pôsobivý názov: *Všetko sa zmenilo v obchod*. Ide o novú analýzu kapitalizmu, kde Braudel rozlišuje medzi materiálnym a ekonomickým spôsobom života, rovnako ako rozlišuje medzi trhovým hospodárstvom a kapitalizmom. Materiálny život predchádza životu ekonomickému, človek v ňom vystupuje ako spotrebiteľ a orientuje sa na úžitkovú hodnotu. V momente keď sa stáva účastníkom výmeny (na trhu) stáva sa jeho život ekonomickým a všetko čo má, nadobúda výmenné hodnoty. V tom momente zároveň začína fungovať trhové hospodárstvo. Braudel tvrdí, že pokiaľ trhy sa vyvinuli všade, že pokiaľ trhové hospodárstvo je historický a globálny jav; kapitalizmus vznikol a vyvíjal sa iba na Západe. Trhové hospodárstvo rozprestrela svoje krídla nad materiálnym životom a kapitalizmus začal prosperovať. Braudel hovorí, že ako trh, tak aj kapitalizmus majú do 18. storočia minoritné postavenie, lebo väčšina ľudských činností naďalej ešte spadá do materiálneho života, a nie do mechanizmu vzťahu ponuky a dopytu.⁶ Pre nás je dôležité v úvode si zdôrazniť práve túto časť z jeho tvrdení – a teda, že trh a kapitalizmus nie sú pre neho totožné. Neskôr nám tento postreh posluží pri analýze príčin finančnej krízy.

Predpokladáme, že diplomová práca bude pestrá a pre množstvo myšlienok nebude jednoduché ju napísať. Využívame v nej metódu syntézy a analýzy. Odkazy sa nachádzajú pod čiarou, citácie sú písané kurzívou a v úvodzovkách. Práca je rozdelená na niekoľko kapitol a podkapitol. Použitá literatúra sa nachádza na konci práce v zozname literatúry.

Celkovo (či už ide o dianie na medzinárodnom poli alebo na domácom) sa snažíme v práci preukázať pravdivosť nášho presvedčenia, že je nevyhnutné konečne spojiť našu slobodu so zodpovednosťou, a že už nie je možné uplatňovať slobodu bez nej. Cesty do budúcnosti sú však otvorené, je ich mnoho, a je len na nás ktorou z nich sa vyberieme.

---

⁵ BAUMAN, Z.: *Svoboda*, 2003. s.15-17

⁶ HORYNA, B.: *Všetchno se změnilo v obchod...* [cit. 2010-04-01]. Dostupné na internete: <http://www.aluze.cz/1999_03_04/braudel.php>

1 Nerovnomerný rozvoj sveta – štáty Severu a Juhu

V bakalárskej práci, bolo našim cieľom, za pomoci známych teórií medzinárodných vzťahov, dospieť k odhaleniu tej teórie, ktorá by čo najvýstižnejšie popisovala povahu súčasného svetosystému. Porovnávaním jednotlivých teórií a za pomoci knihy *Európsky univerzalizmus* od Immanuela Wallersteina, sme dospeli k záveru, že sa k nej najväčšmi približuje Teória závislosti⁷. Môžeme teda konštatovať, že reálne fungovanie medzinárodných vzťahov vidíme viac realisticky ako idealisticky, a navyše, že je potrebné venovať sa komplexne celému súčasnému systému a skúmať jednotlivé prvky systému vždy na jeho pozadí. Je možné, že k tomuto sa budeme vracat' v priebehu našej práce ešte niekoľkokrát, a že dôležitosť tohto tvrdenia pochopíme až v celkovom odraze práce. Názov našej diplomovej práce je *Sloboda na pozadí súčasného svetosystému*, a teda môžeme si už len zo samotného názvu všimnúť, že vybraný postup – t.j. analýza prvku vždy v danom kontexte – hrá pre nás dôležitú úlohu. Začnime diplomovú prácu tým, čím sme v bakalárskej práci skončili – zdefinujeme si Teóriu závislosti – ktorej jednotlivé prvky rozoberieme podrobnejšie v prvej kapitole tejto práce, kde sa nám stretnú dva pohľady. Dalo by sa povedať, že prvý bude kritickým (zrejme aj prevládajúcim) pohľadom na vývoj vzájomných vzťahov vyspelých a rozvojových krajín, a druhý pohľad bude predstavovať zložitá analýza zahraničnej pomoci – najmä rozvojovej pomoci krajinám tretieho sveta. Pokúsime sa poukázať na to, že veci nemožno vidieť len z pohľadu bielej alebo čiernej; a že je veľmi dôležitý náš zodpovedný individuálny prístup.

1.1 Teória závislosti

Teória závislosti v skutočnosti nie je len jednou ucelenou teóriou, ale tvorí ju množstvo názorov, pohľadov a škôl a k tomu má množstvo prislúchajúcich predstaviteľov. Ostré reakcie, rôznych autorov, na modernizačnú školu nazývame súhrne Teóriu závislosti a jej vznik môžeme datovať približne na 60-te roky 20. storočia.⁸ Týchto autorov je naozaj veľké množstvo, preto si priblížime opis Teórie Závislosti z knihy od Oskara Krejčího – *Medzinárodná politika*. (Túto knihu sme používali v bakalárskej práci, a použijeme ju i tu,

---

⁷ ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*. 2008. s.32-48

⁸ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

pretože oceňujeme učebnicový spôsob akým je písaná – a to nám dáva možnosť nazrieť do toho, čo je klasicky vnímané a prijímané ako všeobecné a platné.) Do samostatnej školy, bola Teória závislosti sformovaná až v 60-tych a 70-tych rokoch 20.storočia. Ide už o systémovú teóriu, t.j. o štrukturálne globalistický pohľad na svet, ktorý má niekoľko základných východísk:

- Na svet je nutné sa dívať ako na celok – tento globálny kontext je pri analýze rozhodujúci. Poznať a pochopiť chovanie jednotlivcov, inštitúcií, štátov, sociálnych skupín i nadnárodných organizácií si v prvom rade vyžaduje pochopenie svetového systému. (Tento bod sme už zdôraznili a budeme sa ho snažiť ešte zdôrazňovať.)
- Politické procesy vo svete sú odrazom ekonomických procesov, a teda medzinárodná politika je len funkciou svetovej ekonomiky. Ústrednou charakteristikou svetového systému je kapitalizmus, ktorý vytvára determinujúce prostredie pre svetový politický systém. (Toto je bod, ktorého obsah sme si prvýkrát uvedomili už pri písaní bakalárskej práce. Chceli sme v nej pôvodne rozpracovať sociálne aspekty globalizácie, ale nešlo to bez predošlého naštudovania jej ekonomickej podstaty. Dospeli sme k nepísanému záveru, že globalizáciu využívajú najmä ekonomické javy; a to čo je bežne považované za jej sociálne či kultúrne aspekty, sú v podstate nedomyslenými dôsledkami ekonomických procesov, alebo javmi ktoré ekonomická globalizácia podčiarkuje a vynára na povrch.)
- Kapitalistický sveto-systém niektoré krajiny zvyhodňuje, a iné zase znevýhodňuje. Tento systém navyše funguje tak, že prináša prospech vybraným jedincom, štátom a spoločnostiam. Aktéri svetovej ekonomiky – a teda nutne rovnako aktéri svetovej politiky – sú usporiadaní v hierarchických štruktúrach, kde základný vzťah je daný mechanizmom dominancie.⁹ (Tento bod čiastočne rozpracujeme v prvej kapitole a jeho druhú časť sa pokúsime rozpracovať v druhej kapitole.)

Teória závislosti je snáď najznámejšia pojmom – medzinárodná del'ba práce. Táto del'ba člení krajinu systému na krajiny centra (jadra) a krajiny periférie, prípadne

---

⁹ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.559

semiperiférie. Niektorí autori používajú ekvivalentné termíny – metropola a satelitný štát.¹⁰ Medzinárodná deľba práce má tiež niekoľko základných premís aj argumentácií.

Intelektuálne východiská medzinárodnej deľby práce, ako aj všeobecne opisy Teórie závislosti, vychádzajú z kritiky modernistických teórií položených na marxisticko – imperialistických základoch. Dôležité sú teda mená ako Karl Marx, J. Hobson, ktorý je autorom slávnej knihy *Imperializmus*, a V.I. Lenin. Všimnime si ako Lenin, vo svojej štúdii *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu*, zdefinoval imperializmus: „...imperializmus je kapitalizmus v takom štádiu vývoja, v ktorom sa vytvorilo panstvo monopolov a finančného kapitálu, a v ktorom bolo ukončené delenie celého povrchu Zeme medzi najväčšie kapitalistické štáty.“¹¹ Táto definícia pre nás nie je momentálne dôležitá, ale na tú dobu je to naozaj trefná definícia z pohľadu dneška, čo pochopíme neskôr – v druhej časti práce. Vo všeobecnosti sa imperializmus definuje ako medzinárodná hierarchická deľba práce medzi bohaté a chudobné regióny sveta, pričom ich vzťah nie je vo vzájomnej zmerateľnej výhode a je udržiavaný mocou.¹²

V medzinárodnej deľbe práce sa teda krajiny delia na krajiny jadra (centra), periférie a semiperiférie. Musíme si ale uvedomiť, že aj podoba medzinárodnej deľby práce sa rokmi menila a k tomu sa pretvárali prostriedky aj mechanizmy medzinárodných vzťahov. Pochopíme to pri historizácii, ktorú teoretici závislosti veľmi zdôrazňujú. Najznámejším predstaviteľom Teórie závislosti a autorom svetosystému v súčasnosti, je zrejme Immanuel Wallerstein. Vo svojej teórii svetosystému rozdelil štáty podľa ich postavenia na štáty jadra, periférie a semiperiférie. Štáty jadra sa vyznačujú vysokou ekonomickou výkonnosťou, vysokými príjmami, vyspelými technológiami, kapitálovo náročnou produkciou a pestrou odvetvovou skladbou výroby a služieb. Perifériu charakterizujú nízke príjmy, jednoduché až primitívne technológie, produkcia náročná na nekvalifikovanú a lacnú pracovnú silu, a taktiež neúplná odvetvová skladba. Semiperiféria stojí niekde medzi a zahŕňa v sebe znaky jadra aj periférie.¹³

Základnou tézou Teórie závislosti by mohlo byť: Chudobné štáty nie sú závislé pretože sú chudobné, ale sú chudobné pretože sú závislé. Znamená to, že národy na

---

¹⁰ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.564

¹¹ LENIN, V.I.: *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*, 1976. s.522

¹² KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.559

¹³ SÝKORA, L.: L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

periférií nežijú v chudobe preto, že nemajú kapitál, alebo preto, že sú na kraji kapitalistického sveta; ale preto, že sú do kapitalistického sveta integrované. Najtvrdší kritici a teda striktní teoretici závislosti tvrdia, že zapojenie sa do kapitalistického svetového hospodárstva nikdy nevzišlo z iniciatívy, tých ktorí boli začlenení, a že začlenenie nie je žiadna humanitárna misia. Zatiaľ čo takéto začlenenie predstavuje vťahnutie určitej zóny do svetového trhu, následná periferizácia znamená trvalú transformáciu vnútorných štruktúr¹⁴ (tomuto sa budeme podrobnejšie venovať, keď si rozoberieme 80-te roky 20.storočia z pohľadu poskytovania rozvojovej pomoci). Treba znovu zdôrazniť: že pokiaľ Teória komplexnej vzájomnej závislosti je ešte pluralistickou teóriou a vidí svetovú politiku ako prepojenie množstva relatívne samostatných, na seba pôsobiacich častí globálnej spoločnosti; Teória závislosti chápe svetové spoločenstvo ako jednotný komplex – celok.¹⁵ Podľa Immanuela Wallersteina neexistuje viac kapitalistických štátov, ale len jeden kapitalistický svetový systém. Byť jeho súčasťou, znamená byť ako štát integrovaný do výrobných sietí, alebo aspoň do komoditných väzieb a navyše – všetky hlavné sociálne inštitúcie kapitalistickej svetoekonomiky – štáty, triedy, ľud, susedské vzťahy a pod. – sú tvarované, či dokonca utvárané v procese fungovania tejto svetoekonomiky.¹⁶

To, či sú štáty vťahované nasilu do svetového hospodárstva – to či ide o nanútenú alebo prirodzenú medzinárodnú deľbu práce – si zhodnotíme neskôr, resp. môže si to zhodnotiť každý z nás samostatne, pretože pre autora tejto diplomovej práce to už nie je tak veľmi dôležité. Faktom je, že najostrejší teoretici závislosti tvrdia, že vzťah medzi rozvinutými kapitalistickými spoločnosťami a medzi štátmi na periférii svetovej ekonomiky je priam vykorisťovateľský. V knihe Jozefa Lysého, *Dejiny politického myslenia*, sa píše, že „...*neomarxisti upozorňujú na jemnejšiu formu imperializmu, označovanú ako neokolonializmus. Priemyslovo vyspelé krajiny jeho pomocou cudzie územie ekonomicky kontrolujú a ovládajú, ale uznávajú jeho formálnu a politickú nezávislosť.*“¹⁷ Petr Daněk vo svojej štúdii s názvom *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonializmus, neokolonializmus a diskurz rozvoja* píše, že povojnový svet sa od predvojnového ničím nelíši, iba tým, že zastaralý kolonializmus bol nahradený

---

¹⁴ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.560-564

¹⁵ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.250

¹⁶ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.563

¹⁷ LYSÝ, J.: *Dejiny politického myslenia II*, 2006. s.127

neokolonializmom, ktorému dominujú nadnárodné spoločnosti, Medzinárodný menový fond (MMF) a nerovné vzťahy v medzinárodnom obchode. Zhoduje sa s predošlou definíciou v tom, že ide síce o formálnu nezávislosť, ale hospodársky a politický systém týchto krajín je riadený zvonku. Využívajú sa k tomu rôzne nástroje, ktoré často zahŕňajú prítomnosť zahraničného priemyselného a finančného kapitálu. Podľa Johnstona sú nimi obchodné vzťahy, investície a zahraničná pomoc, pričom ale napríklad poskytovanie pôžičiek MMF alebo Svetovou bankou (SB) je častokrát podmienené hlbokým zasahovaním do štruktúry ekonomiky aj spoločnosti týchto štátov; a teda tlak na disciplínu rozvojových krajín vidí Johnston ako ďalší z nástrojov.¹⁸ Tu je v krátkosti vysvetlená opodstatnenosť uvažovania v hraniciach nie len rozvoja ale aj *diskurzu rozvoja*¹⁹; rovnako ako v hraniciach kolonizácie a neokolonizácie. Nejde len o hospodárske vzťahy, ktoré sú založené na určitom systéme a ten systém vraj pretrváva aj po dekolonizácii jednotlivých krajín; ale napríklad ako píše Radovan Geist: „...*politická samostatnosť bola obmedzovaná postavením krajiny na (semi)periférii a globálnym konfliktom medzi superveľmocami, ktorý ambíciou deliť svet na tábor „priateľov“ a „nepriateľov“ vytváral rovnaké prostredie podobajúce sa (z pohľadu postkoloniálnych krajín) imperiálnemu kolonializmu.*“²⁰

Napriek všetkému čo bolo doposiaľ napísané, treba zdôrazniť, že teoretici závislosti sa nerozhádzajú s modernistickými názormi v tom, že by modernizácia bola sama o sebe zlá, majú len iné spôsoby ako tento rozvoj dosiahnuť. V knihe Oskara Krejčího sa píše, že nie je možné dosiahnuť modernitu samostatným vývojom chudobných krajín, pretože podliehajú mechanizmu závislého rozvoja. Akoby teoretici závislosti ani nepredpokladali, že je možné sa od tohto mechanizmu oslobodiť; a v závislosti od toho sa ďalej delia na dve

---

¹⁸ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

¹⁹ Pozn.: Niekedy je rozvoj otázny. Aj keď vyspelé krajiny podnikajú kroky, ktoré by mali krajinám tretieho sveta pomôcť, ambivalentnosti sa niekedy nedá zabrániť. Rozvoj v jednej oblasti môžu sprevádzať negatívne dôsledky v oblastiach iných. Navyše, častokrát sú vyspelé krajiny podozrievané z vedomého spôsobovania škôd rozvojovým štátom, kvôli vyvyšovaniu vlastných záujmov nad záujmy iných. Luděk Sýkora napríklad píše, že pri prenose výroby do krajín semiperiférie (najmä výroby náročnej na množstvo pracovnej sily) sú síce prenesené výrobné technológie vzhľadom k predošlému stavu ekonomík rozvojových štátov vyspelejšie, ale vzhľadom k ekonomikám vyspelých krajín, sa nedá hovoriť o jednoznačnom pokroku. Dodáva, že pokrok môže v jednom a tom istom momente znamenať aj prehľbovanie rozdielov medzi periférnymi a vyspelými krajinami. Asi takto by sa dalo v jednoduchosti charakterizovať slovné spojenie *diskurz rozvoja*. Viac v priebehu práce. In: SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

²⁰ GEIST, R.: *Nezúčastnená politika-antisystémové hnutie privilegovaných*. [cit. 2008-04-21]. Dostupné na internete: <<http://www.blisty.cz/art/30478.html>>

teoretické vetvy. Prví vidia zákonitosť rozvoja ako hru s nulovým číslom – kde rastúce bohatstvo jedných je organicky spojené s prehlbovaním chudoby druhých. Teoretici druhej vetvy – tzv. umiernení – síce pripúšťajú, že bohatnúť zo súčasnej povahy svetosystému môžu všetci, ale určite nie rovnako, a preto sa priepasť medzi bohatými a chudobnými aj tak naďalej neustále zvyšuje.²¹ Daněk napríklad vraví, že modernizácia s podobnými črtami a vlastnosťami aké má vo vyspelých krajinách, sa dostaví aj do krajín tretieho sveta, ale že je k tomu potrebné, aby tieto krajiny prerušili alebo minimalizovali hospodárske a iné vzťahy so Západným svetom (Pretože ak nerovné vzťahy zapríčinili nerozvinutosť periférii, je podľa Daněka jasné, že sa ich treba zbaviť’).²²

Aby sme sa posunuli ďalej, a boli schopný pochopiť na akom základe vlastne vyrástli teórie závislosti, potrebujeme si popísať teórie modernizačnej školy – alebo Teóriu modernizácie- ako sa rovnako ucelene nazývajú.

1.2 Teória modernizácie

Modernizačné teórie začali vznikať približne v 40-tych rokoch 20.storočia a boli plné optimistických očakávaní. Musíme si uvedomiť, že šlo o povojnové obdobie a zároveň to bolo už v počiatkovej fáze dekolonizácie. V knihe Oskara Krejčího sa píše, že Teória závislosti tvorí konceptuálny protiklad Teórie modernizácie, no (vzhľadom k tomu, čo sme si napísali vyššie – že teoretici závislosti nevystupujú proti modernizácii ako takej) domnievame sa, že to nemusí byť doslovne tak. Teóriu závislosti vnímame skôr ako kritiku modernizačnej školy, a nie ako jej protiklad. Teória modernizácie vychádzala z dvoch základných téz:

- Vývoj krajín tretieho sveta kopíruje vývoj rozvinutých krajín.
- Tento vývoj je len technologicko-ekonomickou záležitosťou, nie problémom sociálnym či politickým.²³

Predpokladá sa, že postkoloniálne štáty budú s iba oneskorením nasledovať cestu rozvoja a pôjdu po stopách vyspelých krajín. Najznámejším a najvýstižnejším opisom je

---

²¹ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.561-562

²² DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

²³ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.560

kniha W. Rostova: *Štádia ekonomického rastu*, ktorá sa stala tendenčným chápaním sociálneho vývoja tej doby. Rostov zovšeobecnil ekonomickú históriu Veľkej Británie a iných krajín; a vytvoril univerzálny model štádií rastu, ktorým môžu prejsť všetky spoločnosti. Tieto štádia a ich znaky, si iba stručne vymenujeme:

1. Tradičná spoločnosť: primitívne technológie, iracionalita, správanie podmienené zvykmi a tradíciami
2. Predpoklady ekonomického rastu: zahrňujú formovanie nových hospodárskych elít, budovanie infraštruktúry a centralizáciu štátnej moci
3. Ekonomický rast: je to kľúčové štádium a veľký prelom moderných spoločností – toto obdobie trvá 10 až 30 rokov a hospodárstvo (najmä spracovateľský priemysel) dosahuje rýchly rast
4. Cesta k zrelosti: dochádza k diverzifikácii hospodárskej štruktúry, stabilizácii rastu väčšiny hospodárskych sektorov a poklesu importu tovarov
5. Vek vysokej masovej spotreby: je cieľom a konečným štádiom vývoja²⁴

Ako sme povedali, z Rostovho modelu sa stal základ tendenčného sociálneho chápania, a otázkou ostávalo len – ako prakticky naštartovať ekonomiky postkoloniálnych štátov tak, aby v procese ekonomického rastu dosiahli raz vek ekonomickej masovej spotreby.

Práve sme opísali všeobecne modernizačný koncept, ktorý bol teoretickou a metodologickou platformou, na ktorej vyrástla praktická zložka – rozvojová pomoc a rôzne stratégie rozvoja. Skôr, ako sa budeme venovať tejto praktickej časti, potrebujeme, aby tomu predchádzala nasledujúca kapitola.

1.3 Všeobecné poznatky o zahraničnej pomoci

O tom, že v súčasnosti stále existujú sociálno-ekonomické rozdiely medzi krajinami Severu a Juhu, snáď nie je pochyb. Mohli by sme si vylíčiť neskutočné množstvo štatistických údajov, z ktorých by sa nám zamotala hlava. Problémom je, že vo vyspelých krajinách žije každým rokom menej obyvateľov ako v krajinách rozvojových; ale spotreba

---

²⁴ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

krajín vyspelých, oproti krajinám rozvojovým, sa naopak zvyšuje. Human Development Report z roku 1992 udáva nasledujúce: Vo vyspelých krajinách žije približne 20% obyvateľstva Zeme, pričom ale táto pätina obyvateľstva spotrebováva 82,7% svetových príjmov, zatiaľ čo pätina najchudobnejších iba 1,4% príjmov svetovej produkcie.²⁵ Rozvojová pomoc je často realizovaná, aby predchádzala svetovej nestabilite, konfliktom a veľkej chudobe. Zároveň sa snaží pomáhať ochrane životného prostredia a podpore udržateľného ľudského rozvoja.

Petr Halaxa vo svojej štúdií píše, že definícii zahraničnej pomoci existuje mnoho, ale už len snaha o jej jednotné základné ukotvenie predstavuje problém. Ekonómovia vraj obvykle definujú zahraničnú pomoc ako akýkoľvek tok kapitálu či verejných financií vo forme pôžičiek alebo grantov, do iných krajín, ktoré spĺňajú nasledovné kritéria:

- Tento kapitál nemá z pohľadu darca komerčné určenie.
- V prípade pôžičiek ide o kapitál poskytovaný za zvýhodnených (koncesionálnych) podmienok; to znamená, že úroková miera a doba splatnosti pre vypožičaný kapitál, by mala byť výhodnejšia, než by bola za obvyklých podmienok.²⁶

Existujú však aj skryté formy pomoci (akými sú zvýhodnené colné sadzby pre rozvojové krajiny; alebo predaj primárnych zdrojov rozvojovým krajinám za nižšie ceny, ako je možné ich dostať na svetovom trhu) a navyše, takáto definícia zahraničnej pomoci by v sebe zahŕňala i pomoc vojenskú, ktorá sa bežne za zahraničnú pomoc nepovažuje. Preto býva najčastejšie prijímaná (a odlišená) definícia *Oficiálnej rozvojovej pomoci* (Official Development Assistance – ODA), formulovaná v roku 1994 Výborom pre rozvojovú pomoc pri OECD (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj²⁷). ODA je definovaná ako súbor takých transferov do rozvojových štátov a multinárodných organizácii, ktoré sú poskytované oficiálnymi miestami, ako sú vlády štátov, miestne vlády alebo ich výkonné orgány. Každá transakcia musí rovnako spĺňať dve kritéria:

---

²⁵ *Human Development Report 1992*. s. 8-14. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1992_en_technotes.pdf>

²⁶ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

²⁷ Pozn.: Jej predchodkyňou bola Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu, vytvorená v roku 1948 ako administratívny aparát, pre potreby realizácie Marshallovho plánu. Pozri: FIALA, P.- PITROVÁ, M.: *Evropská unie*, 2003. s.41-43

- Je poskytovaná s cieľom podporiť ekonomický rozvoj a blahobyt v rozvojových krajinách.
- Je koncesionálna (nemá komerčný charakter) a obsahuje grantovú zložku ktorá tvorí minimálne 25%.

ODA pokrýva aj administratívne náklady spojené s jej poskytovaním.²⁸

Zahraničnú pomoc je možné rozdeliť na pomoc rozvojovú a humanitárnu. Rozvojová pomoc sa realizuje s určitým dlhodobým zámerom do oblasti sociálnej a ekonomickej infraštruktúry, do oblasti životného prostredia a aj ako pomoc pri formovaní štátnej správy. Humanitárna pomoc je poskytovaná ako reakcia na mimoriadne udalosti, ktoré väčšinou nie je možné predvídať, a býva krátkodobá.

Zahraničná pomoc môže byť vládna, nevládna alebo kombináciou oboch. Vládna znamená, že využíva prostriedky zo štátneho rozpočtu (býva nazývaná oficiálna, ako sme ju definovali vyššie); nevládna zahŕňa širokú škálu darcov, nadácií a charitatívnych organizácií, ktoré združujú dary fyzických i právnických osôb. Veľmi často sa stáva, že štát zveruje svoje finančné prostriedky nevládnym organizáciám, a tie potom vykonávajú jednotlivé projekty zahraničnej pomoci. Podľa spôsobu finančného prevedenia rozdeľujeme pomoc na pomoc vo forme grantov (nenávratná dotácia) a pomoc vo forme pôžičiek. Podľa poskytovateľa zahraničnej pomoci, sa pomoc delí i na dvojstrannú (bilaterálnu), kedy darcovská krajina poskytuje pomoc druhej krajine priamo; alebo na mnohostrannú (multilaterálnu), kedy sú jednotlivé projekty pomoci poskytované prijímajúcim krajinám prostredníctvom medzinárodných organizácií (najmä prostredníctvom OECD, ONS, SB, či EÚ – do ktorých prispievajú členské štáty).²⁹

Väčšina finančných prostriedkov, určených pre rozvoj pochádza, z vyspelých krajín združených v OECD; realizujú viac ako 90% celosvetovej Oficiálnej rozvojovej pomoci. Väčšina členských krajín OECD sú tiež členmi spomínaného Výboru pre rozvojovú pomoc pri OECD. Tento výbor má skratku DAC – Development Assistance Committee- a funguje ako koordinačný orgán v rámci OECD. Na jeho pôde sa stretávajú členské štáty a prerokovávajú záležitosti spojené so zahraničnou pomocou – upravujú modely

²⁸ HALAXA,P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

²⁹ HALAXA,P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

rozvojovej pomoci z hľadiska meniacich sa priorit a diskutujú o efektívite rozvojovej pomoci. Členom DAC je aj EÚ. Finančné prostriedky smerujú do rozvojových krajín rôznymi spôsobmi, cez rozličné zdroje:

1. financovanie vybraných aktivít určitých orgánov OSN
2. rozvojová krajina sa účastní v medzinárodných finančných inštitúciách (Medzinárodný menový fond – MMF, SB, regionálne banky)
3. priama bilaterálna rozvojová pomoc
4. financovanie činností nevládných organizácií
5. úvery poskytované komerčnými bankami
6. priame investície (ako súkromné, tak i štátne)

Len prvé štyri body sa naozaj priradujú k rozvojovej pomoci a prichádzajú väčšinou vo forme inej ako grantov. DAC sa momentálne najväčšmi zaoberá otázkami koordinácie a transparentnosti rozvojovej pomoci, pretože dejinným vývojom sa do nej zapojilo množstvo aktérov, s rôznymi motívmi a rôznymi prístupmi uskutočňovania projektov. Praktické fungovanie rozvojovej pomoci realizuje v mnohých štátoch rozvojová agentúra, ktorá môže mať rozličný právny štatút aj rozličné spektrum rozvojových aktivít.³⁰ Tomuto sa už ale, v tejto práci, venovať nebudeme.

Existuje medzinárodný štandard pre definíciu extrémnej chudoby a chudoby. Výrok, že *človek žije v stave extrémnej chudoby*, znamená, že jeho denný príjem je menší alebo sa rovná americkému doláru na deň (dolár z roku 1985, stanovené Svetovou bankou). Druhým rebríčkom chudoby je život s dvoma (rovnakými) dolármi na deň.³¹ V súčasnosti sa už ale pri porovnávaní chudoby nepoužíva iba množstvo peňazí, ktoré má človek každý deň k dispozícii na prežitie. Hodnota doláru z roku 1985, na základe ktorej bol vytvorený status extrémnej chudoby a chudoby, už napríklad v roku 2001 predstavovala viac ako hodnotu 1,65 krát väčšiu, ako bola jej pôvodná hodnota. Okrem toho, aj hodnota výrobkov sa dobou mení, a v rôznych krajinách sa líši. Preto sa dnes

---

³⁰ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

³¹ PERON, J.: *World Inequality and Globalisation*. [cit. 2010-04-19]. Dostupné na internete: <http://www.liberalvalues.org.nz/index.php?action=view_article&article_id=113>

v štatistikách viacej využíva porovnávanie kúpyschopnosti obyvateľstva.³² Merateľnosť chudoby je rovnako otázna pri porovnávaní HDP (Hrubý domáci produkt) na hlavu, a rovnako je toto meranie HDP sporné pri porovnávaní objemu financií rozvojovej pomoci jednotlivých krajín. K tomuto sa ale vrátíme neskôr. Štatisticky môžeme iba zhodnotiť, že denne zomiera na extrémnu chudobu vyše 20 tisíc ľudí. Z nich sú to najčastejšie deti umierajúce na maláriu, potom matky a otcovia na tuberkulózu, a zvyšok umiera prevažne na AIDS. Úmrtnosť je vysoká aj v prípade infekčnej hnačky a rôznych ochorení dýchacích ciest, ktoré sa pre ľudí oslabených chronickým hladom stávajú smrteľnými chorobami. Približne jedna miliarda ľudí žije v stave extrémnej chudoby, sú permanentne chorí, podvyživení a ich denný zárobok je niekoľko centov na deň. Jeffrey D. Sachs používa príklad rebríka ako obrazu svetového hospodárstva. Niekoľko priečok nad extrémne chudobnými, sa nachádza asi 1,5 miliarda ľudí, ktorí sa klasifikujú ako chudobní. Zarobia síce toľko, aby ich to dokázalo uživiť, ale taktiež sa každý deň boja, trpia chronickým nedostatkom peňazí a základných potrieb, akou je napríklad čistá pitná voda. Títo chudobní a extrémne chudobní tvoria teda spolu až 40% svetovej populácie.³³ V štatistikách by sme mohli pokračovať ďalej, ale každý z nás zaiste aj bez ďalších čísel uzná, že vo svete panuje nerovnosť.

Ján Keller hovorí častokrát, vo svojich prednáškach, o zle vykonanej povojnovej hospodárskej pomoci. Podľa neho, je to jedna z najdôležitejších príčin, prečo dnes existujú tak obrovské sociálne rozdiely medzi krajinami Severu a Juhu. Luděk Sýkora vníma starú medzinárodnú deľbu práce ako nerovný obchod s tovarmi – zatiaľ čo krajiny svetovej periférie poskytovali vyspelým priemyselným krajinám potraviny a nerastné suroviny, firmy z krajín svetového jadra im predávali finálne výrobky.³⁴ O niečom podobnom píše aj Ivan Dubnička v knihe *Kultúra a environmentálna kríza*. Krajiny tretieho sveta v snahe o ekonomický rast sú nútené predávať primárne produkty (ide o potravinárske produkty, ropu, nerastné suroviny a drevo), pretože vďaka nízkej kvalite technológií ich nedokážu spracovať. Navyše, zisky z primárnych zdrojov nie sú natoľko vysoké, aby si krajiny mohli

---

³² PERON, J.: *How 's The Third World Doing?*. [cit. 2010-04-25]. Dostupné na internete: <http://www.liberalvalues.org.nz/index.php?action=view_article&article_id=111>

³³ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

³⁴ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

dovoliť takúto technológiu zakúpiť.³⁵ V rovnakej zjednodušenej podobe sme si tieto tvrdenia už opísali v bakalárskej práci³⁶; no na nasledujúcich stranách sa chceme práve tejto oblasti venovať podrobne a pokúsime sa zistiť, či je naozaj možné hovoriť o niečom nanútenom a vykorisťovateľskom. Dalo by sa ale povedať, že celkové hodnotenie ponecháme aj tak nakoniec na čitateľa; pretože toto nie je vec, na ktorú chceme v našej práci poukázať.

1.4 Analýza vývoja rozvojovej pomoci

Už nás nebude zaujímať celá zahraničná pomoc, ale predovšetkým len rozvojová. Vydáme sa cestou analýzy chronologického vývoja vzájomných vzťahov krajín vyspelých a rozvojových. Nebude to jednoduché, pretože musíme sledovať súčasne niekoľko na seba vplývajúcich faktorov. Musíme si všímať domácu situáciu vyspelých krajín (ich hospodársku a sociálnu politiku) aj mocensko-ekonomické prvky medzinárodných vzťahov tej doby. Domáca a medzinárodná situácia na seba navzájom pôsobia, a až následne na ich pozadí sa utvára politika voči tretím krajinám – rozvojová pomoc. V závere prvej kapitoly sa pokúsime toto všetko vyhodnotiť a objasníme konečne dôležitosť už niekoľkokrát spomínanej historizácie.

1.4.1 Počiatočná fáza rozvoja

Počiatočnú fázu rozvojovej politiky vidíme v 40-tych rokoch 20.storočia. Musíme si v prvom rade uvedomiť v akom to bolo období. Európa je zdecimovaná po vojne a svet sa delí na dva hodnotovo i mocensky protichodné celky (zóny, alebo sféry vplyvu USA a vtedajšieho ZSSR). Nastupuje obdobie bipolarity – studenej vojny. Práve narastajúca rivalita (najmä po roku 1946) sa stala hnacím motorom v programoch bipolárnej zahraničnej pomoci. V roku 1948 sa začína realizovať Marshallov plán obnovy. V priebehu štyroch rokov, sa do Európy dostalo takmer 13 miliárd dolárov, z čoho bolo 90% grantovou formou.³⁷ Nedostali sa síce za „železnú oponu“, ale boli jedným z prostriedkov

---

³⁵ DUBNIČKA, I.: *Kultúra A environmentálna Kríza*, 2007. s.78-79

³⁶ ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*. 2008. s. 47

³⁷ HALAXA,P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].
Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

ochrany pred ďalším šírením komunizmu. V týchto rokoch vzniká aj prvá multilaterálna zahraničná pomoc. Prvá agentúra zaoberajúca sa zahraničnou pomocou vzniká v roku 1943 – UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) – ktorej cieľom bolo odstraňovanie škôd vzniknutých v dôsledku európskeho konfliktu. V tretích krajinách, už v tejto dobe, prebiehajú národno-oslobodzovacie hnutia, a Západ si voči nim nemôže dovoliť to, čo v období kolonizácie. Mnohí kritici tvrdia, že záväzok poskytovať zahraničnú pomoc týmto krajinám, vznikol ako prostriedok možnosti pokračovať v predošlých ekonomických vzťahoch.³⁸

Pri zadefinovaní modernizačných teórií sme skončili pri tom, že sa stali metodologickou základňou, na ktorej sa neskôr utvárala praktická časť. Povedali sme, že ako teoretici závislosti tak aj modernizácie, predpokladali jednu a tú istú cestu pokroku, len mali na spôsob prevedenia tej cesty rozličný názor. Obe skupiny predpokladali, že rozvojové krajiny sú schopné rovnakej racionalizácie, technologizácie aj hodnotovej orientácie ako vyspelé krajiny. Teoretici modernity sa pohybujú v hodnotovom aparáte – tradičnosť a modernosť; pričom predpokladajú, že tretí svet sa nachádza pod prahom modernity.³⁹ Už zo samotného modelu W. Rostova je možné sledovať, aké štádium (v poradí druhé) by mali tradičné spoločnosti nasledovať. Dosiahnutie štádia *Predpoklady ekonomického rastu* nebolo, podľa teoretikov, možné bez intervencie zo strany centralizovaného štátu, alebo bez vonkajších vstupov (v podobe priamych zahraničných investícií, či rozvojovej pomoci). Argumentovalo sa tým, že tradičné spoločnosti nemajú dostatok prostriedkov vo forme investícií či úspor, a to je ich najväčší problém.⁴⁰ Kapitál bol v tej dobe vnímaný ako nevyhnutná súčasť obnovy a rozvoja. Za prvý spôsob pomoci a úplne prvá podmienka naštartovania ekonomického rastu bola považovaná takzvaná fáza *take-off*, ktorá znamenala zvýšenú mieru investícií prostredníctvom kapitálu prichádzajúceho zvonku.⁴¹ Rozvojovým krajinám boli zároveň odporúčané dve rozvojové stratégie:

---

³⁸ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

³⁹ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.561

⁴⁰ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

⁴¹ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

1. Export poľnohospodárskych výrobkov a iných primárnych komodít (tzv. *agroexport model*). Tento spôsob sa doporučoval najmä chudobným krajinám strednej Ameriky a subsaharskej Afriky.
2. Industrializácia nahradzujúca dovoz (tzv. *import substitution industrialization*). Bola založená na predpoklade, že využitím prostriedkov (získaných spojením obmedzených domácich súkromných aj verejných zdrojov, podporených zahraničným kapitálom) a s ochranou colných bariér, je možné vytvoriť industrializačné programy, ktoré by mali viesť k rozvoju domáceho priemyslu a nárastu domáceho dopytu. To nahradí import tovarov zo zahraničia, povedie k sebestačnosti krajín a zníži jej závislosť na vonkajších trhoch.⁴²

Prvé strategické odporúčanie vychádzalo priamo z teórie *komparatívnych výhod* Davida Ricarda – ako aj teda z modernizačných výhod zapojenia sa do trhu. Ak sa každý štát bude špecializovať na výrobu toho, na čo má najvýhodnejšie podmienky, potom voľný trh bude viesť k vytvoreniu systému medzinárodného obchodu, ktorý bude prosievať všetkým.⁴³ My už ale dnes vieme posúdiť, nakoľko bol tento spôsob rozvoja pre tretie krajiny užitočný a nakoľko spôsobil drancovanie životného prostredia pre nás všetkých. I. Dubnička spája neoblomne sociálne aspekty globalizácie s ekologickými a tvrdí, že tretie krajiny sa nachádzajú v stave začarovaného kruhu, v ktorom sú nútené (kvôli nízkej sociálnej úrovni) prírodné prostredie naďalej devastovať.⁴⁴ Druhá metóda rozvoja je síce pre štát viac rentabilná, ale predpokladá už zmenu vnútropolitického rozloženia moci. Dochádza k presunu moci od tradičných reakčných elít (spojených s poľnohospodárskou výrobou a náboženstvom) k novým elitám (spravidla priemyselným, mestským, sekulárnym a prozápadným). Okrem toho, aj zahraničný kapitál si časom kladie nové a nové podmienky.⁴⁵

Môžeme povedať, že prvá fáza rozvoja sa uskutočňuje z dôvodov strategických a historických. V povojnovom svete sa presadila myšlienka keynesiánstva. Britský ekonóm J.M. Keynes bol hlavným architektom brettonwoodských inštitúcií, a bol jedným z prvých

---

⁴² DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

⁴³ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

⁴⁴ DUBNIČKA, I.: *Kultúra A environmentálna Kríza*, 2007. s.80

⁴⁵ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

ekonómov, ktorí dávajú ekonomický rast do súvislosti s veľkosťou kapitálových investícií.⁴⁶ Brettonwoodske dohody z roku 1944 položili základ povojnovému svetovému menovému a finančnému systému. Prostredníctvom obchodu a hospodárskej integrácie mali viesť k rýchlejšej obnove. Základ týchto dohôd tvoril systém pevných výmenných kurzov hlavných svetových mien, vytvárajúci stabilné prostredie pre obchod medzi nezávislými štátmi. Základnou platobnou jednotkou bol americký dolár viazaný na zlato, ktorý predstavoval pevnú kotvu medzinárodného menového poriadku. Súčasťou Brettonwoodských dohôd bolo vytvorenie inštitúcie ako MMF a SB.⁴⁷ Vo vyspelých krajinách viedlo keynesiánstvo k posilneniu role štátu – k vnútornej regulácii ekonomického a spoločenského vývoja. Bolo pokladané za samozrejmosť, že podobnú cestu budú nasledovať aj štáty rozvojové. Obdobou sociálneho štátu (welfare state) mal byť štát rozvojový (developmental state), charakteristický nárastom štátnej byrokracie a zasahovaním prakticky do všetkých oblastí ľudského života.⁴⁸ Tento štát mal zaujať významnú rolu plánovača i investora.

V prvom období rozvojovej pomoci, sa teda presadzoval najmä transfer kapitálu vládam i verejnému sektoru prostredníctvom zvýhodnených pôžičiek a grantov. Zaujímavé je, že obdobie od konca druhej svetovej vojny až do polovice 60-tych rokov, predstavovalo zlatý vek ekonomického rastu a rozvoja ako pre vyspelé krajiny, tak i pre krajiny rozvojové. Sýkora ho nazýva zlatým vekom kapitalizmu charakterizovaným fordistickým režimom akumulácie (tzn. masová produkcia a masová spotreba), keynesiánskym prístupom ekonomickej regulácie (stimulácia dopytu prostredníctvom štátnych výdajov) a sociálne orientovaným systémom spoločenskej regulácie (welfare state). Koniec tejto etapy vymedzuje až na koniec 60-tych rokov.⁴⁹ Zdá sa, že rozvojové programy a programy obnovy vykazovali svoje počiatočné úspechy.

---

⁴⁶ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

⁴⁷ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

⁴⁸ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

⁴⁹ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

1.4.2 Druhá fáza rozvoja

Prvú fázu rozvojovej pomoci nazýva Halaxa *Rozvoj prostredníctvom kapitálu a rastu*, druhú nazýva *Koncept vzájomnej závislosti* a datuje ju na rozpätie rokov 1965 - 1980.⁵⁰ V týchto rokoch sa toho veľa udialo aj zmenilo. V prvom rade ide o to, že sa postupne mení povaha medzinárodnej aj domácej politiky vyspelých krajín. Namiesto keysiánstva, začínajú krajiny presadzovať *laissez-faire*, školu otvorenej ekonomiky. Princíp voľného trhu položil ako základ ortodoxnej ekonomickej teórie Adam Smith, vo svojom diele *Bohatstvo národov*, kde kritizoval politiku merkantilizmu.⁵¹ Množstvo priaznivcov voľného trhu, začína považovať rozvojovú pomoc tretím krajinám, v dobe keď globálnej ekonomike dominuje súkromný kapitál, za zbytočnú. Títo stúpenci požadovali vyradenie rozvojových krajín z medzinárodnej ekonomiky a navrhovali, aby sa rozvojové štáty usilovali o samostatnosť, alebo aby spolupracovali medzi sebou. Začala sa spochybňovať súvislosť medzi pomocou a rastom; minimálne sa hodnotila ako veľmi slabá. Objavuje sa množstvo diskusií, pojednávajúcich o ďalšom postupe v rozvojovej politike. V medzinárodnej sfére sa objavuje nárast priaznivcov Teórie závislosti, a začína sa silnejšie hlásať, že výhody plynúce zo vzájomnej závislosti získava iba jedna strana – vyspelé krajiny. Začína zlyhávať prvý model exportu surovín, pretože podmienky obchodu sa postupne menia v neprospech rozvojových krajín. V druhom modeli sa začínajú kritizovať nerovné podmienky (dojednávane pred prílevom zahraničných investícií do rozvojových krajín) a také triky nadnárodných korporácií, ako sú prevody ziskov medzi štátmi⁵² (čo vysvetlíme neskôr pri objasnení pôsobenia nadnárodných spoločností). Aby sme pochopili, prečo narastali kritiky tohto typu, musíme si objasniť rôzne udalosti z medzinárodného (najmä ekonomického) prostredia.

Už tu na tomto mieste práce, sa dostávame k dôležitosti historizácie ako metodologického nástroja. Immanuel Wallerstein ju podrobne opisuje; nám zatiaľ postačí spôsob akým vníma jednotlivé dekády a dôležité medzníky vo vývoji medzinárodných

---

⁵⁰ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

⁵¹ Pozn.: politika merkantilizmu v odrážkach znamená: štát má kontrolovať zahraničný obchod, dosahovať stále aktívnu obchodnú bilanciu, zabraňovať odlevu peňazí a drahých kovov z krajiny; viac sa jej budeme venovať neskôr. In: DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

⁵² HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

vzťahov. Vo svojom diele *Úpadek americké moci* píše, že najhoršie čo sa mohlo USA stať, bolo uzdravenie a následný rozkvet Európy a Japonska. Nárast svetovej produkcie viedol k presýteniu trhu a poklesu dôležitých priemyselných odvetví USA. Autor píše, že koncom 60-tych rokov skončilo obdobie ekonomického náskoku tejto krajiny, a USA začínali nachádzať konkurenciu dokonca aj na svojom domácom trhu.⁵³ Luděk Sýkora píše, že na prelome 60-tych a 70-tych rokoch 20.storočia narastá v USA inflácia a prehlbuje sa deficit platobnej bilancie zahraničného obchodu. Spojené štáty riešia svoju nepriaznivú situáciu devalváciou doláru, čo malo obnoviť ekonomický rast a posilniť pozíciu USA na svetových trhoch. Zrušením zmeniteľnosti doláru na zlato sa rúca hlavný stavebný pilier brettonwoodskeho systému. V rokoch 1971 – 1973 preto nasleduje prechod na systém voľne plávajúcich výmenných kurzov najvýznamnejších mien, ktorý existuje dodnes.⁵⁴ Táto udalosť bola pre rozvojové krajiny veľmi dôležitá, v spojitosti s nasledujúcou udalosťou ropného šoku (a v podstate je dôležitá do dnes).

Ako sme vraveli, krajiny periférie boli hlavne krajinami exportujúcimi primárne suroviny. Najdôležitejšou surovinou bola ropa. Jej ťažba, spracovanie a doprava je kapitálovo zastrešovaná nadnárodnými spoločnosťami, ktorej akcionármi sú ľudia z vyspelých krajín sveta. Na konci 50-tych rokov bola cena ropy na svetovom trhu 2 americké doláre (USD) za barel. Nadnárodné spoločnosti ropného priemyslu (tzv. *sedem sestier*) vyvíjali na krajiny ťažby tlak, aby znížili nákupnú cenu ropy, čím by si zvýšili vlastné zisky. Pre Venezuelu predstavovali príjmy z exportu ropy až 90% celkových príjmov z exportu krajiny, preto iniciovala vzájomnú spoluprácu ropných štátov, ktorej výsledkom bol vznik *Organizácie krajín vyvážajúcich ropu* (OPEC) v roku 1960. Spočiatku kartelová politika veľmi úspešná nebola a ceny ropy naďalej klesali. V roku 1972 sa podarilo zvýšiť jej cenu na 2,48 USD za barel. Do hry sa neskôr zamiešala politika (porážka v štvrtej arabsko-izraelskej vojne; Jomkipurskej) a arabské štáty, tvoriace väčšinu v OPEC-u, sa rozhodli demonštrovať svoju ekonomickú silu. V januári 1974 zvýšili jednostranne cenu ropy na 11,65 USD za barel, a táto udalosť vošla do dejín pod názvom *ropný šok*.⁵⁵ Dôsledky ropného šoku boli okamžité a globálne. Znamenali síce (po prvýkrát v dejinách) prerozdelenie svetového bohatstva v prospech chudobnejších krajín, ale iba

---

⁵³ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.48

⁵⁴ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

⁵⁵ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

tých, ktoré boli exportérmi ropy. Pre ostatné rozvojové krajiny to neskôr vyvolalo krízu, v podobe inej dôležitej udalosti, ktorú nazývame *dlžná kríza*.

I. Wallersten píše, že prudký neočakávaný nárast cien ropy spôsobil okamžitý nárast cien iných produktov, ale nie v rovnakej miere. Neskôr sa obmedzila produkcia mnohých tovarov a na vyspelé štáty doľahla hospodárska kríza. Periférne krajiny, ktoré boli odkázané na príjem z exportu surovín zistili, že tento zdroj vysychá práve vtedy, keď začali stúpať ceny ich importov. Zrazu sa dostávali do mínusovej platobnej bilancie.⁵⁶ Daněk píše, že tieto krajiny si predtým vzali pôžičky (najmä na programy industriálneho rozvoja) s nádejou, že cena primárnych tovarov, ktorá krátkodobo vzrástla po ropnom šoku, sa udrží. Tieto pôžičky boli už ale zjednané s pohyblivou úrokovou sadzbou. S vypuknutím hospodárskej krízy sa úrokové sadzby vyšplhali do závratných výšok a situácia pre rozvojové neropné štáty sa zdramatizovala. Do pokladnice im plynul menší objem financií (dopyt po ich výrobkoch, z predaja ktorých mali byť splácané predošlé dlhy, klesal) a cena importu (najmä za energie) naopak rástla. Navyše, ak sa rozvojovému štátu podarilo dovtedy vybudovať nejaký domáci priemysel, cena energií potrebných na jeho udržanie, ich paradoxne stála ešte väčšie zadĺženie. Periférne štáty nedokázali vyjsť z tejto situácie, až napokon Mexiko ako prvé v roku 1982 vyhlásilo, že nie je schopné splácať svoje dlhy. Po ňom nasledovala Venezuela, Brazília a iné štáty. Na svetových trhoch to vyvolalo paniku s názvom *dlžná kríza*.⁵⁷ Všetky tieto udalosti mali následky na 80-te roky a s tým súvisiacu zmenu rozvojovej politiky.

1.4.3 Tretia fáza rozvoja

Luděk Sýkora píše, že už od konca 70-tych rokov nastáva zmena vo vnútornej politike vyspelých krajín. Prechádza sa od sociálneho štátu (*welfare state*) k takzvanej *post-welfare* politike, ktorá znamená podporu voľného trhu. Priekopníkmi takejto politiky sú: vo Veľkej Británii Margaret Thatcherová a v USA Ronald Reagan. Predpokladá sa, že voľný trh zaistí rovnovážny vývoj i flexibilnejšiu alokáciu zdrojov v spoločnosti. Okrem toho je verejný sektor kritizovaný ako príliš rozsiahly a nákladný. Tento druh politiky predstavuje dereguláciu vnútorných trhov, reštrukturalizáciu príjmov i výdavkov štátneho

---

⁵⁶ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.50-51

⁵⁷ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

rozpočtu a prilákanie zahraničného investora.⁵⁸ Petr Halaxa vo svojej štúdií píše o tom, že je paradoxom, že mechanizmus brettonwoodskych finančných inštitúcií pôvodne vytvorený pre reguláciu globálnej nerovnosti, reagoval na vzniknutú hospodársku krízu, skrátením doby splatnosti poskytnutých pôžičiek. Mnohí vraj zo vzniknutej situácie obviňovali nie len vzájomnú závislosť krajín, ale videli aj politické chyby na strane dlžníkov. Politika rozvoja sa stala opäť témou hlbokých diskusií, hlavne na tému, či je naozaj efektívna a prečo nefunguje. Vznikla myšlienka nevyhnutnej štrukturálnej adaptácie sa rozvojových krajín – šlo najmä o súbor politických opatrení, namierených na zníženie deficitu obchodnej bilancie týchto krajín.⁵⁹ Neoliberálne prístupy podrobili doposiaľ realizovanú rozvojovú politiku tvrdej kritike:

- a) Kritizovali politiku industrializácie zameranej na domácu spotrebu ako nereálnu v prostredí, v ktorom je nízky domáci dopyt.
- b) Vysoké colné bariéry a ďalšie ochranné opatrenia bránia podľa nich nie len dovozu hotových výrobkov, ale aj technológií a výrobných prostriedkov, a sú i bariérou pre vývoz tovarov.
- c) Kritizovali princíp plánovania a byrokratického riadenia ekonomiky, ktorý bol v rozvojových krajinách presadzovaný ako ekvivalent sociálneho štátu vyspelých krajín.
- d) Kritizovali silnú rolu štátu, pretože aj keď je podľa nich zlyhanie štátu rovnako časté ako zlyhanie trhu, v zlyhaní štátu vidia zničujúcejšie dôsledky.

Vyspelé krajiny presadzovali uvoľnenie všetkých administratívnych regulácií trhu rozvojových krajín, otvorenie domácej ekonomiky, podporu výroby orientovanej na vývoz a vytváranie podmienok pre príchod zahraničného kapitálu i nadnárodných spoločností. Súčasťou neoliberálnych stratégií tak bola devalvácia miestnej meny, odbúravanie dotácií na základné potraviny, zrušenie minimálnej mzdy a ďalšie opatrenia usilujúce sa o zníženie

---

⁵⁸ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13].
Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

⁵⁹ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].
Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

domácej spotreby, privatizácie štátnych podnikov, škrty vo výdajoch na školstvo, dopravu a zdravotníctvo.⁶⁰

V súvislosti s týmto sa veľmi často používa termín *Washingtonský konsenzus*, najmä v kontexte kritiky neoliberálnych opatrení. V tejto časti práce si iba popíšeme čo to je, jeho vyhodnoteniu sa budeme venovať neskôr. Washingtonský konsenzus vzniká približne okolo roku 1989 v súvislosti s dlžnou krízou, ktorou krajiny Latinskej Ameriky v tej dobe prehádzali. Inštitút pre medzinárodnú ekonomiu uskutočnil konferenciu, na ktorej mali vystúpiť zástupcovia desiatich krajín a popísať čo sa v ich krajinách udialo. Aby sa diskutovalo o rovnakých témach, napísal John Williamson 10 bodov ekonomických reforiem, o prijatí ktorých si myslel, že panuje vo Washingtone všeobecná zhoda. Sám neskôr uznal, že by ho ani vo sne nenapadlo, že vytvorí termín, ktorý sa stane heslom ideologických debát.⁶¹ 10 bodov Washingtonského konsenzu vyzeralo nasledovne:

- 1) Fiškálna disciplína (deficit je akceptovaný iba pokiaľ sa nezvyšuje pomer dlhu k HDP)
- 2) Zmena priorít verejných výdajov (Výdaje by mali smerovať do zanedbaných oblastí s vysokou ekonomickou návratnosťou a s potenciálom zlepšiť rozdelenie príjmov – ako sú napríklad základné zdravotníctvo, vzdelanie alebo infraštruktúra. A naopak, by sa mali obmedziť subvencie domácnostiam a podnikom.)
- 3) Daňová reforma (rozšírenie daňovej základne, zníženie medznej daňovej sadzby s cieľom zvýšiť stimuly)
- 4) Liberalizácia úrokových mier (tržne určovaná úroková miera s cieľom zlepšiť alokáciu zdrojov, reálne úrokové sadzby by mali byť pozitívne alebo umiernené. V roku 2003 Williamson píše, že tento bod je potrebné preformulovať na Finančná liberalizácia sprevádzaná opatrným dohľadom.)
- 5) Konkurencieschopný výmenný kurz (Krajiny potrebujú jednotné výmenné kurzy nastavené na dostatočne konkurencieschopnej úrovni aby navodili rast exportu. Takýto kurz sa má naďalej udržiavať a to buď systémom fixného kurzu alebo čistým „floatingom“.)

---

⁶⁰ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

⁶¹ ZBOŘILOVÁ, H. – ŽÍDEK, L.: *Washingtonský konsenzus v české ekonomické praxi 90. let*, 2005. s.5

- 6) Liberalizácia obchodu (sám Williamson uvádza, že boli rôzne pohľady na tempo liberalizácie, ale že cieľom malo byť odstránenie prekážok v obchode)
- 7) Liberalizácia priamych zahraničných investícií (Mali byť odstránené bariéry zabraňujúce vstupu zahraničných firiem na domáce trhy. Cieľom bolo získať kapitál, znalosti, a know-how. Williamson uvádza, že liberalizácia neznamerala uvoľnenie úplne všetkých bariér, pretože neveril, že vo Washingtone o tom existuje zhoda.)
- 8) Privatizácia (Hlavným dôvodom bolo presvedčenie, že súkromné podniky sú lepšie riadené ako štátne. Neskôr Williamson priznáva, že odkedy sa privatizácia vykonáva, je si viac vedomý dôležitosťou spôsobu prevedenia privatizácie.)
- 9) Deregulácia (Vlády by mali zrušiť obmedzenia a opatrenia ktoré zabraňujú vstupu nových firiem na domáci trh, ako aj konkurencii. Deregulácia ale nebola zameraná na opatrenia v oblasti environmentálnej, alebo na reguláciu cien v odvetviach s malou konkurenciou.)
- 10) Vlastnícke práva (Právny systém by mal poskytovať ochranu vlastníckych práv bez nadmerných nákladov a tieto práva by mali byť sprístupnené neformálnemu sektoru. Williamson priznáva, že vo Washingtone panovala zhoda, že vlastnícke práva nie sú v regiónoch dostatočne zabezpečené.)⁶²

Obdobie 80-tych rokov sa stalo obdobím nového prístupu k rozvojovej pomoci. Nastala doba štrukturálnej adaptácie sa periférnych krajín a zvyšuje sa úloha nevládných organizácií. Poskytovanie pôžičiek bolo podmienené prijímaním neoliberálnych opatrení, vymenovaných vyššie. Takáto rozvojová pomoc sa nazýva viazaná a jej sila sa neustále zvyšovala. Immanuel Wallerstein nás upozorňuje na dva dôležité fakty z tohto obdobia. Prvým je to, čo Sýkora nazýva *Nová medzinárodná delba práce* a budeme sa jej ešte venovať. Podľa I.Wallersteina je tento jav jedným z procesov, ktoré začali vznikať na počiatku sedemdesiatych rokov. Ide o presun výroby z oblastí s vyššími platmi, do oblastí s nižšími platmi, za pomoci zahraničných investorov. Takýto proces nazývame aj útek tovární (*runaway factories*). Druhý fakt, na ktorý Wallerstein poukazuje, sú finančné toky

---

⁶² ZBOŘILOVÁ, H. – ŽÍDEK, L.: *Washingtonský konsenzus v české ekonomické praxi 90. let*, 2005. s.5-6

plynúce zo zvýšenej ceny ropy. Hovorí, že z vysokých cien ropy plynú zisky ropným štátom, ale najmä nadnárodným megaštruktúram ropného priemyslu – spoločnostiam siedmych sestier. Peňažné prebytky, ktoré ropným štátom vznikajú, posielajú tieto štáty na bankové účty najmä do bánk USA a Nemecka. Rastúce bankové fondy treba nejako zúrodňovať, a tak sa núkajú ministrom krajín tretieho sveta (vo forme pôžičiek), pretože v ich krajinách narastá nezamestnanosť a nepokoj. Okrem toho, sú tieto peniaze k dispozícii pre nové investovanie a podnikanie.⁶³ Myslím, že je očividné, ako si prebytok peňazí a nová forma kapitalistickej výroby, vzájomne hrajú do karát. Trochu inak to vidí Daněk a píše, že banky ktoré poskytli pôžičky pred hospodárskou a dlžnou krízou, sú nútené poskytovať ďalšie úvery, ak chcú svoje peniaze dostať späť. Tieto nové pôžičky ale spájajú s prísnyimi makroekonomickými a mikroekonomickými podmienkami, kde tretím krajinám neostáva nič iné, ako ich prijať.⁶⁴ Nech to bolo tak, či onak, Európa i Japonsko sa v tejto fáze už spamätali z nepriaznivého povojnového obdobia a zrejme majú tiež dost financií k tomu, aby mohli investovať mimo svojho územia.

1.4.4 Štvrtá fáza rozvoja

Deväťdesiate roky sa vyznačujú ešte väčším praktickým nasledovaním politiky štrukturálneho prispôsobovania sa rozvojových krajín. Štáty sa snažia o väčšiu domácu rozpočtovú disciplínu, protekcionizmus ustupuje liberalizácii obchodu a dochádza k privatizácii štátneho majetku. Najvýznamnejším medzníkom vo vývoji poskytovania zahraničnej pomoci sa považuje koniec studenej vojny; a teda rozpad ideologického zoskupenia krajín východného bloku. V tomto momente poskytovanie pomoci stráca svoje pôvodné strategické opodstatnenie, a pomoc sa poskytuje tam – kde je to; a tak – ako je to, politicky a komerčne najužitočnejšie. Západné krajiny sa ocitajú voči novým postsovietskym štátom v podobnej situácii, v akej sa nachádzalo USA voči západným štátom po vojne. Reakcia je ale striednejšia, aj preto, že by novým štátom nepomohla masívna finančná podpora spôsobom (grantov) – spôsobom akým zabral v západnej Európe Marshallov plán. Pre krajiny tretieho sveta toto viac-menej znamená: odklon pozornosti k postsocialistickým štátom, ktorých transformácia je podnietená viazanou

---

⁶³ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.51

⁶⁴ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

zahraničnou pomocou. Najdôležitejšie zmeny, ktoré musia podstúpiť, sú prijatie voľného trhu a s tým súvisiaca zmena inštitucionálnych mechanizmov a demokratických reforiem.⁶⁵ Na krajiny rozvojové sa samozrejme nezabúda – aj dnes sú predmetom mnohých diskusií, rozchádzajúcich sa v spleti rozličných názorov a návrhov. K tomu si niečo ďalej povieme v nasledujúcej podkapitole – v celkovom vyhodnotení prvej časti našej práce.

1.5 Vyhodnotenie prvej kapitoly

Názov našej diplomovej práce je *Sloboda na pozadí súčasného svetosystému*. Je množstvo vzťahov a prvkov medzinárodného pola, ktoré sme si mohli vybrať ako objekt našej analýzy a na ne sa zamerať. Zvolili sme si ale rozvojovú pomoc, pretože práve ju považujeme za najvýstižnejšiu z istého hľadiska. Sledujeme spôsoby jej sprostredkovania ako aj toky financií; na jej celkovom obraze sa snažíme vypovedať súčasný stav povahy vecí a ich fungovanie okolo nás. Na nej je zároveň najlepšie vidieť, ako veľmi je dôležitý spôsob, ktorým jeden k druhému pristupujeme. Žijeme v dobe, kedy už vonkoncom nežijeme sami v ohraničenom priestore a naše individuálne rozhodnutia vplývajú na ostatných. V prvej kapitole chceme poukázať na fakt, že každé naše rozhodnutie ovplyvní možno milióny životov ďalších ľudí. Samozrejme, záleží od nášho postavenia a kompetencií, ale čo sa ľudí vysoko postavených a ich rozhodnutí týka – určite sú dôležité. Ak by sme si vybrali intervencie alebo terorizmus, domnievame sa, že by sami o sebe neodzrkadľovali povahu súčasného svetosystému; a tá je jednoznačne ovládaná ekonomicky.

Už sme naznačili, že doba v ktorej dnes žijeme, je doba všemožne prepojených kanálov a ciest. Dejinným vývojom sa tieto cesty zhusťovali, rástol ich počet aj rýchlosť; až napokon dnes vravíme, že žijeme v *spoločnosti sietí*.⁶⁶ Teoretici závislosti presadzujú takzvanú historizáciu (alebo historicizmus), čo znamená že ich pohľad na počiatky súčasnosti, smeruje až do 15. alebo 16. storočia dejín sveta (aj keď, v tej dobe ide skôr o pohľad do európskych dejín). Moderný systém, sa pre nich formoval v niekoľkých fázach, až do súčasnej podoby. Túto historizáciu využívajú pre štúdium vzniku, vývoja a mechanizmu fungovania nie len dnešného svetosystému, ale aj jeho jednotlivých

---

⁶⁵ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

⁶⁶ KELLER, J.: *Dějiny klasické sociologie*, 2007. s.397-398

prvkov.⁶⁷ Daněk napríklad píše, že ak chceme pochopiť prečo sa svet rozvíja nerovnomerne, a kladieme si otázky či existujú mechanizmy regulácie tohto vývoja, musíme sa účelne vrátiť do príčin tohto stavu. Odpovede na tieto otázky nám poskytnú východiská pre formovanie reálnych politík a činností.⁶⁸

I. Wallerstein je snáď najznámejším súčasným zástancom tejto metódy. Tvrdí, že potrebujeme najmä historizáciu našej intelektuálnej analýzy. To pre neho neznamená len chronologické hromadenie udalostí, ani hrubú relativizáciu v podobe faktu – že každá konkrétna situácia sa líši od všetkých ostatných; ale znamená to pre neho umiestnenie reality, ktorú skúmame bezprostredne, do širšieho kontextu historickej štruktúry. Vraví, že nikdy nepochopíme podrobnosti, ak neporozumieme relevantnému celku, pretože nevidíme čo sa mení, ako a prečo. Je to akoby metóda, pri ktorej sa historizácia stáva systematizáciou a naopak. Vraví, že nie je možné systematizovať bez historických parametrov, rovnako ako nie je možné historizovať vo vákuu (akoby nič nebolo súčasťou nejakého systému).⁶⁹ Takáto historizácia zaviedla Wallersteina k pochopeniu jednej veľmi dôležitej veci. A t.j.: Nachádzame sa v určitom okamihu nášho historického systému, v dobe jeho štrukturálnej krízy, alebo ako to nazýva Wallerstein – *Veku premeny*. Wallerstein vyvracia tvrdenia, že by sme žili v ére globalizácie po prvýkrát v dejinách. Vraví, že procesy ktoré ju charakterizujú, tu prebiehajú už približne päť storočí. V dobe, keď sa tieto procesy rozpadajú – čo je dnes – hovoríme o historickej kríze alebo veku premeny.⁷⁰ Ako zdôvodňuje rozpad súčasného historického systému, si objasníme v druhej kapitole tejto práce. Vo svojej knihe *Univerzalizmus* vysvetľuje Wallerstein týchto päťsto rokov ako jednu a tú istú formu svetosystému – kapitalistickej svetoekonomiky – ktorá rokmi obmieňuje iba svoje legitimizačné nástroje, potrebné k udržaniu moci. Od počiatku kolonizácie to boli *intervencie voči barbarom*, neskôr (a hlavne v smere geografického východu – v smere k vyšším civilizáciám ako India alebo Čína) to bol *esencialistický partikularizmus orientalizmu* a v novodobých dejinách – najmä v období od konca druhej

---

⁶⁷ KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s. 562

⁶⁸ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

⁶⁹ WALLERSTEIN, I.: *Evropský univerzalizmus*, 2008. s. 78

⁷⁰ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s. 45

svetovej vojny – je to *vedecký univerzalizmus*. Pričom všetky tieto obdobia, šlo len o politiku začleňovania nových a nových území do medzinárodnej deľby práce.⁷¹

Na rozvojovú pomoc dolieha množstvo kritiky, a to v rôznych smeroch. Kritizuje sa najmä neoliberálna politika 80-tych rokov, no problém je omnoho komplexnejší. Povedali sme si, že teoretici závislosti vnímajú obdobie 500 rokov ako obdobie jedného svetosystému, založeného na stále rovnakých pravidlách.⁷² Toto obdobie sa započalo objavením Ameriky a následnou kolonizáciou. Medzinárodná deľba práce sa rokmi menila a za jej počiatok je, v tomto systéme, možné považovať trojuholníkový obchod, kde teória merkantilizmu bola jej ideologickou výstužou. Filozofia merkantilizmu, presadzovaná v 16. – 18. storočí, bola založená na predpoklade, že moc a bohatstvo sú vo svete konečné, a teda že nárast bohatstva v jednej krajine môže nastať iba na úkor inej krajiny. Predpokladalo sa, že bohatstvo môže byť najlepšie zvyšované exportom tovarov do iných krajín, výmenou za drahé kovy. Na tomto princípe boli vyformované aj hospodárske vzťahy s kolóniami, ktoré prinášali prospech európskym mocnostiam a viedli k rivalite medzi nimi o kontrolu nad obchodom s kolóniami. Trojuholníkový obchod znamená, že európske mocnosti naložili svoje lode zbraňami (už tu si môžeme všimnúť, čo najmocnejší tej doby vyvážajú), rumom a spotrebným tovarom. Vyplávali do Afriky (do oblasti Guinejského zálivu a jeho okolia) kde tovar vymenili za otrokov. Otrokov následne vyvážali do oblastí Karibiku, Brazílie a Severnej Ameriky, kde ich vymieňali za produkty z miestnych plantáží (cukor, rum, bavlna, tabak...). Petr Daněk hovorí, že už v tejto dobe sa vyprofilovali medzi krajinami hospodárske vzťahy, ktoré majú vplyv na budúci vývoj. Európa- ako dodávateľ hotových výrobkov, prevádzkovateľ obchodu a miesto konečnej akumulácie zisku – formovala Afriku ako zdroj lacnej pracovnej sily a Ameriku ako

---

⁷¹ Podrobne sme jednotlivé etapy objasňovali v bakalárskej práci. Je to stručný prierez obsahu Wallersteinovej knihy *Univerzalizmus*. In: ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*. 2008. s.17-23

⁷² Pozn: Podľa I.Wallersteina sa v priebehu celých dejín vyvinuli len tri historické typy spoločností, líšiace sa formou spoločenskej organizácie výroby a formou výrobných spôsobov. Rozlišuje teda: 1.) minisystémy-deľba práce založená na veku a pohlaví, redistributívna výmena tovarov a služieb; 2.) svetové impériá-triedna spoločnosť, väčšina poľnohospodárskeho obyvateľstva odovzdáva dane úzkej skupine ľudí, redistributívno-daňový spôsob výroby; 3.) systém svetového hospodárstva- kapitalistický spôsob výroby, akumulácia kapitálu založená na princípe trhu. Súčasný historický systém je teda kapitalistická svetoekonomika a je tu približne od polovice 15.storočia. In: DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

dodávateľa primárnych surovín.⁷³ K tejto veci sa ešte raz vrátíme, keď budeme v iných častiach diplomovej práce charakterizovať monopoly. Už vtedy existovali konkrétne prostriedky na udržiavanie nerovných vzťahov. Douglas Rushkoff vo svojom článku *Nechajme ekonomiku zomrieť* píše, že americká vojna za nezávislosť nebola ničím iným, ako revoltou voči spoločnostiam, ktoré udržiavali tieto monopoly.⁷⁴ Amerika získala svoju nezávislosť a ako krajina dovtedy takmer nedotknutá (plná zdrojov) naštartovala vlastnú ekonomiku. Európu dokázala ľahko dohoniť v rebríčku národného hospodárstva, rovnocenným zapojením sa do medzinárodného obchodu.

Kolonizácia bola zásahom do prirodzeného vývoja afrických štátov, a zanechala u nich výrazné stopy. Daněk sa vo svojej štúdií pýta, čo zostalo na postkoloniálnom svete koloniálne. Tu si niektoré jeho výstupy stručne vymenujeme: kolonializmus určil kolóniám ich špecifické miesto v medzinárodnej delbe práce a obchode; vytýčil hranice tak ako predtým neexistovali (stretli sa v jednom štáte rôzne etniká, čo má dnes iné následky v podobe konfliktov a vzájomného vyvražďovania sa kmeňov); vytvoril politický systém a administratívnu hierarchiu, základom ktorých bola sila (podrobne neskôr); vnútil kolóniám cudzí jazyk a kultúru – s tým súvisiace: hodnoty, postoje, názory a vzorce správania sa.⁷⁵ Povedali sme si predtým, že v povojnovom období, kedy už prebieha dekolonizácia, sa Európa nemôže správať tak, ako to robila v období predvojnovom. Mení svoje taktiky, no mechanizmy vzťahov z predošlého obdobia zostávajú vraj nemenné. Dnes sa pýtame, prečo je svet tak nerovnomerný a Daněk nám odpovedá, že to nie je historická náhoda univerzálneho procesu vývoja, ale výsledok praktických politík rozvoja.⁷⁶ Väčšinou sa kritizujú dve veci rozvojovej pomoci, ktoré sme už spomenuli predtým (v podkapitole 1.4.2 *Druhá fáza rozvoja*); no Daněk zachádza vo svojej kritike hlbšie. Zobrazíme ju v nasledovných bodoch, tak ako to urobil on:

- 1) Minulosť hospodárskej špecializácie sa uchováva aj počas poskytovania rozvojovej pomoci. Koloniálna politika formovala hospodársku štruktúru tak, aby kolónie zostali odberateľmi hotových výrobkov (neinvestuje sa do spracovateľského priemyslu, s

---

⁷³ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonializmus, neokolonializmus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

⁷⁴ RUSHKOFF, D.: *Let it die*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>

⁷⁵ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonializmus, neokolonializmus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

⁷⁶ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonializmus, neokolonializmus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

- výnimkou prvotného spracovania surovín). Existuje nedostatok prostriedkov na diverzifikáciu priemyslu. Napríklad v roku 1986 stále med' tvorila 90% príjmov z exportu Zambie. Ekonomika takýchto krajín je potom náchylná na výkyvy cien trhu.
- 2) Nevýhodné podmienky zmenných relácií. Tieto podmienky znamenajú pomer cien dovážaného a vyvážaného tovaru. Dlhodobo existuje tendencia znevýhodňovať producentov primárnych komodít a zvýhodňovať producentov tovarov s vysokým podielom kvalifikovanej práce. V období rokov 1973 - 1990 klesla cena primárnych surovín na svetovom trhu (okrem ropy) až o 40%.
  - 3) Činnosť nadnárodných spoločností. Pomáhajú udržiavať medzinárodnú deľbu práce (centrum – periféria) a nerovnomerný rozvoj vo svojom kontinuálnom stave, a to rôznymi prostriedkami prenosu zisku z miest ich vzniku k akcionárom hospodársky vyspelých krajín.
  - 4) Koncept nerovnej obchodnej výmeny. V krajinách jadra, dochádzalo postupne (vplyvom odborov a občasného nedostatku pracovných síl) k nárastu platov, čo v krajinách periférie nebolo možné. Náklady súvisiace s výškou miezd sú pritom zarátané do celkovej ceny tovarov na svetovom trhu. Výrobky z vyspelých krajín sú potom akoby „drahé“ – predávané za cenu vyššiu, než je ich skutočná hodnota. Výrobky zo štátov rozvojových – úplne naopak. Dôležité je, že takto sa iba zlomok zaplatenej ceny za „lacné“ výrobky dostáva priamo k ich producentom, a zase vo vyspelých krajinách je to naopak. Tento mechanizmus umožňuje hromadenie zisku (nadhodnoty – dosiahnutej obchodom) vo vyspelých krajinách a prispieva to k prehĺbovaniu nerovností vo vnútri systému svetového hospodárstva. Táto nerovná obchodná výmena zároveň pomáha udržiavať technologickú zaostalosť krajín tretieho sveta, pretože ich účasť na svetovom trhu, nie je odmenená odpovedajúcou akumuláciou zisku.
  - 5) Krajiny tretieho sveta sa snažili dosiahnuť pokrok prostredníctvom realizácie rozvojových politík, čo pre nich v dôsledku neschopnosti mobilizácie vlastných zdrojov, znamenalo nutnosť vziať si pôžičku, alebo nutnosť uvoľnenia vnútorného trhu zahraničným investorom.⁷⁷

---

⁷⁷ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

K jednotlivým bodom, môžeme iba dodať, že ak by existovala platnosť predpokladu Davida Ricarda zapojenia sa do svetového trhu (s tovarom, v ktorom je krajina ako producent najlepšia) a z toho súvisiaci rovnaký úžitok pre všetkých – bolo by navyše potrebné aby jednotlivé tovary (s prihliadaním na ich množstvo) mali na svetovom trhu rovnakú hodnotu. Lepšie povedané, aby práca (rovnaký čas strávený prácou) nezávisle od jej druhu a miesta jej výkonu bola vždy rovnako finančne ohodnotená – čo by bolo predpokladom pre rovnakú cenu výrobkov na trhu. Toto dnes, ako vieme, neexistuje (o tom vypovedá aj bod 2 a 4). Nie je to však jednoduchá polemika, keď zohľadníme aj špecializáciu výroby, zavádzanie strojov do výroby a množstvo rôznych druhov tovarov vyrobených za tú istú časovú jednotku. O nadnárodných spoločnostiach a ich mechanizmoch si napíšeme neskôr, v druhej kapitole diplomovej práce.

Dnes je viac než isté, čo rozvojová politika presadzovaná v 80-tych rokoch 20.storočia v krajinách tretieho sveta spôsobila. Dôsledky sú známe: výrazné prehĺbenie sociálnych a regionálnych nerovností, nárast chudoby a podvýživy.⁷⁸ Noam Chomsky je výrazný kritik práve neoliberálnych opatrení, *štrukturálneho prispôsobovania sa* alebo toho, čomu sa dnes vraví *Washingtonský konsenzus*. Tvrdí, že celý systém vedie k maximalizácii zisku pre bohaté krajiny, pre spoločnosti v nich pôsobiace a investorov tam žijúcich, a k minimalizácii zisku pre krajiny tretieho sveta. Tiež, že výsledkom štrukturálneho prispôsobenia sa bolo zbedačenie stoviek miliónov ľudí, destabilizácia národných mien a zruinovanie ekonomík rozvojových krajín. Michel Chossudovsky sa tiež zaoberá účinkami programu štrukturálneho prispôsobenia sa – menujeme len niektoré: zrútenie vnútornej kúpnej sily ekonomík rozvojových krajín; postupné prepukávanie hladomorov; zatváranie kliník, škôl normálne pod dohľadom SB, požiadavky na ich privatizáciu, a iné.⁷⁹ Túto kritiku sme práve spomínali v našej bakalárskej práci. Na niekoľkých stranách sme vraveli sme, že Washingtonský konsenzus nebol ničím iným ako diktátom voči tretím krajinám prinášajúci vedomý jednostranný zisk vyspelým krajinám.⁸⁰ Ďalšia vec, pre ktorú sme kritizovali jednanie vyspelých krajín bolo financovanie organizácii ako MMF, SB alebo Svetová obchodnícka organizácia (WTO). Vraveli sme, že sú síce medzinárodnými organizáciami, ale v skutočnosti ich ovládajú Spojené štáty.

---

⁷⁸ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

⁷⁹ FOX, J.: *Chomsky a globalizace*, 2003. s. 43, 59-60

⁸⁰ ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencí současnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*. 2008. s. 46-47

Podiel americkej ekonomiky aj finančných príspevkov na ich prácu je totiž taký veľký, že im zaručuje hegemonistické postavenie vo svete.⁸¹ Ako dôkaz o neprijímaní a o nespokojnosti tretích krajín s rozvojovou politikou sme uvádzali sformovanie sa skupiny G15 (India, Mexiko, Chile, Brazília, Argentína, Egypt a i.), ktorá si za cieľ stanovila vnútenie podmienok pre finančné toky, aby špekulatívny kapitál ľubovoľne nerozbíjal ich ekonomiky.⁸² Daněk, ako príklady prejavov odporu tretích krajín voči svetovému hospodárskemu usporiadaniu, spomína: *Hnutie nezúčastnených*⁸³ a 70-te roky nazýva dekadou konferencií za účelom reformy politického a ekonomického usporiadania sveta, kde jeho súčasťou bolo požadované prijatie *Charty ekonomických práv a povinností štátov* a vytvorenie *Nového medzinárodného hospodárskeho usporiadania*.⁸⁴ Toto sú zrejme dôkazy, že tretím krajinám nebolo všetko po vôli a je viac než pravdepodobné, že častokrát pociťovali tlak.

Dalo by sa povedať, že doposiaľ napísané bolo všetko to typicky známe – kritika neoliberalnej politiky (pričom ide len o časť rozvojovej pomoci) a kritika nanútej medzinárodnej deľby práce. Lenže, napríklad samotný Washingtonský konsenzus nebol len súhrnom neoliberalnej politiky odporúčanej krajinám Latinskej Ameriky, ale aj stratégiou prijímanou postsovietskymi štátmi v období transformácie. Nie sme ekonómovia, aby sme boli schopní, naozaj do detailov a objektívne, posúdiť prínos či ujmu spôsobenú neoliberalnými opatreniami, no (i napriek tomu, o čom sa sami domnievame) chceme ponúknuť aj iný pohľad, ako kritický. V správe Hany Zbořilovej a Libora Žideka s názvom *Washingtonský konsenzus v českej ekonomické praxi 90. let* sa píše, že termín Washingtonský konsenzus sa stal symbolom kritiky. Autori tejto správy spomínajú na roky 1990 - 1993 kedy sa jeho jednotlivé body rôznym spôsobom v prostredí ČSR realizovali

---

⁸¹ ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády moci)*. 2008. s. 47-48. Pôvodne in: KREJČÍ, O.: *Mezinárodní politika*, 2007. s.253

⁸² ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády moci)*. 2008. s.46. Pôvodne in: FOX, J.: *Chomsky a globalizace*, 2003. s.58

⁸³ Pozn.: „Politika nezúčastnenosti mala v prvej fáze svojho vývoja podobu zahraničnopolitických doktrín, ktoré individuálne prijímali a realizovali jednotlivé novovznikajúce postkoloniálne krajiny. Dôležitým bol spôsob prechodu moci z koloniálnych úradov na novú národnú elitu, unikátna kombinácia kooperácie a konfliktu medzi týmito dvoma skupinami v procese odovzdania moci. Tzv. stredný prúd odmietal tak antikomunizmus niektorých politických elít v rozvojovom svete, ako aj radikalizmus krajín ako Kuba či Severná Kórea.” In: GEIST, R.: *Nezúčastnená politika-antisystémové hnutie privilegovaných*. [cit. 2008-04-21]. Dostupné na internete: <<http://www.blisty.cz/art/30478.html>>

⁸⁴ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

a prinášali prvé známky reforiem a pokroku; rovnako ako na roky 1997 - 2000 kedy už začali byť predmetom kritiky. Autori tejto správy si vybrali niekoľko iných kriticky zmysľajúcich autorov, a skúmali opodstatnenosť ich kritik. Vytkli týmto autorom zjednodušovanie desiatich bodov konsenzu do známeho trojuholníka – maximálnej liberalizácie, najrýchlejšej privatizácie a prísnej rozpočtovej a peňažnej politiky – pričom vraj títo autori úplne vypúšťajú vo svojich kritikách body ako ochrana vlastníckych práv. Zbořilová a Židek navyše píše, že kritici vykonávanej transformácie nemajú dobré znalosti o Washingtonskom konsenze (lebo tvrdia, že to boli opatrenia finančných inštitúcií ako MMF, SB a Ministerstva financií USA); a prízvukujú, že v skutočnosti nešlo o žiadnu oficiálne zvonku presadzovanú stratégiu, pretože neexistoval explicitný konsenzus (ani vo Washingtone, ani mimo neho) ako jednoznačný súbor politických návodov pre bývalé socialistické ekonomiky v prechodnom období. Píše, že Washingtonský konsenzus bol v skutočnosti len súhrnom predstáv jedného ekonóma.⁸⁵ V záveroch svojej správy, jej autori píše, že používanie termínu je úplne nekonzistentné; že jednotlivé kroky a výsledky hospodárskej politiky v Československu vykazujú rôznu mieru súladu s konsenzom; a dodávajú, že transformácia českej ekonomiky sa stretla s množstvom problémov, ale podľa nich nie je možné z toho viniť Washingtonský konsenzus.⁸⁶

Čo nám z tohto všetkého vyplýva? Najjednoduchšia vec, ktorú dokáže všímavý človek urobiť – je kritizovať. Kritika je prvý krok, a aj dôležitý krok, ale okrem nej sú dôležité a potrebné dve veci. Prvou je pozrieť sa vždy na obe odvrátené strany mince kritiky a druhou je, že pri kritike a rozprávaní by človek rozhodne nemal zostať. Smutné je, že sa nám môže (nie len sledovaním večerného spravodajstva) zdať, že sa naše aktivity naozaj pri kritike zastavia, a navyše nehovoríme tu o bežnom človeku, ktorého prvoradým záujmom je „každodenné prežitie“. Zastavujú sa tiež na pôde mocností a najvyšších sociálnych vrstiev, rovnako ako sa napríklad mnohé neutíchajúce konferencie zastavujú na praktickej neakceptácii faktických obmedzení jednotlivých krajín. Konferencie častokrát len vytvárajú dojem, že sa niečo robí, ale v skutočnosti sa – úmerne k množstvu konferencií – takmer nič nerobí. Stačí si vziať do úvahy už iba známy Kjótsky protokol.⁸⁷

---

⁸⁵ ZBOŘILOVÁ, H. – ŽÍDEK, L.: *Washingtonský konsenzus v českej ekonomické praxi 90. let*, 2005. s.18-19

⁸⁶ ZBOŘILOVÁ, H. – ŽÍDEK, L.: *Washingtonský konsenzus v českej ekonomické praxi 90. let*, 2005. s.17,20

⁸⁷ Je známe, že Kjótsky protokol (ktorý predstavuje dôležitý medzinárodný symbol vôle zabrániť spoločne ničeniu prírody a životného prostredia) neratifikovali Spojené štáty, ako najväčší svetový producent emisií - najväčší svetový znečisťovateľ ovzdušia. In: KRÁL, R.: *Bezzubý a vyhaslý kjótsky protokol*. [cit. 2010-04-28]. Dostupné na internete: <http://www.zvedavec.org/pohledy_1115.htm>

Erich Fromm vo svojej knihe *Mat', alebo byť* napríklad píše: „...nekonečné konferencie, rezolúcie, rozhovory o odzbrojení, to všetko budí dojem, že problémy sú rozpoznané a že bolo niečo vykonané pre ich riešenie. Avšak nedeje sa nič, čo by malo skutočný význam, ako vodci, tak i tí, čo sú vedení, umŕtvujú svoje svedomie a svoju túžbu prežiť tým, že sa tvária, akoby poznali cestu a šli po nej správnym smerom.“⁸⁸ K prvému bodu skúsime iný príklad: V mienkotvorných médiách je dnes možné vidieť prevažne jednostranné kritiky Ruska či islamských štátov, a počuť najmä chválu prozápadných hodnôt – nehovoriac o tom, že sa to deje štýlom servírovania nepekných a smutných udalostí, z ktorých si médiá robia nekonečne sledovateľné drámy. V súčasnej kritickej (ľavicovej) literatúre zase prevažujú protizápadné kritiky a v takejto literatúre sa dnes naopak len z USA robí čert sveta. V každej situácii sa nám ponúka akoby jediný výber dobra alebo zla, bielej alebo čiernej, pričom každá strana má svojho vlastného démona a spoločne nás presvedčajú, že neexistuje žiadna iná alternatíva. My sme ale presvedčení, že tento starý zabehnutý duálny pohľad na svet, naozaj už nikomu nepomôže. Aj I.Wallerstein veľmi dôrazne upozorňuje na dôvody zlyhávania všetkých antisystémových hnutí.⁸⁹ Nedávno prečítaný článok, o odložnom dieťati, je dôkazom toho, že médiá dokážu skutočne na všetko pozerat' zo svojho unikátneho pohľadu dobra a zla, a čo je viac – zahatať vinu konkrétnych osôb premenením ju v kolektívnu zodpovednosť.⁹⁰ Ťažko sa nám hľadajú slová, a ťažko sa nám formulujú myšlienky, ale skúsime to vysvetliť na rozvojovej pomoci.

Ako sme už niekoľkokrát povedali – kritiky rozvojovej politiky sa zaoberajú najmä neoliberalnými opatreniami presadzovanými v 80-tych rokoch 20.storočia. Ale systém (kapitalistická svetoekonomika), ktorý je podľa Wallersteina a iných teoretikov závislosti prakticky nemenný, je tu už približne od 15./16. storočia – odvtedy tento systém expandoval, vytlačil a začlenil do seba všetky ostatné historické sociálne systémy na Zemi.⁹¹ Laicky by sme mohli povedať, že začala vlastne Európa svojou prvou fázou univerzalizmu (počiatkom obdobia kolonizácie) – *intervenciami voči barbarom*. Americkí

---

⁸⁸ FROMM, E.: *Mít, nebo být?*, 2001. s.23

⁸⁹ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.96-100

⁹⁰ Ide o článok, v ktorom je ruské dieťa (sprvoti adoptované Američanmi), kurióznym spôsobom “vrátené” do vlasti. Americkí rodičia posadili dieťa do lietadla s listom v ruke, a oznámením, že už o neho nemajú záujem. Naozaj zvláštne, aké myšlienkové pochody zaviedli autorku tohto článku k otázke, či sú Američania naozaj neľútostní rodičia, keď si Rusi domov cudzie deti vôbec neberú, a žiadne americké deti neadoptujú. In: Procházková, P.: *Sú Američania k deťom neľútostnejší ako Rusi?*. [cit. 2010-04-27]. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/5336590/su-americania-k-detom-nelutostnejši-ako-rusi.html>>

⁹¹ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.164

Indiáni sú *obmedzení, negramotní, nevzdelaní, zvieratá schopné nič sa nenaučiť okrem mechanických zručností, sú krutí a plní chýb; Španielov zaväzuje božský a prirodzený zákon k tomu, aby ich ovládali, učili a predchádzali tak škodám* – tak sa konkrétne obhajovala vtedajšia politika Španielskej nadvlády.⁹² Bol to len začiatok a Európa (v zmysle – vyspelé západné európske štáty) bola tá, ktorá sa dopúšťala mnohých zverstiev na cudzích civilizáciách alebo národoch. Vtedy – byť dnešnej slobody prejavu, byť dnešnej prepojenosti sveta, a dnešnej vzdelanostnej úrovne obyvateľstva (iba ak predpokladáme, že dnešnú úroveň nedosahovalo, alebo že by to bola úroveň nižšia ako je dnes) – by bola isto Európa predmetom nespočetných verejných kritik. Aj vtedy sa našli ľudia, ktorí kritizovali isté mocenské praktiky, ale boli omnoho viac marginalizovaní a vyčleňovaní, ako je tomu dnes.⁹³ Postupom času a udalostí sa Amerike (konkrétne Spojeným štátom) podarilo ekonomicky predčiť Európu a po druhej svetovej vojne, sa ona stala tvorcom pravidiel hry. Daněk vo svojej štúdii píše, že koloniálne mocnosti – teda tí ktorí mali moc stanoviť pravidlá hry – robili tak vo svoj prospech (regulovali hospodárske vzťahy tak, aby podporovali rozvoj v Európe).⁹⁴ Po celú dobu súčasného historického systému, tvoril pravidlá hry vždy ten, kto bol mocnejší. O ropnej kríze a teda prudkom zvýšení cien OPEC-om, Daněk zase píše, že krajiny tretieho sveta a ich obyvatelia sú aktéri, ktorí za veľmi špecifických podmienok, dokážu rovnako využiť nerovné pravidlá hry systému svetového hospodárstva k presadeniu vlastných záujmov a cieľov.⁹⁵ Toto sú príklady len z dvoch období; ale čo Rím/Európa/Amerika (celý svet) ktorý si prešiel rokmi bojov – tisíckami rokov krviprelievania – než sa dospel aspoň do dnešnej podoby demokracie? Domnievame sa, že ak by iné krajiny mali možnosť robiť to, čo vtedy európske mocnosti, robili by to tiež; a domnievame sa, že rozvojová politika by z tohto uhľa pohľadu mohla byť „len“ následným vývojom zotrvačnosti toho istého systému a pravidiel, ktoré tu sú a fungujú už približne 500 rokov. Opäť to skúsime povedať inak.

---

⁹² WALLERSTEIN, I.: *Evropský univerzalizmus*, 2008. s.16

⁹³ Pozn.: Dôkazom toho, že kritika mocenských praktík sa objavovala aj v tej dobe, je veľmi známy rozhovor medzi kanonickou osobou - Bartolomé de Las Casas a jeho najväčším odporcom - Juan Ginés de Sepúlveda, ohľadne španielskeho systému (*encomienda*) zaobchádzania s Indiánmi po objavení Ameriky. Podrobne in: WALLERSTEIN, I.: *Evropský univerzalizmus*, 2008. s.14-21,28-29

⁹⁴ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

⁹⁵ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

Zámerom našej práce, určite nie je obhajovať jednu či druhú kritizujúcu stranu. Naším zámerom, rovnako vonkoncom nie je, obhajovať súčasný historický systém! Naším zámerom je poukázať na fakt, že zastaralá jednostranná kritika nikam nevedie. Ba navyše, oberá nás o čas a vzdáľuje nás od podstaty. Je pravdou, že potrebujeme poznať minulosť a skúmať javy kriticky a objektívne, ale potrebujeme to k tomu, aby sme k nim mohli zaujať adekvátne stanovisko. Potrebujeme túto minulosť a javy prijať ako fakt, a vyhodnotiť ich v zmysle určenia ďalšieho smeru. Nepotrebujeme poznávať minulosť, ak chceme trestať už potrestané, alebo ak chceme násilie odmeniť ďalším násilím. Noamovi Chomskemu položili reportéri nasledujúcu otázku: *„Čo by podľa Vášho názoru malo byť úlohou a prioritou spoločenských aktivistov, ktorí sú dnes znepokojení otázkou spravodlivosti? Mali by sme svoju kritiku obmedziť, ako niektorí tvrdia, alebo je naopak ten najlepší čas na obnovu a rozšírenie kritiky... , s ohľadom, že veľká časť národa je k diskusii a ku skúmaniu vnímavejšia ako obvykle, i napriek tomu, že istá časť verejnosti bude vždy zaujímať nezmieriteľne nepriateľské postoje?“*⁹⁶ Noam Chomsky im na to odpovedal: *„To závisí na tom, čo chcú spoločenský aktivisti dosiahnuť. Pokiaľ je ich cieľom eskalácia cyklov násilí a zvýšenie pravdepodobnosti ďalších krutých zločinov..., potom by zaiste mali svoje analýzy a kritiku zmierniť, odmietnuť takto premýšľať a obmedziť svoju angažovanosť v závažných otázkach. Pokiaľ je naopak cieľom aktivistov znižovať pravdepodobnosť páchania ďalších zverstiev a pomáhať nádejam na slobodu, dodržiavanie ľudských práv a demokraciu... mali by zintenzívniť svoje snahy pri vyšetrovaní okolností,..., a venovať viacej svojej energie konaniu spravodlivých skutkov.“*⁹⁷ Všimnime si, že Chomského odpovede neostávajú pri hodnotení kritiky, ale Chomsky zdôrazňuje aj následné činy. I. Wallerstein toto nazýva *úlohou našej intelektuálnej analýzy*. Je nevyhnutné správne pochopiť čo sa dnes deje, k čomu je potrebné dôkladne analyzovať historický vývoj aj realitu. Preto sa I. Wallerstein pozastavuje nad tým, že chápanie globalizácie ako dnes po prvýkrát prebiehajúceho javu v našich dejinách, je gigantickým nedorozumením. Vraví, že je to klam, ktorý nám vnútili mocné skupiny, a čo je ešte horšie, vnútili sme si ho sami, často zo zúfalstva. Vraví, že musíme kriticky spoznávať a získať lepší prehľad o tom, čo je možné a čo nie, čo je žiaduce a čo nie. Táto úloha je podľa Wallersteina najväčšmi úlohou v rukách intelektuálov, ktorí si majú vytvoriť odstup od vášní prítomného okamihu, a majú slúžiť ako tlmočníci medzi rôznymi hnutiami; majú

⁹⁶ CHOMSKY, N.: II.9. , 2003. s.110

⁹⁷ CHOMSKY, N.: II.9. , 2003. s.110

prekladať priority každého do spoločného jazyka, čo dá všetkým schopnosť porozumieť intelektuálnym, morálnym a potom aj politickým problémom, pred ktorými stojíme.⁹⁸ Aby sme to zhrnuli – sme za spoznávanie histórie aj reality, sme za kritický prístup z viacerých uhl'ov pohľadu, ale ešte väčšmi sme zástancovia hľadania reálnych východísk a nehodláme v aktivite zostať len pri slovách.

Zopakujeme: jednostranné, zastaralé kritiky nás väčšinou iba vzd'ľujú od aktivít a nie sú prospešné. Douglas Ruskhoff vo svojom článku *Ekonomía nie je prírodná veda* (síce v inom kontexte, ale) píše: „...je jedno či ide o početných hlupákov, slepých nasledovateľov, alebo o ľudí cynicky využívajúcich podmienky trhu, výsledok je vždy ten istý.“⁹⁹ Ak by sme sa mali vrátiť k našej rozvojovej pomoci, je jedno či šlo o nevedomosť, alebo zámerné drancovanie krajín tretieho sveta, dôsledky sú dnes jasné a nemenné. Ťažko je súdiť (či vyspelé krajiny predpokladali už vtedy dôsledky svojich činov, pretože rovnako si môžeme všimnúť, že rozvojová politika jednotlivých období kopírovala takmer vždy domácu politiku vyspelých krajín), nemožno zovšeobecňovať, ani relativizovať. Rozvojová pomoc mohla byť ako neúspešná, tak niekde inde úspešná. Bolo by potrebné skúmať tie krajiny, kde úspešná bola a porovnávať ich s ostatnými. Chcelo by to omnoho väčšie úsilie a rozsah práce, ale to už nie je našim predmetom. My chceme poukázať na fakt, že dnes kritika a len jednostranná, naozaj nestačí.

Ishmael Beah, vo svojom autobiografickom diele – v knihe s názvom *Došel jsem daleko* – opisuje svoje šťastné roky aj detstvo, ktoré mu vzala vojna v Sierra Leone. Prišiel o svoju rodinu a ako trinásťročný bol nútený vstúpiť do vládnej armády, kde neustále pod vplyvom drog bojoval po boku dospelých kolegov. Pre nás nie je dôležitý celý jeho príbeh, ani to čomu sa venuje dnes, ale určité detaily, ktoré nám v jeho opisoch neunikli. V prvom rade, môžeme povedať, že jednoduchí ľudia zo Sierra Leone žijúci na dedinách majú všetko čo potrebujú a hlavne pociťujú šťastie. Ishmael Beah opisuje týchto ľudí (zároveň aj seba), ako ľudí, ktorí si dokážu vypestovať mnohé druhy ovocia a zeleniny, nachytať ryby a inú zver; vraví, že poznajú mnohé byliny ktoré im slúžia ako medicína, dokonca aj trávu ktorá tvorí penu a slúži ako mydlo.¹⁰⁰ Taktiež opisuje vo svojich príhodách spôsob výroby a výmeny tovarov a služieb, ktorý by sme my dnes nazvali recipročný, alebo nanajvýš

---

⁹⁸ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.14,45,160,169

⁹⁹ RUSHKOFF, D.: *Economics is not natural science*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <http://www.edge.org/3rd_culture/rushkoff09/rushkoff09_index.html>

¹⁰⁰ BEAH, I.: Beah, I.: *Došel jsem daleko...*, 2007. s.34-38, 65, 78

redistributívny, prebiehajúci v rámci každej dediny. Ešte predtým ako bol Ishmael nútený vstúpiť do armády, uteká pred povstalcami aj pred druhou stranou – vládnu armádou – a skrýva sa so svojimi kamarátmi v lesoch. Taká skupina mladých chlapcov akou sú oni, vzbudzuje v ľuďoch strach a nebezpečenstvo, preto nie sú vítaní ani na dedinách nedotknutých vojnou. V jeden deň svojho putovania narážajú na opustenú chatrč na pláži. Ráno (keď ich tam nájde rybár) zistia, že je to rybárska chatrč, kde sa obyčajne uskladňuje rybárske náčinie a sušia sa ryby. Mladý rybár sa ich ujme, ošetruje ich, nosí im jedlo a ukrýva ich pred dedinčanmi. Ishmael opisuje svojho dočasného hostiteľa ako šťastného človeka, ktorý nikdy neopustil miesto kde sa narodil – miesto kam pravidelne zavítajú obchodníci a vymieňajú jeho soľ a ryby za oblečenie a ryžu.¹⁰¹ V inej dedine a na iných stranách svojej knihy, zase opisuje spoločný lov mužov dediny a spoločnú prípravu hostiny ženami.¹⁰² Existujú teoretici závislosti, ktorí navrhujú absolútne nezasahovanie do „chodu“ tretích krajín. Pri opisoch tejto autobiografickej knihy, však nechceme zájsť do ďalšieho extrému a šíriť nejaké romantické predstavy. Chceme tým len poukázať na fakt, že je možné žiť rôznymi spôsobmi, a my ako civilizácia deklarujúca vysoký stupeň slobody, by sme v domnienke, že žijeme lepšie, nemali nútiť iné civilizácie uctievať naše hodnoty a pretvárať ich na náš obraz. V štúdií Daněka sa nachádza nasledovná definícia modernizácie, z ktorej je, aspoň podľa nášho názoru, možné cítiť nemalý závan irónie. Modernizácia je: „*Proces spoločenskej zmeny, vyplývajúci zo šírenia a prijatia typických rysov expanzívnych a zdanlivo vyspelejších spoločností, spoločnosťami zdanlivo menej vyspelými. Modernizácia zahrňuje sociálnu mobilizáciu, rast efektívnejších a viac centralizovaných foriem politickej a sociálnej kontroly, prijatie "vedecky racionálnych" noriem a transformáciu sociálnych väzieb a estetických foriem.*“¹⁰³ Jedná otázka je, odkiaľ si myslíme, že máme (alebo sme mali) morálne právo takýmto spôsobom zasahovať – druhá je, že sme už v týchto krajinách vytvorili politický systém a administratívnu hierarchiu, základom ktorých bola sila. Už sme to raz spomenuli, keď sme menovali Daněkove dôsledky kolonizácie, ale nešli sme do hĺbky. Zatiaľ čo v európskych krajinách sa politický systém vytváral dlhodobou konfrontáciou politických inštitúcií a meniacich sa štruktúr spoločnosti, v miestach ktoré sa dostali pod koloniálnu správu, bol obdobný vývoj

---

¹⁰¹ BEAH, I.: Beah, I.: *Došel jsem daleko...*, 2007. s.79-81

¹⁰² BEAH, I.: Beah, I.: *Došel jsem daleko...*, 2007. s.88

¹⁰³ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

narušený a nahradený implementáciou cudzieho systému. Novo-vytvorený systém bol založený na moci, pretože neexistuje iný spôsob, akoby malá skupina cudzích vládcov mohla udržiavať nadvládu nad inými ľuďmi a kultúrami. Daněk ďalej píše, že tento systém pretrval po dekolonizácii v tých postkoloniálnych krajinách, kde bol prijatý miestnou elitou a kde predtým koloniálna správa umožňovala tejto elite istý podiel participácie. V opačnom prípade (neprijatie nového systému miestnou elitou) vraj bolo postkoloniálne formovanie politického systému týchto krajín sprevádzané nestabilitou, prevratmi a vojenskými režimami.¹⁰⁴ V druhom bode by sme sa s Daněkom mohli sporiť, či je možné prevraty a nestabilitu posudzovať iba z tohto hľadiska, ale v prvom bode s ním určite môžeme súhlasiť. Ak by tretie krajiny aj šli našou cestou rozvoja, faktom je, že sme im upreli právo na čas, a vzali sme im slobodu už vtedy, keď sme prvýkrát s vypočítavými zámermi vstúpili do ich krajiny. Problémom je, že dnes sa už nemôžeme úplne vrátiť do našich romantických predstáv, a asi nemôžeme povedať, že by bolo najlepšie nechať tretie krajiny na pokoji – dať im konečne slobodu. Problémom je, že už sme raz zasiahli (raz znamená veľakrát od 15.-teho storočia po súčasnosť), že dôsledky našich činov boli v ich krajinách nejakým spôsobom prijímané, a že celkom sami si teraz možno nepomôžu. Minulosť už síce nezmeníme, ale dnes poznáme jej dôsledky a môžeme sa z nej poučiť, ak o to máme záujem.

Ak uvažujeme o najlepšej forme pomoci týmto štátom, úplne opomíname možnosť, že oni by vôbec nemuseli ísť našou cestou racionalizácie a hodnotovej orientácie. Vyššie sme si napísali, že ako teoretici závislosti tak aj teoretici modernizácie, predpokladajú ten istý cieľ, len vyžadujú a obhajujú iné spôsoby ako sa k nemu dopracovať. Kniha *KOKA KOKAIN KOKS* veľmi podrobne opisuje štáty Južnej Ameriky pred prvými zásahmi aj po nich. Koka bola pôvodným obyvateľstvom považovaná za ťažko nahraditeľnú potravinu („...rozžuvanie 100 gramov listov koky prináša potrebné denné množstvo vápnika, železa, fosforu, vitamínu A, B a E... Tieto informácie nadobúdajú pre nás plný význam, keď si uvedomíme, že Bolívia je najchudobnejšou krajinou juhoamerického subkontinentu...“¹⁰⁵), posvätnú a čarovnú rastlinu Inkov, prostriedok k upevňovaniu sociálnej súdržnosti aj za základnú rastlinu ľudového liečiteľstva.¹⁰⁶ Na iných miestach autori knihy podrobne

---

¹⁰⁴ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >

¹⁰⁵ DELPIROU, A. – LABROUSSE, A.: *KOKA KOKAIN KOKS*, 1993. s.77

¹⁰⁶ DELPIROU, A. – LABROUSSE, A.: *KOKA KOKAIN KOKS*, 1993. s.73-103

opisujú jednotlivé roky po objavení – ako prebiehala okupácia týchto juhoamerických krajín a čo spôsobil medzinárodný obchod s drogou. Ako sme už povedali, ostať bokom a tváriť sa, že sa v minulosti nič nestalo, je zrejme tiež nemožné a nebolo by to pravdepodobne ani správne. No, mohli by sme pouvažovať nad tým, či tieto štáty chcú ísť naozaj tou cestou ako my, či si náhodou nechcú zachovať (ak je to ešte možné) a rozvíjať to, čo my považujeme za zaostalosť – napríklad Rostovo prvé štádium ekonomického rastu – *Tradičnú spoločnosť* (charakterizovanú „primitívnymi technológiami, iracionalitou a správaním podmieneným zvykmi a tradíciami“). Ak sa rozhodneme týmto krajinám pomáhať, tak by sme ich mali viac počúvať, naučiť sa premýšľať ako oni, skúmať ich život dôsledne v ich prostredí, a otvárať našu myseľ, namiesto poskytovanej pomoci s našou vopred stanovenou víziou rozvoja. Možno by sme nakoniec zistili, že by sme sa mali sami od nich čo-to naučiť.

Ako by sme teda skutočne mohli dnes tretím krajinám pomôcť?

Názory ľudí zaoberajúcich sa – a osobne sa angažujúcich – v rozvojovej pomoci, sa (jednoducho povedané) rozchádzajú v dvoch smeroch. Jedni vravia, že „dávame príliš málo“, a iní, že „dávame veľa“. Ivan Lesay vo svojom článku *Smrť hladom vo svete blahobytu* vychádza vo svojich názoroch z teórie svetosystému I. Wallersteina. Vyslovene píše, že je nevyhnutné situáciu ktorejkoľvek krajiny posudzovať v kontexte svetovej ekonomiky. Tvrdí, že úlohou vyspelých štátov je nanútiť iným štátom podmienky nerovnej výmeny, podporovať v nich myšlienky voľného obchodu, pričom vyspelé krajiny sa sami chránia kvótami a colnými bariérami ak nedokážu obstáť v konkurencii. Píše, že prostý človek vyspelého štátu si nedokáže pripustiť, že by žil na úkor hladujúcich (obyčajne argumentuje tým, že to čo má nadobudol legálne poctivou prácou) a že, biznismenov nezaujíma aké budú lokálne následky ich obchodov.¹⁰⁷ Rozvoj vidí ako mýtus a navrhuje spojiť trh ruku v ruke s prerozdeľovaním. Najsilnejším momentom v jeho článku je názor, že svet vlastne žije v dostatku, problém je len v prerozdeľovaní a v oprávnení prístupu k potravinám. Tvrdí, že aj nezamestnaní vyspelého sveta by bez prerozdeľovania hladovali a kladie si otázku, kto môže za skorumpovanosť elít v treťom svete. V závere zaznieva krásna myšlienka: „*Je našou povinnosťou prevziať morálnu zodpovednosť vo svete,*

---

¹⁰⁷ LESAY, I.: *Smrť hladom vo svete blahobytu*. [cit. 2010-04-16]. Dostupné na internete: <<http://www.priateliazeme.sk/cepa/index.php?id=149&level=3&x=116>>

v ktorom žijeme.“¹⁰⁸ Pri počutí slov ako *dostatok* alebo *prerozdelenie* ma napadá dlho diskutovaná téma pálenia obilia¹⁰⁹ (ekvivalentom je zaorávanie kapusty či vylievanie mlieka). Existovali návrhy darovať toto obilie tretím krajinám; lenže je otázne, do akej miery by táto pomoc mohla pôsobiť pozitívne, a či by naopak nemohla viac uškodiť. Veľa zaujímavých názorov v praktickej rovine ponúka článok Alberta Otrubu s názvom *O rozvojovej pomoci*. Už sme spomínali Jeffreyho D. Sachsa a jeho prirovnanie priečok rebríka k jednotlivým stupňom rozvoja. J.Sachs je ten, ktorý zastáva názor, že platíme málo. Opisuje pascu chudoby, v ktorej sa nachádzajú extrémne chudobní a nedokážu sa z nej vymaniť. Títo chudobní minú všetky príjmy na holé prežitie a nemajú z čoho platiť dane. Nič sa neušetrí, ľudí pribúda a štát je tiež bezmocný. Sachs hlása potrebu prístupu k minimálnej dávke potravy, zdravotníckej opatery, vody, hygieny a prístrešia pre všetkých. Okrem toho, musí byť podľa neho zabezpečené, aby všetci chudobní sveta mali šancu postupovať nahor po rozvojovom rebríku.¹¹⁰ Je mnoho tých (dokonca sa domnievame, že prevládajú tí), ktorí kričia, že treba dávať viac. Aj verejná mienka je isto naklonená tomu, že týmto krajinám treba pomáhať, no väčšinou sa nezaujíma o to, kam putujú a ako sa využívajú ich finančné príspevky.

Iné názory ponúkajú ľudia ako William Easterly, ktorí kritizuje systém poskytovania pomoci aj navyšovanie objemu financií. Vraví, že plánovači postupujú stále rovnako – stanovia si krásne ciele, naprojektujú rozvojovú agentúru, administratívne plány aj finančné zdroje – a nakoniec všetky veľké plány zlyhávajú. Willism Easterly sa pýta: *„Ako je možné, že po piatich dekádach, v ktorých Západ vynaložil 2,3 bilióna USD na rozvojovú pomoc, nedokázal doručiť lieky deťom za 12 centov (proti malárii), nedokázal dostať štvordolárové sieťky proti moskytom do chudobných rodín a nedokázal doručiť tri doláre každej novorodičke, aby zabránil piatim miliónom detských úmrtí.“*¹¹¹ Lord Peter Bauer tvrdí, že zahraničná pomoc, nie je pomoc, ale transfer alebo dotácia. Nazýva ju

---

¹⁰⁸ LESAY, I.: *Smrť hladom vo svete blahobytu*. [cit. 2010-04-16]. Dostupné na internete:

<<http://www.priateliazeme.sk/cepa/index.php?id=149&level=3&x=116>>

¹⁰⁹ Pozn.: Dlho sa diskutovalo o obmedzujúcich kvótach a posudzovaní kvality obilia a iných plodín zo strany EÚ. Návrh spaľovania prebytkov obilia narážal na svoj etický rozmer. Padali aj návrhy jeho darovania tretím krajinám. Ekonomické hľadisko je vyjadrené v nasledovnom článku. In: *Obilie z 1,5 hektára dokáže vykúriť dom*. [cit. 2010-04-23]. Dostupné na internete:

<http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>

¹¹⁰ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete:

<<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

¹¹¹ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-05-03]. Dostupné na internete:

<<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

excelentnou metódou, ako presúvať peniaze od chudobných ľudí v bohatých krajinách k bohatým ľuďom v chudobných krajinách. Odmietá názor, že rozvoj závisí na pomoci, ale tvrdí, že je výsledkom osobných, kultúrnych a politických daností. Dôkazom toho, je podľa neho, každá rodina, skupina alebo krajina, ktorá sa vytrhla z chudoby vlastnou silou. Tvrdí ďalej, že jedine zahraničná pomoc zapríčiňuje bludný kruh chudoby, a krajiny ktoré ju prijímajú sú chudobnejšie a chudobnejšie. Pomoc vytvára gigantický stroj (centralizáciu vládnej moci) so všadeprítomnou korupciou a korupcia vedie k ozbrojeným konfliktom. Tieto skorumpované vlády drží, podľa neho, práve pomoc nad vodou a chráni ich pred vzburou občanov. Bob Gelder kritizuje vyspelé krajiny, že africké trhy zaplavujú výrobkami, ale africké výrobky na vlastné trhy nevpúšťajú. James Shikwati žiadal bohatý svet, aby okamžite zrušil pomoc. Svetový potravinový program nazval *obrovským úradom aparátikov*, ktorému ak by sa podarilo odstrániť hlad, ostali by všetci bez práce. Shikwati opísal kolobeh pomoci v Keni nasledovne: „*Tamojší úrad OSN najskôr prijíma od vlády žiadosť o pomoc, rozsah sa nadsadí a dorazia tisícky ton kukurice. Časť dodávky skončí hneď v rukách skorumpovaných politikov, druhá na čiernom trhu, kde sa predáva za dumpingové ceny. Miestni farmári následne prichádzajú o prácu, trpia hladom a potrebujú pomoc. Podobne sa ničí aj miestny textilný priemysel.*“¹¹² Jim Peron tvrdí, že zahraničná pomoc vôbec nepodporuje produkciu, pretože sa investuje do projektov, ktoré chce síce vláda miestnej krajiny, ale je pre nich malý priestor na trhu, a tak sú tieto projekty neudržateľné.¹¹³ Po týchto diametrálne odlišných, ale skutočne podložených názoroch (prečo je potrebné dávať „menej“) musíme naozaj uznať potrebu skutočnej intelektuálnej analýzy. Uznať potrebu dôslednosti, zodpovednosti a korektnosti v našich individuálnych rozhodnutiach a zásahoch do životov iných ľudí. Petr Daněk v závere svojej štúdie píše, že obyvatelia tretieho sveta si uvedomujú pozitíva aj negatíva, ktoré do ich životov rozvoj priniesol, a že ich záujmom je mať možnosť tieto pozitíva a negatíva vzájomne vyvažovať, a nie len môcť rozhodnúť sa či uplatnia „rozvoj“ alebo „ne-rozvoj“. Navyše Daněk tvrdí, že sám dúfa, že prelom tisícročia nie je koncom rozvoja alebo rozvojových štúdií, ale že je koncom rozvoja v jeho doterajšej totalitnej a vysoko ideologickej podobe.¹¹⁴

---

¹¹² OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-05-03]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

¹¹³ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-05-09]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

¹¹⁴ DANĚK, P.: *Nerovnomerný rozvoj sveta: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

Vráťme sa k tomu, čo sme si povedali v druhej podkapitole, a to, že porovnávanie HDP ako ukazovateľa rozvoja, nie je objektívne. Spomínali sme taktiež, že namiesto jedného dolára na deň, sa už využíva ukazovateľ kúpyschopnosti obyvateľstva. Jim Peron vo svojom článku podkladá nedostatočnosť ohľadne oboch staro-zaužívaných ukazovateľoch. Na adresu HDP vraví, že obyvatelia vyspelých krajín obrábajú pôdu používaním traktorov (čiže technológie), ktorá predstavuje podstatnú zložku kapitálových investícií – na rozdiel od obyvateľov krajín tretieho sveta, ktorí využívajú silu vlastných rúk. Táto sila sa do HDP nepočíta, pričom je účastná takmer pri všetkom čo obyvatelia krajín tretieho sveta robia. Peron ďalej vysvetľuje, že aj keď títo obyvatelia nedostávajú hotovosť ekvivalentnú jednému doláru na deň, v skutočnosti majú určité bohatstvo.¹¹⁵ Trebárs, že si dokážu veľa plodín sami vypestovať. Katie Willis píše, že HDP je naďalej široko používaný ukazovateľ, ale najmä v spleti s inými ukazovateľmi, ktoré odzrkadľujú aj neekonomickú stránku rozvoja. Najväčšmi je využívaný *Index ľudského rozvoja (Human Development Index – HDI)* pre jeho komplexný charakter. Tento ukazovateľ v sebe zahŕňa tri dimenzie rozvoja: dĺžku života a zdravotnú starostlivosť; vzdelanie a gramotnosť; a životnú úroveň; pričom len posledná dimenzia má ekonomickú povahu a ako ukazovateľ využíva veľkosť HDP na hlavu.¹¹⁶ Mnohé krajiny môžu takto z ekonomického hľadiska (iba porovnávaním HDP) zaujať nízku priečku rozvoja a komplexne (porovnávaním HDI) strednú priečku, alebo naopak.

Vraveli sme si, že 80-te roky poskytovania rozvojovej pomoci sú dnes najviac kritizované. Petr Halaxa vo svojej štúdií píše, že rastom viazanej pomoci, pribúdalo aj množstvo nových „darcov“. Pomoc začala byť viazaná nie len na štrukturálne prispôsobovanie sa, ale krajiny poskytujúce pomoc si častokrát viazali svoje financie aj na podporu vlastného exportu a okrem toho, im plynuli zisky z nadnárodných spoločností investujúcich v rozvojových štátoch po ich štrukturálnom prispôbení sa. Halaxa ďalej píše, že situácia v poskytovaní pomoci v 80-tych rokoch bola zastretá tak, ako nikdy predtým. Fakticky ale pomoc neprinášala v tých rokoch dlhodobé výhody pre rozvojové krajiny. Pomoc 80-tych rokov je možné charakterizovať ako *obdobie vážneho zhoršenia ekonomickej situácie (a hospodársky pokles) Latinskej Ameriky; stagnácia, sucho*

---

¹¹⁵ PERON, J.: *How's The Third World Doing?*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: < http://www.liberalvalues.org.nz/index.php?action=view_article&article_id=111 >

¹¹⁶ WILLIS, K.: *Theories and Practices of Development*, 2005. s.5-8

a pokračujúca ľudská bieda v Afrike.¹¹⁷ Prísnejšie kritéria poskytovania pomoci, nastavila skupina darcov, tzv. *rovňako zmysľajúci darcí*, alebo nazývaní jednoducho *severské krajiny*. Šlo o krajiny – Kanada, Holandsko a škandinávské krajiny – ktorým bolo spoločné východisko: neposkytovať žiadnu pomoc na vojensko-strategickom alebo postkoloniálnom základe. Niektorými odborníkmi býva táto pomoc označovaná aj ako „*real aid*“, pretože jej prvotným motívom je ľudská solidarita a úsilie o rozvoj, spojené so snahou prispieť k politickému porozumeniu.¹¹⁸ Veľmi zaujímavé je spomenúť, spôsoby porovnávania objemu pomoci jednotlivých darcovských krajín. Ak porovnávame objemy financií v USD, javia sa nám krajiny: Japonsko, USA, Francúzsko a Nemecko, ako najväčší darcí. Ak však porovnáme výšku HNP, jednoznačne dávajú najviac práve severské krajiny (V roku 1997, pomoc Nórska dosahovala hodnotu 0,86% HNP, Dánska 0,97%, Švédska 0,79%. Naopak pomoc Japonska bola 0,22%, USA 0,09% HNP.). Severské krajiny zároveň, ako jediné, dlhodobo dosahujú odporúčaný cieľový stav OSN – 0,7% HDP darcovskej krajiny.¹¹⁹ HDP znamená hodnotu všetkých tovarov a služieb vyprodukovaných vo vnútri krajiny (bez ohľadu na to, kto je ich vlastníkom), za danú časovú jednotku. Ide teda o územný princíp. HNP (*Hrubý národný produkt*) predstavuje hodnotu všetkých tovarov a služieb vytvorenú subjektmi národnej ekonomiky, bez ohľadu na to, kde na Zemi produkcia prebieha. Je to teda HDP plus príjmy nadnárodných spoločností danej krajiny v zahraničí, a mínus príjmy zahraničných investorov doma. Treba si teda všimnúť vlastníctvo výrobných faktorov – ukazovateľ HNP je založený na národnom princípe. V súčasnosti Svetová banka využíva porovnávanie HNP, pričom ale vo svojich výročných správach používa alternatívny názov GNI.¹²⁰

K mnohým veciam z prvej kapitoly sa ešte neskôr vrátíme, ale túto kapitolu chceme ukončiť s predostrením prvého kroku našej dlhej strastiplnej cesty – kroku intelektuálnej analýzy, ktorá by mala poslúžiť k realizácii konkrétnych aktivít. Nechceme sa už opakovať, ale na toto sme chceli poukázať v prvej kapitole – na to, že to čo sa navonok javí ako biela, nemusí byť biela a naopak čierna nie je vždy čiernou; plus, nekončiaca

---

¹¹⁷ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-11]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

¹¹⁸ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-11]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

¹¹⁹ HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-11]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

¹²⁰ WILLIS, K.: *Theories and Practices of Development*, 2005. s.5

jednostranná kritika nás vzd'ahuje od činov. Ak by sme mohli naznačiť aj niečo z ďalších kapitol, položili by sme si otázku, či sloboda nesie so sebou aj nejakú zodpovednosť. Dnes by sme snád' za pozitívum mohli považovať fakt, že v súčasnosti začala prevažovať humanitárna pomoc nad rozvojovou. Okrem toho, sa stále kladie dôraz na zefektívňovanie zahraničnej pomoci. Ideálne by bolo docieľiť, aby pomoc slúžila skutočne k rozvoju zaostalých krajín, a aby nebola zameraná na rast a export krajín vyspelých. Halaxa píše, že sa nedá povedať, že viazaná pomoc je zlá a neviazaná tá dobrá. Bolo by to príliš veľkým zjednodušením. Rovnako neexistuje žiadna súvislosť medzi hodnotou pomoci a jej kvalitou.¹²¹ Zahraničná pomoc môže v rôznej dobe, na rôznych miestach, ako pomôcť – tak aj uškodiť. Vždy je ale možnosť spätne preverovať naše kroky a dospieť k zmene – zopakujeme: môžeme sa z histórie poučiť, ak o to máme skutočný záujem.

Je možné, že v spleti rôznych informácií, okamžite nevieme čo pre rozvojové krajiny môžeme urobiť, ale s určitosťou už dnes vieme, čo by sme im robiť nikdy nemali. Nemali by sme im vnucovať nevýhodné podmienky na svetovom trhu, vytvárať pre ne situácie v ktorých nemajú možnosť voľby, a rozbíjať ich domácu malovýrobu. Nemali by sme podporovať skorumpované vlády a nedemokratické režimy (napríklad výmenou za ropu), a predávať im zbrane. Obchod so zbraňami je na prvý pohľad najkontroverznejším krokom, ktorý bohatý svet voči nerozvinutým krajinám podniká; a stále rastie. Celkový ročný vojenský rozpočet všetkých štátov sveta dosahuje sumu viac než 900 mld. USD.¹²² Najväčším výrobcom a exportérom zbraní na svete sú USA, a najväčšími odberateľmi sú práve rozvojové krajiny. V roku 2007 predstavovala hodnota predaja amerických zbraní viac ako 24 mld. USD; v rokoch 2001 - 2004 príjem USA z predaja zbraní len rozvojovým krajinám predstavoval sumu 29,8 mld. USD.¹²³ Len pre porovnanie- v júli roku 2005 skupina G8 rozhodla o zdvojnásobení zahraničnej pomoci Afrike z 25 mld. na 50 mld. USD ročne.¹²⁴ Nedávno sa na svetlo verejnosti dostali škandály ohľadne zbierok z humanitárnych koncertov *Live Aid*¹²⁵ a avizované boli aj pokusy o rôzne zneužívanie kritickej situácie po zemetrasení na Haiti. (Napríklad nelegálne vývozy detí a s tým

---

¹²¹ HALAXA, P.: *Zahraničná pomoc ve vzťahoch vyspelých a rozvojových zemí*. [cit. 2010-04-21].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>

¹²² UPSOV, P.: *Obchod so zbraňami. Dodávateľia a odberateľia*, 2008. s.1

¹²³ UPSOV, P.: *Obchod so zbraňami. Dodávateľia a odberateľia*, 2008. s.3

¹²⁴ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

¹²⁵ SZALAI, P.: *Zo zbierok pre Etiópiu sa vraj kupovali zbrane*. [cit. 2010-04-24]. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/5271102/zo-zbierok-pre-etiopiu-sa-vraj-kupovali-zbrane.html#ixzz0mP80rnQb>>

súvisiace priekupníctvo.¹²⁶⁾ Toto je len pár príkladov činov, ktoré vypovedajú o našich morálnych hodnotách. Minimálne tie činy, ktoré sú zákonom nelegálne by sa mali dôsledne prešetrovať a tvrdo trestať.

Na záver chceme podotknúť – že neustále môžeme kritizovať koľko len chceme, ale čo čakáme ak za seba necháme rozhodovať iných? To, že sme načúvali nejakému Washingtonskému konsenzu v dobe, keď sme toho ešte veľa nevedeli (známe je nám slovné spojenie ako „divoký kapitalizmus“), sa ospravedlniť dá; ale dnes je doba iná – dnes už toho veľa vieme, alebo máme možnosť „ísť a presvedčiť sa“. Pýtali sme sa, či je možné spojiť slobodu so zodpovednosťou. Je to nie len že možné, ale priam žiaduce. Tak ako na strane „vyspelého sveta“ – tak i na strane rozvojových krajín. Peter Bauer zastáva názor, že najväčším hazardom nie je korupcia, ktorú vyspelé krajiny v rozvojových krajinách vytvárajú, ale morálny problém. Hovorí, že zahraničná pomoc (podobne ako všetky formy verejnej sociálnej starostlivosti) vnucuje jej prijímateľom dojem, že veci sa dejú mimo ich kontrolu, a že sú viac odkázaní na žobranie od cudzincov ako na vlastné úsilie.¹²⁷ David Osterfeld hovorí, že zbedačenie Mikronézie je priamym dôsledkom zahraničnej pomoci. Samotní jej obyvatelia priznali, že dostávali všetko (počnúc od šatstva až po potraviny), čoho výsledkom bol bankrot mnohých tamojších obchodov a podkopanie stimulu pracovať. Dnes politici Mikronézie tvrdia, že nemajú žiadnych technikov, elektrikárov – nemajú žiadny ekonomický základ, aby sa stali sebestačnými. James Shikwati pri opise kolobehu pomoci Kene dodal, že ak by sa Keňa prestala spoliehať na pomoc zvonku, bola by nútená nadviazať obchodné vzťahy s Ugandou a Tanzániou. Ghanda a Uganda dostávali napríklad menej než okolité štáty, a v posledných dvadsiatich rokoch sa stali najúspešnejšími príkladmi v regióne.¹²⁸ Jedna vec, je presvedčiť krajiny, že sa dá prežiť inak ako len formou „nastrčenej ruky“ – druhá je, že ak pomáhame, robme to tak, aby naša pomoc viac pomáhala ako škodila. Aj my musíme spojiť našu slobodu so zodpovednosťou. Aj my (a hlavne my) musíme byť dôslední vo všetkom čo robíme. Nemali by sme

---

¹²⁶ *Haitské úrady vrátili rodinám detí, ktoré chceli vyviesť americtí misionári.* [cit. 2010-04-19]. Dostupné na internete: <http://www.lidovky.cz/haitske-urady-vratily-rodinam-deti-ktere-chteli-vyvez-t-americti-misionari-lux-/ln_zahranici.asp?c=A100318_074257_ln_zahranici_pks>

¹²⁷ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci.* [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

¹²⁸ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci.* [cit. 2010-05-09]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

rozvojovú pomoc brať ako spleť morálnych záväzkov a vlastných štátnych záujmov. Mali by sme si zvážiť kedy a za akých okolností poputujú naše financie do štátnych rozpočtov rozvojových krajín, kedy priamo do domácností a kedy na programy mikrofinancovania alebo na rôzne projekty (akými sú podpora súkromných drobných roľníkov a pod.). Otruba ukazuje našu kolektívnu nedôslednosť na príklade Keni. V Nairobi žijú asi 4 milióny obyvateľov, z toho vyše 60% žije v jednom z vyše 200 slumov. Slumy nemajú žiadnu elektrinu, kanalizáciu infraštruktúru. Nie sú tam školy ani lekári. „*Keď sa spýtate veľvyslanca a vedúceho Delegácie Európskej komisie v Keni Erica van der Lindena, či vie, na čo idú rozvojové peniaze z Európskej komisie v Keni, odpovie, že nevie, lebo stratégiou Európskej komisie je spolupráca s vládou, a on už nemá podrobný prehľad, ako nakladá s rozvojovými peniazmi kenská vláda. Podľa kenských vládnych predstaviteľov sú slumy ilegálne, preto sa nimi vláda nezaobera. Takže oficiálna rozvojová pomoc nedorazí k väčšine obyvateľstva, ktorá to najviac potrebuje.*“¹²⁹ (Naša poznámka, ohľadom aktuálnosti spomenutej osoby vedúceho Delegácie Európskej komisie – článok, z ktorého citujeme, bol napísaný v roku 2007 a osoby v tomto prípade nie sú podstatné.) Albert Otruba rozoberá konkrétne aj slovenskú zahraničnú pomoc a svoj dlhý a podnetný článok uzatvára nasledovnými slovami: „*Je logicky neporovnateľne náročnejšie podporovať v jednej krajine množstvo menších, ale zmysluplných a transparentných rozvojových projektov, než odovzdať celý balík peňazí vláde. Slovensko by tiež malo zvážiť, či má odovzdávať 90% rozvojovej pomoci OSN, MMF a EÚ a rozhodovať iba o 10% prostriedkov z celého jej objemu.*“¹³⁰

Mnohé situácie nám dnes ponúkajú odpovede v podobe stanovenia si vlastnej cesty – a nekopírovania iných ciest – ale to už bude viac predmetom nasledujúcej časti práce. Pre celkové uzavretie prvej kapitoly môžeme použiť dokončenie odpovede Noama Chomského, na otázku, čo by poradil dnešným spoločenským aktivistom: „*Samozrejme, že sa vždy nájdú takí, ktorí budú vyžadovať mlčanlivú poslušnosť. Takí postoj je možné očakávať od krajnej pravice,... tiež od niektorých ľavicových intelektuálov, a to možno v podobe ešte zhubnejšej. Je však dôležité aby sme sa nenechali zastrašiť hysterickým krikom a klamstvami a držali sa, ako len najlepšie vieme, čo najbližšie pravdy, poctivosti*

---

¹²⁹ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-05-10]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

¹³⁰ OTRUBA, A.: *O rozvoji a pomoci*. [cit. 2010-05-09]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>

a záujmu o to, aké dôsledky pre ľudí majú činy, ktorých sa niekto dopustí, alebo ktoré naopak nedokáže vykonať. To všetko sú otrepané pravdy, ktoré však stojí za to mať ich na pamäti.

A keď už si tieto otrepané pravdy pripustíme, môžeme sa pustiť do pátrania a jednania v jednotlivých záležitostiach.“¹³¹

---

¹³¹ CHOMSKY, N.: *II.9.* , 2003. s.112

2 Sloboda v našich „končinách“

V prvej kapitole sme si povedali, že na rozvojovej pomoci je možné sledovať: kedy, ako a kam smerovali naše financie. Na tom sme sa pokúsili vyhodnotiť vzťah krajín vyspelých a rozvojových; a poukázali sme na potrebu zbavenia sa jednostranných kritík. V druhej kapitole si ukážeme, že podobné veci sa dnes dejú aj s nami (s majoritným obyvateľstvom vyspelých krajín); a že aj naša situácia si vyžaduje intelektuálnu analýzu a následnú realizáciu zodpovedných aktivít. V druhej kapitole sa budeme zaoberať predovšetkým fungovaním nadnárodných spoločností a ich vplyvom na *sociálny štát*. Objasníme si fungovanie svetosystému – z pohľadu kapitalistickej svetoekonomiky, povieme si niečo k finančnej kríze aj k tvrdeniu I. Wallersteina, že sa nachádzame vo *Veku premeny*. Záver práce však ponecháme otvorený a pripravný k uváženiu pre každého čitateľa.

2.1 Fungovanie a vplyv nadnárodných spoločností

V bakalárskej práci sme sa na stranách 23-24 zamýšľali nad objasnením pojmu *globalizácia*. Problémy s jej zadefinovaním krásne vystihuje aj vtedy použitá citácia od Ulricha Becka: „*Pokus o jeho definíciu sa podobá pokusu pribiť puding na stenu.*“¹³² Môžeme sa domnievať, že nejasnosť pomenovania vyplýva jednak z množstva aktérov zapojených do týchto procesov, a jednak z faktu, že nie na každého tieto zložito prepojené procesy rovnako vplývajú. Ján Keller sa taktiež zmieňuje o problémoch so zadefinovaním pojmu *globalizácia*, dokonca vymedzuje tri rozličné prístupy k jeho objasneniu:

- A. Naivne optimistické: Tento prúd zastávajú najmä neoliberálni ekonómovia a liberálni politici. Globalizácia pre nich znamená rozvoj voľného obchodu, odstraňovanie bariér, tok investícií, tovarov a osôb – čo je vraj ideálnym nástrojom na riešenie všetkých existujúcich problémov. Globalizačné procesy pre nich nepredstavujú nič negatívne, práve naopak, zvyšujú vraj prosperitu všetkých krajín sveta. Odporcom globalizácie tento prúd odkazuje, že nemajú šancu zastaviť niečo, čo pôsobí s nutnosťou prírodnej sily.

---

¹³² ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*. 2008. s. 24. Pôvodne In: BECK, U.: *Čo je globalizácia?*, 2004. s.36

- B. Radikálne kritické: Predstavitelia tohto prúdu tvrdia, že tí čo kontrolujú nadnárodný kapitál a rozhodujú o smerovaní investícií, majú v podmienkach globalizácie neporovnateľne väčšie šance neustále zvyšovať svoje zisky. Tvrdia, že procesmi globalizácie sa postupne odstraňuje všetko čo chránilo zamestnancov a zaručovalo ich sociálne práva. Narastá polarizácia spoločnosti vo vnútri bohatých krajín (prvotným znakom je objavujúca sa chudoba), rovnako ako nerovnosť medzi krajinami Severu a Juhu.
- C. Vecne sociologické: Predstavitelia vychádzajú z tvrdenia, že globalizácia výrazne mení vzťah medzi ekonomickými a politickými silami. Sily ekonomické vraj voľne prekračujú hranice štátov, ale politika zostáva uzavretá v prostredí hraníc. Politici stále zodpovedajú za sociálne pomery vo svojich krajinách, ale majú stále menšie možnosti ich ovplyvňovať. Nadnárodné spoločnosti nenesú žiadnu zodpovednosť, nožnice medzi váhou ekonomiky a možnosťami politiky sa roztvárajú – čo spôsobuje nie len sociálnu neistotu, ale ohrozuje aj vierohodnosť demokracie.¹³³

Toto boli tri prúdy prístupu k globalizácii, z ktorých niektoré si medzi sebou dokonca aj odporujú. Chceli sme tým poukázať na fakt, že rozmanitosť interpretácie svedčí o rozmanitosti skupín a záujmov, rôznym spôsobom podliehajúcich či dokonca riadiacich procesy globalizácie. Nebudeme sa teraz zamýšľať nad tým, ktorú z nich možno považovať za najdôveryhodnejšiu, posunieme sa v našej práci ďalej. Ako sme už niekoľkokrát povedali, považujeme za chybu nedôslednej analýzy, skúmať jednotlivé prvky bez ich zasadenia do kontextu systému. Ak sa vrátíme do minulosti, tak v prípade globalizácie môžeme za základ považovať dva dôležité deje, ktoré by sme laicky mohli nazvať *skracovanie dĺžky času a vzdialeností*. Bauman ich popisuje vo svojej knihe *Globalizácia – Dôsledky pre ľudstvo*. Vraví, že dnes by sme pokojne mohli vraviť o *konci geografie*. Kedysi bolo náročné dostať sa z jedného miesta sveta na druhé, ale dnes už diaľka nehrá takmer žiadnu rolu. Doprava a cestovanie prešli radikálnou zmenou, čo výrazne spríjemňuje a šetrí čas prepravovaného. Najdôležitejší pokrok vidí Bauman nie len v doprave, ale aj v rýchlosti prenosu informácie – v oboch smeroch sa ľudstvo naďalej neustále vyvíja.¹³⁴ Samozrejme, že za *skracovanie dĺžky času a vzdialeností* vďačíme najmä technickému a informačnému pokroku, ktorý treba zase brať ako prirodzené

---

¹³³ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.35-37

¹³⁴ BAUMAN, Z.: *Globalizácia*, 2000. s.17-19, 75

pokračovanie vývoja priemyselnej a vzdelanostnej spoločnosti. Ak by sme pátrali až po pôvode týchto dvoch dejov, možno by sme mohli začať neolitickou revolúciou, vznikom nadhodnoty a zákonite aj obchodu, pokračovať priemyselnou revolúciou ..., čo nie je podstatné, len sa snažíme poukázať na fakt, že z technického hľadiska sa nič nezmenilo – spoločnosť sa vyvíja iba svojou zotrvačnou cestou priamej trajektórie. Niečo iné sa zrejme menilo, niečo v našom myslení, alebo v uplatňovaní rôznorodých metód. Pri opise vývoja ekonomickej globalizácie to bude možné všetko sledovať; nateraz si iba zopakujeme – že každé zhustovanie kanálov a ciest, urýchľovanie presunu aj prenosu, každý spôsob zmršťovania času a priestoru dospelo až do takeého štádia, že dnes sa otvorene hovorí o *spoločnosti sietí*.¹³⁵

Skôr ako začneme s charakteristikou nadnárodných spoločností, vymedzíme si rozdiel medzi internacionalizáciou a ekonomickým aspektom globalizácie, z pohľadu ekonómov. Luděk Sýkora píše, že globalizácia nie je úplne novým javom, ale je len pokračovaním vývoja predošlého. Internacionalizácia (ako narastanie vzájomnej prepojenosti a integrácie v oblasti výroby tovarov a služieb) prekonala hranice štátov a dosiahla medzinárodný obchod, no výroba je ešte organizovaná v rámci národného hospodárstva. V prípade globalizácie už výroba nie je uzatvorená v hraniciach národného štátu – už to nie sú len tovary a služby (ako výsledky výroby), ktoré podliehajú medzinárodnému obchodu, ale aj samotný výrobný proces.¹³⁶ Pre potreby globalizácie vznikajú tzv. *nadnárodné spoločnosti* (používa sa skratka NNS, v angličtine: *transnational corporations* – TNCs). Sú to veľké firmy (spôsobom organizácie sú to koncerny¹³⁷), ktorých niektoré pobočky nie sú lokalizované v krajinách pôvodu, ale v zahraničí. Pobočky v zahraničí sú zakladané prostredníctvom priamych zahraničných investícií

---

¹³⁵ Pozn.: *Spoločnosť sietí* alebo *svet sietí* je tvorený spleťou nezávislých uzlov, medzi ktorými môže byť striedavo naväzované a opäť prerušované spojenie. Uzly predstavujú jednotlivcov, skupinu aj štát, a vzťahy môžu byť mocenské, ekonomické, informačné a iné. Siete sú prastarou formou sociálnej organizácie, ktorá ale vrcholí práve v tomto období. Oproti hierarchickému sociálnemu usporiadaniu sa dokážu výraznejšie prispôbiť požiadavkám prostredia i svojich vlastných účastníkov. Vystihuje ich teda vlastnosť - flexibilita. In: KELLER, J.: *Dějiny klasické sociologie*, 2007. s.397-398

¹³⁶ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

¹³⁷ Pozn.: Koncern je organizačná forma tvoriaca zväzok rôznorodých právne samostatných podnikov; spojenie rozličných výrobných, dopravných, obchodných podnikov, ako aj bánk a poisťovní, formálne samostatných, ale finančne a organizačne závislých od najsilnejších členov (na čele koncernu obyčajne stojí najsilnejšia banka alebo skupina bánk, či finančná skupina). In: ŠALING, S. - IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. - MANÍKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov*, 2002. s.329

materskej spoločnosti – najčastejšie buď formou akvizície¹³⁸ už existujúcej firmy, alebo výstavbou nových podnikov. Nadnárodné spoločnosti môžu vzniknúť aj v dôsledku fúzie dvoch firiem z odlišných častí sveta. Dôležité je pochopiť, aké výhody majú nadnárodné spoločnosti oproti klasickým podnikom, ktorých umiestnenie je lokalizované v jednej krajine. Podľa Petra Dickena, NNS môžu:

- pôsobiť na niekoľkých národných trhoch zároveň
- využívajú všetky odlišnosti medzi jednotlivými krajinami, vrátane výhod servírovaných od národných štátov ako lákadiel k príchodu zahraničného investora
- ich vysoká geografická flexibilita im umožňuje kedykoľvek opustiť nepriaznivé podmienky krajiny a presunúť svoje aktivity do vhodnejšej lokality sveta

Dôležité je podotknúť, čo je cieľom vlastníkov nadnárodných spoločností – akumulácia kapitálu a maximalizácia zisku, sprevádzaná neustálym bojom v prostredí konkurencie trhu. Konkurencia NNS sa uplatňuje budovaním pevnej pozície spoločnosti na trhu pôsobiska, alebo expanziou na trhy nové.¹³⁹

Konkurencieschopnosť je dôležité slovíčko často sa objavujúce aj v knihách Jána Kellera. Vraví, že základnou požiadavkou globalizovanej ekonomiky je neustále úsilie každého o zvyšovanie svojej vlastnej konkurencieschopnosti v súperení so všetkými ostatnými. Sú to preto nie len nadnárodné spoločnosti, ale aj štáty, ktoré musia zohrávať tvrdý boj.¹⁴⁰ Kapitál, ako sme si už povedali vyššie v práci, bol a je považovaný za podmienku rozvoja nie len v krajinách tretieho sveta, ale aj v našich končinách. Keďže ani európsky štát (štát – teda financie štátneho rozpočtu) ho nemá dostatok, usiluje sa o prílev zahraničného. Zahraničný kapitál prichádza prostredníctvom pôžičiek z komerčných bánk, medzinárodných fondov alebo v podobe kapitálu nadnárodných spoločností (teda príchodom zahraničného investora). Od nadnárodných spoločností štáty očakávajú, že prispejú k rastu zamestnanosti a tým aj životnej úrovne, že prinesú moderné technológie a taktiež že zvýšia dôveryhodnosť krajiny. Fakt, že štáty medzi sebou navzájom súperia

---

¹³⁸ Pozn.: Veľké a mocné firmy si môžu dovoliť znižovať konkurenciu priamou akvizíciou - prevzatím firmy. Je to niečo podobné ako fúzia - zlúčenie medzi dvoma firmami - ale fúzia často znamená aj vytvorenie úplne novej identity spoločnosti. Akvizícia je spôsob ako dosahovať dominantné postavenie na trhu a vytvárať monopolné sily absorbovaním menších nezávislých spoločností. In.: SCHILLER, B.R.: *MIKROEKONOMIE*, 2004. s.206

¹³⁹ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

¹⁴⁰ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.46

o kapitál, paradoxne obmedzuje ich schopnosť regulovať a zdaňovať ho. Štát, ako tvorca noriem a pravidiel správania sa všetkých subjektov na svojom teritóriu, sa v procese globalizácie vzdáva časti svojej suverenity v prospech nadnárodných spoločností.¹⁴¹ Práve kvôli spomínaným očakávaniam je štát ochotný jednak liberalizovať svoje národné trhy, a tiež vytvárať rôzne ponuky na prilákanie investícií nadnárodných spoločností. Tieto javy sociológovia súhrne nazývajú *dereguláciou*.¹⁴² V prvom prípade, štát odbúrava všetky prekážky, ktoré bránia slobodnému trhu, ako garancie „všeľudovej“ prosperity. Prekážkami sú fakticky normy aj inštitúcie umožňujúce demokratický chod štátu. Deregulácia znamená obmedzenie kontroly hospodárskych aktivít verejným sektorom a prenesenie tejto právomoci na byrokratický komplex nadnárodnej spoločnosti.¹⁴³ V druhom prípade štát vytvára špeciálne bezcolné zóny, kde dovoz surovín a vývoz výrobkov nepodlieha štandardným colným sadzbám; udeľuje veľkým korporáciám daňové prázdniny; dotuje vytvorenie nových pracovných miest; hradí náklady na rekvalifikáciu zamestnancov; niekedy je štát spoluinvestorom alebo poskytuje pozemky investorom za nižšie než trhové ceny, prípadne zdarma. Štát sa takto fakticky vzdáva časti svojich príjmov (ktoré by inak plynuli do štátneho rozpočtu a stali by sa časticou prerozdelenia), ale čo je horšie – výhody poskytnuté nadnárodným spoločnostiam postupom času likvidujú malé a stredné domáce podniky, v drsnom prostredí konkurencie.¹⁴⁴ Ako sme povedali, štáty realizujú politiku prilákania zahraničného investora v domnienke, že im jeho príchod prinesie viac výhod, ako negatív. Zisk však môže byť častokrát len dočasný, alebo klamlivý.

Nadnárodné spoločnosti majú presné metódy ako bohatnúť čo najviac a „dávať“ čo najmenej, aj keď to navonok nemusí byť vidieť. Luděk Sýkora píše, že NNS prinášajú do krajín množstvo výhod. Medzi ne patrí napríklad: prílev kapitálu, nárast výrobných kapacít a teda aj vytváranie nových pracovných miest, zdokonaľovanie výrobných procesov, aplikácie nových technológií, príjmy do štátnej pokladnice a zlepšenie obchodnej bilancie krajiny. No rovnako Sýkora píše, že prínos nadnárodných spoločností, môže byť iba

---

¹⁴¹ KUKULA, M.: *Suverenita štátov z hľadiska globalizácie*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete: <<http://www.blisty.cz/2005/4/27/art23126.html>>

¹⁴² SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

¹⁴³ KELLER, J.: *Abeceda prosperity*, 1997. s.25

¹⁴⁴ Pozn.: Toto drsné prostredie umocňujú práve národné štáty, tým že zvyhodňujú veľké zahraničné firmy oproti domácim malopodnikateľom. In: SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

zdanlivý.¹⁴⁵ Veľmi pekne to vysvetlil Pavel Strnad vo svojom článku *Transferové ceny čili čarováni s daněmi*. Miestne pobočky NNS vyrábajú v krajine investovania len málokedy finálne výrobky, ale tieto pobočky sú plne zapojené do deľby práce v rámci koncernu. Účtovné ceny pre vnútro-koncernové prevody sa nazývajú transferovými cenami.¹⁴⁶ Tieto ceny sú najčastejšie stanovené najvyšším riadením, tak aby vyhovovali celkovým záujmom spoločnosti. Pomocou transferových cien je možné napríklad obísť vysoké dane z príjmov tak, že sa transferové ceny pri dovoze nasadia vysoko a pri vývoze nízko, čím sa zisk udržuje v danej krajine umelo nízko. Iným spôsobom je využívanie *daňových oáz*, čo sú krajiny kde sa cudzie prostriedky buď nezdaňujú, alebo zdaňujú len veľmi nízkymi sadzbami. Takéto známe oázy (alebo daňové raje) sú napríklad Bermudy, Kajmanské ostrovy, Britské aj Americké Panenské ostrovy, Lichtenštajnsko (Pavel Strnad píše, že v tejto krajine je počet pobočiek nadnárodných spoločností takmer zhodný s počtom obyvateľov krajiny), Seychely, a mnohé iné. Daňové oázy sa využívajú najmä ako prestupná stanica „výrobná“, medzi dvoma pobočkami nadnárodnej spoločnosti, ktoré sú rozmiestnené v iných krajinách. Výrobok z prvej krajiny je predaný za nízku cenu pobočke v daňovej oáze – týmto sa zníži zisk prvej pobočky, a výrobca ušetrí na daniach. Pobočka v oáze predá obratom výrobok za vysokú cenu pobočke v tretej krajine. Pobočke v tretej krajine narastú náklady, rovnako umelo sa zníži zisk, a tým pádom sa menej financií odvedie na daniach. Zisk, ktorý vznikol rozdielom oboch cien je uložený v daňovej oáze, a môže byť použitý k ďalšej expanzii nadnárodnej spoločnosti.¹⁴⁷ Nehovoriac o tom, že krajine tretej pobočky sa rovnako negatívne ovplyvní obchodná bilancia, sú transferové ceny naozaj unikátnym spôsobom ako nie len že neplatí dane, ale aj kumulovať a množiť financie stále v tých istých rukách. Samozrejme, to čo sme doteraz napísali, predstavuje len jeden pohľad na fungovanie nadnárodných spoločností – aj keď sa dnes už otvorene

---

¹⁴⁵ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13].

Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

¹⁴⁶ Pozn.: Nadnárodné spoločnosti sú dnes skutočnými obrami globálneho charakteru, majú často väčšiu ekonomickú silu ako dosahuje bohatstvo menších štátov. Presúvanie ziskov (v rámci korporácie) sa stalo atraktívnym prostriedkom daňovej optimalizácie. Prostriedkom pre ochranu sociálneho štátu sa naopak stali tzv. transferové ceny- nastavenie princípov stanovenia cien/ziskov v prípade transakcií v rámci skupiny. Uplatňuje sa tzv. princíp tržného odstupu, čo znamená, že tieto ceny musia mať obvyklú hodnotu; t.j. ceny medzi spriaznenými subjektmi musia byť stanovené v rovnakej hodnote, ako by boli dohodnuté medzi nezávislými subjektmi. In: ROMANCOV, M.: *Transferové ceny-co nového?* . [cit. 2010-05-09]. Dostupné na internete: <https://www.deloitte.com/view/cs_CZ/cz/tiskove-centrum/clanky/2820ed2abe462210VgnVCM100000ba42f00aRCRD.htm>

¹⁴⁷ STRNAD, P.: *Čarování s transferovými cenami*. In: Týždenník Ekonom, 1996. č. 52 str.23

začínajú hlásať negatívne dopady týchto spoločností v periférnych krajinách, stále existuje množstvo priaznivcov ako nadnárodných spoločností, tak aj ekonomickej globalizácie.

Aby sme pochopili prečo štáty vpúšťajú a dokonca lákajú nadnárodne spoločnosti na svoj trh, musíme najskôr pochopiť, s akými problémami v súčasnosti samé zápasia. Vznik *sociálnych štátov*, ich pôvodný význam aj súčasné problémy si ozrejmime v nasledujúcej podkapitole.

2.2 Sociálny štát, jeho úpadok a stredné vrstvy

Skôr ako začneme s Kellerovým pohľadom analýzy sociálneho štátu, mali by sme si v krátkosti povedať niečo k rozličným modelom dnešnej sociálnej politiky štátov. V súčasnosti začína väčšmi dominovať téza, že sociálne problémy môže úspešne riešiť nie len štát, ale aj široké spektrum iných subjektov. Vývoj sociálnej politiky je možné stotožniť s procesom hľadania odpovede na otázku: aká má byť deľba práce, v uskutočňovaní sociálneho zabezpečenia občanov, medzi štátom a neštátnymi subjektmi na báze trhových či netrhových vzťahov (obce, rodiny, cirkvi, občania, charita, nadácie a iné inštitúcie). Každá krajina si hľadá svoju vlastnú cestu, kde predpokladom je najvyššia miera celospoločenského konsenzu. Ak vychádzame zo všeobecne prijatej terminológie, tak v európskom kontexte sa sformovali tri základné modely sociálnej politiky¹⁴⁸:

- **Redistributívny model sociálnej politiky** – nazýva sa aj univerzalistický, občiansky alebo sociálnodemokratický typ. Dominantnú úlohu zohráva štát, ktorý síce stanovuje vysoké daňové zaťaženie občanov, obmedzuje aktivity neštátnych subjektov, ale zároveň vysokou mierou prerozdeľuje príjmy štátneho rozpočtu. Za cieľ si kladie zvyšovanie životnej úrovne ako celku, bez ohľadu na skutočné potreby občanov. Zvyšovanie bohatstva rodiny či jednotlivca sú prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa. Takýto model sa najviac uplatňuje v škandinávskych krajinách, v Holandsku a iných. Sociálne dávky a služby sú financované zo všeobecných daňových fondov, a sú späté so sektorom zdravotnej starostlivosti a vzdelávania.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸ DŘÍZOVÁ, E.: *Sociálna politika*, 2005. s.179-180

¹⁴⁹ DŘÍZOVÁ, E.: *Sociálna politika*, 2005. s.180-181

- **Výkonový model** – nazýva sa aj korporatívny. Vychádza z predpokladu, že výška sociálneho zabezpečenia má byť stanovená na základe pracovného výkonu a zásluh. Miera daňového zaťaženia a redistribúcie je oproti predchádzajúcemu modelu nižšia – hovoríme aj, že štát sa začína *minimalizovať* – štát garantuje iba základné spoločensky uznávané potreby a vytvára viac priestoru pre pôsobenie neštátnych sociálnych subjektov. Príkladmi takejto sociálnej politiky sú napríklad Nemecko, Rakúsko a Francúzsko.¹⁵⁰
- **Reziduálny model** – nazýva sa aj neoliberálny typ sociálnej politiky. Je charakteristický tým, že zodpovednosť za sociálnu politiku sa presúva predovšetkým na trh, jeho inštitúcie a rodinu. Tento model predpokladá, že jednotlivec sa sám postará o svoju budúcnosť a štát zasahuje len v prípade ak on zlyhá. Zodpovednosť štátu je už iba minimálna, sociálne dávky sú takisto minimálne a ich výška je určená výškou príjmov. Výška daňového zaťaženia je veľmi nízka oproti prvému modelu a miera redistribúcie je najnižšia zo všetkých modelov. Takýto model sa uplatňuje v USA alebo v Japonsku.¹⁵¹

Posledný model sociálnej politiky štátov sa začal uplatňovať až v narastajúcich procesoch globalizácie. Niektorí vravia, že pôvodný welfare – sociálny – štát uvoľňuje cestu nadnárodným spoločnostiam, ktoré z neho vytvárajú už len *minimálny štát*. To znamená, že sám o sebe nemá zaniknúť, ale má pôsobiť už len ako nočný strážca – slúžiť spoločnosti, avšak len v miere nevyhnutnej na zabezpečovaní vnútorného aj vonkajšieho poriadku. Je treba ešte povedať, že jednotlivé typy sociálnej politiky je nutné chápať ako modelové, a že v skutočnosti sa často prelínajú a rôznymi spôsobmi kombinujú.

Pri analýze rozvojovej pomoci sme si povedali, že keynesiánstvo uplatňované v medzinárodnom obchode po druhej svetovej vojne, viedlo k vnútornej regulácii ekonomického a spoločenského života vyspelých krajín, a teda – k posilneniu role štátu. Ján Keller tvrdí, že sociálny štát vznikol a vyvíjal sa najmä preto, aby zabezpečil všetkým občanom zhruba takú mieru istoty, akú majetným zaručuje ich bohatstvo. Ľudia túžia po majetku okrem iného aj preto, že v kritických situáciách ich ochraňuje pred neistotou. Sociálny štát dneška, je produktom práve veľkej hospodárskej krízy a situácie po druhej svetovej vojne, kedy sa po veľkých otrasoch stáva ochrancom a naplňa tak svoju dvojitú

¹⁵⁰ DŘÍZOVÁ, E.: *Sociálna politika*, 2005. s.185

¹⁵¹ DŘÍZOVÁ, E.: *Sociálna politika*, 2005. s.188

úlohu pridelenú od počiatku modernity: štát má produkovať bezpečie a redukovať neistotu, pre všetkých občanov žijúcich na jeho území.¹⁵² Faktom ale je, že aj taký sociálny štát potrebuje z niečoho žiť, potrebuje svoje pravidelné príjmy, ktoré v následnom procese solidárne prerozdeľuje.

Rozmach vtedajšieho sociálneho štátu súvisel, jednak so sprístupnením vzdelávania pre široké vrstvy obyvateľstva, a na druhej strane s roztočením priemyselnej špirály po druhej svetovej vojne. Ján Keller píše, že dnes už rozvoj vzdelanosti veľmi nesúvisí s demokratizáciou spoločnosti prostredníctvom nárastu širokej strednej vrstvy (ktorý predstavuje zároveň znižovanie sociálnych nerovností)¹⁵³, ale v tej dobe práve stredné vrstvy zohrávali kľúčovú úlohu. Povojnový sociálny štát bol totiž založený, a jeho fungovanie mohlo byť realizované, iba za splnení určitých predpokladov. Striktnú potrebu predstavovala najmä väzba medzi zamestnaním a sociálnym zabezpečením. Tento štát sa potrebuje oprieť o svojich silných partnerov, a jedným z nich je práve funkčný trh práce. Povojnový štát poskytoval záujemcom plnohodnotné zamestnanie, a platil im toľko, aby obrazne povedané dokázali zabezpečiť seba nie len v prípade krátkodobej neschopnosti, ale aj po odchode do dôchodku. Druhým partnerom o ktorom Keller píše, je súdržná rodina, ktorá vždy podporí svojich členov ak sa im na trhu práce nedarí. Treťou podmienkou fungovania sociálneho štátu bol jeho veľký priestor pre ovplyvňovanie hospodárskej politiky krajiny.¹⁵⁴ Možno si myslíme, že vznik sociálneho štátu podnietilo najvýraznejšie úsilie robotníkov o rovnosť, ale pravdou je, že takýto štát mohol skutočne fungovať len za širokej podpory vtedy masovo narastajúcej strednej vrstvy. Sociálny štát a početné stredné vrstvy žili v dokonalej symbióze; vonkoncom vtedy nešlo len o sociálny transfer, ktorý by vyrovnával nižšie príjmy, zaručoval minimálnu mzdu, kryl pracovné úrazy a zaistoval občana v chorobe alebo starobe. Všetky vrstvy mohli vďaka vysokým odvodom početných stredných vrstiev využívať množstvo sociálnych práv a služieb, ako napríklad: dotácie na vzdelanie, zdravotníctvo, kultúru, dopravu a iné. Boli to avšak práve stredné vrstvy, ktoré zároveň najviac využívali tieto výhody, pretože napríklad deti rodičov stredných vrstiev častejšie navštevovali vysoké školy ako deti z nižších vrstiev, no ich rodičia si nemohli dovoliť zaplatiť školné rovnako ako rodičia detí z vrstiev horných.¹⁵⁵

---

¹⁵² KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.10

¹⁵³ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.115

¹⁵⁴ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.19

¹⁵⁵ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.107-108

Plnohodnotná práca pre početné obyvateľstvo bola teda hlavným predpokladom naplnenia štátnej pokladnice, ako aj dobre fungujúcej politiky sociálneho štátu.

Keďže dnes už takto ideálne sociálna politika nefunguje, k niečomu muselo medzitým prísť. Ján Keller niekoľkokrát v knihe zdôrazňuje 70-té roky, kedy sa začali na trhu odohrávať prudké zmeny, čo podľa neho narušilo klasický chod sociálneho štátu. My sme si už v prvej kapitole našej práce ozrejmili meniace sa podmienky obchodu na svetovom trhu prebiehajúce v 70-tych rokoch, aj meniacu sa vnútornú politiku vyspelých krajín. V chronologickom slede došlo najskôr k rozpadu systému regulácie medzinárodného obchodu zakotveného v brettonwoodských dohodách, potom nastala ropná kríza, a následne ekonomická recesia vyspelých štátov. V prvej kapitole sme síce spomínali aj dlžnú krízu rozvojových krajín, ale tá s tým, k čomu sa teraz snažíme dopracovať priamo nesúvisí. Ekonomická recesia firiem vyspelých krajín, donútila ich vlastníkov usilovne hľadať nové stratégie, ktoré by im umožňovali radikálne znižovať všetky náklady. Firmy prišli na spôsob premiestňovania častí svojich podnikov (v prvom rade výrobných procesov) do ďalších štátov, ktoré disponujú s lacnejšou pracovnou silou, čím sa znižujú výrobné náklady spoločností. Tieto stratégie sa síce rozmohli aj v rozvojových krajinách (najčastejšie kritizovaná rozvojová politika 80-tych rokov znamenala, že v tretích krajinách sa začali presadzovať neoliberálne koncepcie a tiež tzv. viazaná pomoc), ale ešte väčšmi sa začali uplatňovať aj v samotných vyspelých krajinách. Luděk Sýkora píše, že nový spôsob organizácie – *koncern* – začali uplatňovať spoločnosti USA už začiatkom 50-tych rokov 20. storočia, keď investovali ako súčasť obnovy vojnou zničenej Európy (no rovnako ich vraj lákala lacná a pritom kvalitná pracovná sila, a fakt, že ich výrobky sa dobre predávali na trhoch zdecimovanej Európy).¹⁵⁶ V krajinách Západnej Európy a v Japonsku sa táto stratégia začala uplatňovať o niečo neskôr – krajiny (aby sme boli presnejší – investori pochádzajúci z danej krajiny) začínajú investovať najskôr v štátoch „svojich susedov“; USA sa rovnako stávajú významným príjemcom zahraničného kapitálu; po rozpade Východného bloku sa takto investuje aj v krajinách východnej Európy; postupne rastie ekonomická organizačná previazanosť týchto krajín; až napokon dnes odporcovia globalizácie hovoria o *Novej medzinárodnej deľbe práce*. Stará medzinárodná deľba práce, ak si spomenieme, predstavovala organizáciu medzinárodného

---

¹⁵⁶ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

obchodu nasledovne: periférne krajiny boli zdrojom potravín a nerastných surovín pre výrobu krajín jadra, ktoré obratom nútili periférnym krajinám kúpu svojich finálnych výrobkov. Nová medzinárodná deľba práce, predstavuje (nie len podľa Sýkora) koncentráciu riadiacich funkcií veľkých podnikov vo vyspelých oblastiach a narastanie podielu primárnej výroby v semiperiférnych oblastiach sveta.¹⁵⁷ Takéto striktné a výnosné oddelenie riadenia od produkcie sa odohráva (ako už vieme) v rámci vnútornej štruktúry nadnárodnej spoločnosti, no je potrebné povedať, že štát sa stáva dobrovoľným sekundantom týchto procesov. Ján Keller píše, že globalizačné procesy rozvracajú štát za jeho priamej spoluúčasti, pretože funguje ako servisná služba pre veľké nadnárodné spoločnosti, ktoré tlačia na jeho postupnú minimalizáciu. O deregulácii, ktorú sme si už objasňovali, navyše vraví: deregulácia neznamená koniec politiky, rovnako ako nedochádza v procese globalizácie k zániku štátu. Deregulácia však dáva politikom fakticky už len dva mandáty. Prvým, je možnosť priškrtiť vnútorné výdaje štátu, a druhým je možnosť obohacovať škálu investičných ponúk pre veľké nadnárodné spoločnosti.¹⁵⁸ Opäť sa nám natíska pod jazyk otázka: Ak štáty vedia o odsávaní ziskov nadnárodnými spoločnosťami, a ak prichádzajú o značný rozsah vlastnej suverenity, prečo naďalej sprístupňujú svoje trhy?

Pravdou ale je, že niekdajšie podmienky sa už dávno zmenili a nie sú také ideálne, ako keď sa povojnový sociálny štát utváral. V povojnovej dobe vzniká veľa nových pracovných miest, naplňa sa štátna pokladnica, silnie sociálna politika, stredné vrstvy si v tomto prostredí nie sú nútené vytvárať veľké finančné rezervy a tak môžu bezstarostne utrácať – vysoká kúpyschopnosť následne podporuje ďalšiu produkciu a sociálnu politiku; ekonomika povojnového obdobia dosahovala vysoké tempo rastu. Špirálu povojnového bohatstva však narúšajú globalizačné procesy 70-tych rokov, ktoré vraj donútili naštartovaný proces otočiť sa spätným smerom. Na trhu práce sa začínajú odohrávať prudké zmeny, ktorým sa ťažko prispôbujú aj zamestnanci. Vrcholí kríza zamestnaneckej spoločnosti, štát sa už nemôže opierať o svojich hlavných partnerov – plnohodnotnú prácu masovej strednej vrstvy a tradičnú rodinu; navyše sám v procese globalizácie výrazne znižuje svoj manévrovací priestor.¹⁵⁹ Ak by sme chceli hľadať

---

¹⁵⁷ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

¹⁵⁸ KELLER, J.: *Politika s ručením omezeným*, 2006. s.32, 34

¹⁵⁹ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.19-20, 71, 107

podrobné korene týchto javov, tak by sme si napríklad mohli povšimnúť tvrdenia mnohých ekonómov o rôznych cykloch svetového hospodárskeho vývoja. Immanuel Wallerstein, je zástancom a obhajcom Kondratievových cyklov. Ako píše Wallerstein vo svojej knihe: „*Obdobie od roku 1945 až do dnešného dňa je typickým Kondratievovým cyklom kapitalistickej svetoekonomiky, ktorý má ako vždy dve fázy: fázu A, dobu vzostupu a ekonomickej expanzie, ktorá v tomto prípade siahala od roku 1945 až do rokov 1967/1973, a fázu B, počas ktorej dochádza k poklesu a zmršťovaniu ekonomiky, ktorá trvá od rokov 1967/1973 do dneška, a pravdepodobne ešte bude niekoľko rokov pokračovať.*“¹⁶⁰ Ak by sme sa neuspokojili s vysvetlením problémov za pomoci cyklického ekonomického vývoja, ani s tvrdením že procesy v zmene organizácie medzinárodného prostredia (prebiehajúce v 70-tych rokoch) v konečnej fáze ovplyvnili aj vnútornú situáciu národných štátov; tak úpadok sociálneho štátu objasňuje Keller navyše ešte jedným nasledovným spôsobom.

Povojnový sociálny štát vznikol v období, kedy mu nie len že napomáhala priaznivá ekonomická situácia, ale aj priaznivý demografický vývoj. Ženy po vojne rodili deti, starali sa o domácnosť; a muž dokázal zarobiť toľko, aby z jedného platu uživil celú svoju rodinu. Tým, že ženy nevstupovali na trh práce, bola jej hodnota vysoká a zároveň bola nízka nezamestnanosť. Postupom času sa však, najmä inováciou technologického a organizačného pokroku, vzťah medzi hospodárskym rastom a nezamestnanosťou stáva čoraz viac voľný. Stúpa nezamestnanosť, klesá finančné ohodnotenie práce (na trhu práce sa objavuje jej nová forma – tzv. *prekarizovaná* – sezónna, neplnohodnotná práca), ženy sú nútené sa taktiež zamestnať (pretože nízky plat muža už nestačí) a rodí sa menej detí. Ján Keller píše o troch hlavných problémoch, ktoré podľa neho pochádzajú priamo z vnútra spoločnosti a sociálna politika dnešných štátov je nútená s nimi zápasiť. Sú to: starnutie populácie, krehkosť rodiny, a presun zamestnaní do sektoru služieb s nižšou produktivitou práce. Keller navyše vraví, že štát by sa pravdepodobne dokázal vyrovnáť s každým problémom jednotlivo, keby približne od polovice 70-tych rokov nepôsobili všetky súbežne.¹⁶¹ V kontraste týchto zmien a problémov, sa nám teraz možno jednoduchšie chápe to, prečo sa štáty o príchod zahraničných investorov usilujú. Zrejme sa domnievajú,

---

¹⁶⁰ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.46

¹⁶¹ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.19,35

že je to najlepšie, čo môžu pre svojich občanov urobiť, pretože dúfajú, že plná zamestnanosť by opätovne naštartovala niekdajšie procesy rastu sociálneho štátu.

Pravdou ale je, že nová organizácia spoločností a nové podmienky medzinárodného prostredia spôsobili, že dnes už proklamovaný ekonomický rast HDP krajiny a skutočný rast životnej úrovne obyvateľstva danej krajiny, nie sú automaticky priamo úmerné. Ako píše Zygmunt Bauman: „*Pevná moderna bola skutočne dobou, kedy sa zasnúbenie kapitálu a práce zocelovalo ich vzájomnou závislosťou. Dalo by sa povedať, že kapitál a robotníci boli spojení v bohatstve i v chudobe, v zdraví aj v chorobe, pokiaľ nás smrť nerozdelí. Súčasná tekutá, plynná, rozptýlená, rozprášená a deregulovaná podoba modernity je uvoľnením zväzku medzi kapitálom a prácou.*“¹⁶² Ak vzťah medzi papierovým rastom ekonomiky a reálnou prácou občanov je dnes už len pozvoľný, tak kde sa strácajú všetky peniaze a kto vôbec hradí výdaje sociálneho štátu (v dobe, keď výrazne stúpa dopyt po ňom)?

Ján Keller vystúpil 16.marca 2010 na univerzite v Prahe s prednáškou s názvom *Arogance financií*, ktorá mala byť predstavením jeho budúcej knihy *Tri sociálne svety*. My sa nateraz musíme uspokojiť len s audiovizuálnym záznamom tejto prednášky, alebo s jej niekoľkými prepismi, ktoré sa objavili na internete. Ján Keller začal hneď v úvode (inšpirovaný knihou Horsta Afhelda – *Hospodárstvo, ktoré plodí chudobu*) krátkym objasnením krízy sociálneho štátu. Keller skúma a často spomína na prednáškach aj v knihách vývoj ekonomiky v Nemecku aj vo Francúzsku; v ten deň predstavil vývoj príjmov v Nemecku od roku 1950 do roku 2000. Hovorí, že priemerný Nemec zbohatol za druhú polovicu 20. storočia sedemnásobne. Lenže žiadny priemerný Nemec v skutočnosti neexistuje. Ak si porovnáme 90% aktívnych Nemcov v zamestnaneckom pomere s najbohatšími príjmovými kategóriami a veľkými firmami, tak priemer ich príjmov nám dáva číslo 7. Lenže pokiaľ 90% Nemcov zbohatlo v priemere 2 až 3 krát, za ten istý čas, zbohatli horné vrstvy a firmy až 12 krát. Táto obrovská nerovnosť v príjmoch je len, ako vraví Keller, jednou časťou príbehu o sociálnom štáte. Keller pokračuje objasnením posunu daňového zaťaženia, za toto obdobie. Vraví, že pokiaľ zamestnanci platili v roku 1950 v Nemecku štvrtinu všetkých daní, v roku 2000 platia už štyri pätiny všetkých daní. To znamená, že pri stagnujúcich príjmoch dotujú 4/5-tiny daňového zaťaženia, zatiaľ čo podiel tých, ktorých príjmy expandovali sa znížil na 1/5-tinu. Keller vraví, že nie je pravda,

---

¹⁶² BAUMAN, Z.: *Individualizovaná spoločnosť*, 2004. s.31, 35

že štát je v kríze, ale pravdou je, že na verejný sektor a sociálny štát už nezostali peniaze. Stredná vrstva, ktorej rozsah sa rastom nezamestnanosti, starnutím populácie a klesaním príjmov neustále znižuje, sa tak fakticky stáva posledným (vysychajúcim) sponzorom sociálneho štátu.¹⁶³ Spomenuli sme si vyššie, že sa vytvára nový druh pracovného pomeru – tzv. prekarizovaná práca, ktorú prinášajú do krajín investovania práve nadnárodné spoločnosti. Ide o neplnohodnotnú alebo sezónnu prácu, vytvorenú v dôsledku novej organizácie riadenia spoločností – v dôsledku vzniku koncernov. Firmy v konkurenčnom boji prechádzajú z hierarchického usporiadania spoločnosti na sieťové, kde stabilné centrum je prepojené so sériou pružne sa obmieňajúcich periférnych subdodávateľov, ktorí nie sú zamestnancami firmy. Všetka konkurencia a trhová neistota je vonkajšou flexibilitou prenesená práve na týchto subdodávateľov. Doprovodným javom je pri tom vzrast neplnohodnotných pracovných zmlúv a vysoké riziko náhlej nezamestnanosti na periférii firemných sietí.¹⁶⁴ Keller ďalej vraví, že z hľadiska financovania sociálneho štátu je prekarizovaná práca úplne to isté ako práca žiadna, pretože z tejto práce zamestnanci ani zamestnávateľia neodvádzajú dane ani poistné. Navyše, tí ktorí ju vykonávajú, sú často na hranici chudoby a sami potrebujú pomoc. Keller ešte hovorí, že je síce pravda, že štáty neustále navyšujú prostriedky na sociálnu politiku, ale tým, že sa neustále počet žiadateľov pomoci zvyšuje, fakticky pomoc klesá. Je to preto, lebo v dôsledku starnutia populácie a masovej nezamestnanosti počet oprávnených žiadateľov o sociálne dávky rastie omnoho rýchlejšie, ako stúpa podiel HDP na sociálne výdavky.¹⁶⁵ Pomer takejto práce však vplyvom globalizačných procesov neustále rastie – pokiaľ počiatkom 70-tych rokov 20.storočia pripadalo v Nemecku na jeden neplnohodnotný pracovný pomer päť plnohodnotných, v polovici 90-tych rokov je tento pomer už jedna ku dvom. Keller napokon konštatuje, že či už ide o štáty pravicové, ľavicové alebo stredové, všetky sa snažia svojmu obyvateľstvu vysvetliť, že v stále bohatšom svete je nutné sa paradoxne stále viac sociálne uskromňovať.¹⁶⁶

Pri tomto obrovskom nepomere, ma napadá analógia s článkom Ivana Lesaya o hlade v krajinách tretieho sveta, v ktorom tvrdí, že ani dostatok jedla neznamená koniec

---

¹⁶³ POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

¹⁶⁴ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.99

¹⁶⁵ POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

¹⁶⁶ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.28, 40

hladu. Vraví, že problém nie je s množstvom, ale s prerozdeľovaním potravín a s právom prístupu k nim; a tiež vraví, že aj nezamestnaní bohatých štátov by hladovali nebyť sociálnej politiky ich štátov.¹⁶⁷ My sa ale domnievame, že ak nefunguje prerozdeľovanie tržného zisku, hladuje samotná sociálna politika. Ivan Lesay nie je jediný kto šíri podobné myšlienky. Douglas Rushkoff vo svojom článku, v odseku *Vytváranie trhov: od prebytku k umelému nedostatku*, píše: „Dopadlo to celé tak, že máme ekonomiku postavenú na nedostatku a konkurencii, namiesto prebytku a spolupráce.“¹⁶⁸

Z úst kritikov často znie slovné spojenie *individualizovaná spoločnosť*. Podľa Kellera ale stredné vrstvy ani nemajú veľmi na výber. Ak by súhlasili s tým, že by pomoc sociálneho štátu smerovala len k najbiednejším (čiže ak by sa sociálne zabezpečenie minimalizovalo, ale zdanenie by ostalo vysoké), tak by sa pomoc najchudobnejším hradila práve z prostriedkov stredných vrstiev, ktoré sa stávajú každým dňom samé menej zabezpečené. Čiže v prípade súhlasu by, podľa Kellera, veľká časť stredných vrstiev časom spadla dolu medzi neúspešných, kdežto v prípade individualizácie majú stredné vrstvy šancu sa udržať alebo stúpať k horným vrstvám.¹⁶⁹ Domnievame sa, že toto ale nie je Kellerová obhajoba individualizácie, len vylúčenie rôznych budúcich scenárov, v prípade zotrvania súčasných mocenských pomerov.

Ťažko by sa nám hľadalo východisko v dobe, keď je človek determinovaný svojim prostredím do opísanej miery. Domnievame sa, že teraz si už pokojne môžeme zodpovedať otázku nastolenú v úvode práce. Áno, človek je naozaj determinovaný, je to najmä ekonomickými podmienkami aké sú v systéme nastolené, ale mieru determinácie si ešte viac nepriamo popíšeme v nasledovnej časti práce.

2.3 Nerovnosť alebo nesúmerateľnosť ?

Doteraz sme v práci hovorili o pôsobení nadnárodných spoločností a o rozdieloch medzi krajinami Severu a Juhu, ale v skutočnosti existuje omnoho viac druhov nerovností, ktoré sa v spoločnosti ekonomickými podmienkami vytvárajú a prehľujú. Práve otázkam nerovností Ján Keller venuje spomínanú očakávanú knihu *Tri sociálne svety*.

---

¹⁶⁷ LESAY, I.: *Smrť hladom vo svete blahobytu*. [cit. 2010-04-26]. Dostupné na internete: <<http://www.priateliazeme.sk/cepa/index.php?id=149&level=3&x=116>>

¹⁶⁸ RUSHKOFF, D.: *Economics is not natural science*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <http://www.edge.org/3rd_culture/rushkoff09/rushkoff09_index.html>

¹⁶⁹ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.115

Klasická nerovnosť, ktorú my vnímame vo svojom okolí, by sme v jednoduchosti mohli popísať podľa Baumana a jeho stratifikácie spoločnosti na základe mobility. Ján Keller túto stratifikáciu prevzal od Baumana a píše: možnosť voľného pohybu, výrazne zvyšuje moc mobilných, pretože im umožňuje oddeliť sa od záväzkov a nemať žiadne povinnosti. Vraví, že globalizácia nepochybne prináša väčšiu slobodu, nie však pre všetkých v rovnakej miere. Najviac si slobodu môže vychutnať ten, ktorý nie je ničím viazaný, môže odísť hneď ako sa mu zachce a zbaviť sa ohľadov voči akémukoľvek miestu. Ten ktorý je mobilný, má moc diktovať podmienky tým, ktorí takí nie sú. Napríklad mobilný môže ľahko rozhodovať o umiestnení svojich investícií tam, kde je najväčšia ochota prebrať na seba čo najviac cudzích nákladov.¹⁷⁰ *Flexibilita* je teda vlastnosť, prostredníctvom ktorej vlastníci firiem, subdodávateľa aj ich zamestnanci, zohrávajú všetci medzi sebou konkurenčný boj. Keller vraví, že všetky boje majú rovnaký výsledok – ide o presun stále väčšej časti tržnej neistoty na niekoho iného. Z vlastníkov firiem sa presúva v sieťovej organizovanosti na dodávateľov a subdodávateľov, ktorí ju následne (v podobe prekarizovanej práce) prenášajú na svojich zamestnancov.¹⁷¹ Na spomínanej prednáške Keller povedal, že sa v súčasnosti vytvorila absurdná situácia, kedy sa maximalizujú zisky tých, ktorých riziká sa minimalizujú. Toto v minulosti nemá obdoby – zisk bol v minulosti vždy považovaný za legitimizovanú odmenu tých, ktorí podstupujú podnikateľské riziká.¹⁷² Fakt, že sa riziko v konečnom dôsledku aspoň v požiadavkách prenáša od jednotlivca na štát a jeho sociálnu politiku, už ani nemusíme zdôrazňovať. Bauman píše, že tam kde sa kapitál (v zmysle akcionári) stretne s „inakosťou“, a tá inakosť napne svoje svaly, ľahko sa kapitál zbalí a presunie sa na miesto, kde je prostredie pohostinnejšie. Lokálne viazaným, neostane nič iné, ako „lízať si svoje rany, napravovať škody a vynášať odpad“. Ďalej píše, že vo svete kde sa mobilita stala najmocnejším stratifikačným faktorom, sa budujú nové sociálne, politické, ekonomické a kultúrne hierarchie.¹⁷³ Beck píše, že kto chce pochopiť sociálny obraz globalizácie vlastného života, musí pozorovať protiklady rôznych miest, medzi ktorými sa jeho život rozprestiera. Toto si v prvom rade vyžaduje pochopenie mobility. Mobilita, ako pohyb sociálnej jednotky života a konania medzi dvoma miestami, dnes stráca alebo potláča svoj zmysel. Do popredia

---

¹⁷⁰ KELLER, J.: *Politika s ručením omezeným*, 2006. s.32

¹⁷¹ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006. s.27-28

¹⁷² POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

¹⁷³ BAUMAN, Z.: *Globalizácia*, 2000. s. 14-17

vystupuje *vnútorná mobilita* vlastného života, pre ktorý sa stalo úplne normálnym lietanie sem a tam – pohybovanie sa bez hraníc.¹⁷⁴ Bauman ďalej píše, že elita si vystavala múry a vybrala si izoláciu, za ktorú draho ale ochotne platí. Zvyšku spoločnosti vraj ostala izolácia nanútená; zostalo im odlúčenie spolu s trpkou kultúrnou, politickou a psychologickou daňou; kde vylúčení reagujú na nápisy elít „súkromný pozemok“ vlastným agresívnym spôsobom: nastoľujú hranice pozemkov svojho geta. Obliekajú sa zvláštne, porušujú pravidlá, majú bizarné postoje – ktoré sú v skutočnosti len pokusom zviditeľniť ich teritoriálne požiadavky.¹⁷⁵ Niektorí teoretici sa domnievajú, že globalizačnými procesmi sa vytvára homogenizovaná spoločnosť, ale ako napríklad zdôrazňuje Slavoj Žižek: globalizácia nie je protikladom lokalizmu, naopak na lokalizme rozkvitá, zvlášť na lokalizme mocných.¹⁷⁶ Ako sme povedali, svet sa nehomogenizuje, ale vzájomne sa od seba vyčleňujú jednotlivé vrstvy spoločnosti, čo nazývame *polarizácia vrstiev*. Bauman vykreslil jednoduchú polarizáciu spoločnosti, kde tí hore, môžu jednak konzumovať a cestovať ako a kam sa im zachce, pričom tí dole, ostávajú obyčajne pripútaní na jednom mieste. Predstavitelia jednotlivých vrstiev vystupujú vo svete v podobe *turistu* a *tuláka*. Tulák cestuje väčšinou len preto, lebo „doma“ (vo svete vytvorenom na obraz turistu) sa už necíti ako doma, lebo miesto nazývané kedysi „domovom“ stratilo svoj pôvodný prísľub pohostinnej budúcnosti. Turista (či už ide o služobnú cestu alebo dovolenku) cestuje tam, kde mu srdce píše, pretože chce, pretože svet pokladá za atraktívny, a nie preto, že by nemal inú prijateľnú možnosť. Tulák sa väčšinou nikde nezdrží príliš dlho, nikde nie je vítaný, pretože odkedy sa kapitál oslobodil od priestoru, už nie je potrebná migrujúca pracovná sila¹⁷⁷, a vytvárajú sa nové priepasti v podobe emigračných či národnostných zákonov.¹⁷⁸ Ak to zhrnieme – exteritorialita elity chutí ako nová opojná sloboda, kdežto teritorialita zvyšku, chutí čoraz menej ako domáca pôda, dokonca niekedy ako väzenie. Či už tulák alebo turista, obaja majú z ľudskej prirodzenosti podobné túžby (niekedy rovnaké

---

¹⁷⁴ BECK, U.: *Čo je globalizácia?*, 2004. s. 94

¹⁷⁵ BAUMAN, Z.: *Globalizácia*, 2000. s.24-26

¹⁷⁶ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.186

¹⁷⁷ Pozn.: Nemecko a Francúzsko sú príkladmi krajín, ktoré najväčšmi uplatňovali stratégiu lacnej migrujúcej pracovnej sily v povojnovom období. V Nemecku napríklad vzrástol počet z 3 mil. imigrantov (zväčša moslimov) v roku 1971 na 7,5 mil. v roku 2000. Politici vtedajšej doby si mysleli, že pôjde len o dočasné opatrenie alebo opatrenie len v rozsahu nahradenia pracovnej sily stratenej v dôsledku druhej svetovej vojny. Nik vraj nepočítal s tým, že si imigranti prinesú so sebou svoju kultúru, svoj spôsob života a časom si budú aj so svojimi rodinami robiť nárok na sociálne dávky. In: *Nemecko čaká úpadok kvôli imigrantom*. [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete:

<http://www.chelemendik.sk/Nemecko_caka_upadok_kvůli_imigrantom_569343440.html>

¹⁷⁸ BAUMAN, Z.: *Globalizácia*, 2000. s.82-89

a umocnené *konzumizmom*¹⁷⁹), ale nie obaja žijú v tom istom svete. Bauman píše, že si nestačí iba niečo želať, ale musíme mať aj reálnu nádej, že sa k predmetu túžby priblížime. Píše, že: „Všetci sme ponorení do života s možnosťami výberu, nie všetci však máme prostriedky na to, aby sme si vybrali.“¹⁸⁰ Vo svojej novšej knihe – *Úvahy o postmodernej dobe* – Bauman síce vymedzuje viacej modelov či vzorcov postmodernej osobnosti (k turistovi a tulákovi pridáva ešte *zevlouna*¹⁸¹ a hráča¹⁸²), ale tieto si nebudeme podrobne objasňovať. Pre pochopenie nám úplne stačí jeho jednoduché rozlíšenie turistu a tuláka, a nasledovné tvrdenie. Všetky štyri vzorce existovali vraj už v pred-postmoderných časoch (kde síce koexistovali, ale boli marginalizované a človeku spôsobovali individuálne vylúčenie). Dnes sa vraj stali prirodzenými a normálnymi vzorcami bežného správania sa človeka (nie len že koexistujú, ale prelínajú sa a rozpúšťajú v sebe navzájom).¹⁸³

Ako sme povedali v úvode, sociálna polarizácia medzi ľuďmi vo vnútri spoločnosti je len jednou formou nerovností. Ján Keller na spomínanom vystúpení ohľadne novej knihy vymedzil niekoľko typov nerovností. Člení ich nasledovne:

- Nerovnosť medzi vlastníkmi a akcionármi veľkých firiem na jednej strane / a medzi „ľuďmi práce“ na strane druhej – podľa Kellera je tento druh nerovnosti tým najzásadnejším. Ide o klasickú nerovnosť medzi tými, ktorí majú príjmy z kapitálu a tými, ktorí majú príjmy z miezd a platov.
- V rámci firmy prudko narastá nerovnosť medzi riadiacimi pracovníkmi a manažérmi na jednej strane / a medzi radovými zamestnancami na strane druhej.

---

¹⁷⁹ Pozn.: Podľa I. Dubničku tajomstvo konzumizmu spočíva v umelom vyvolávaní túžob človeka prostredníctvom propagandy, médií, celebrit, atď. Trh fakticky sám diktuje čo a koľko sa toho bude spotrebávať. In: DUBNIČKA, I.: *Kultúra A environmentálna Kríza*, 2007. s.70,74,100. Bauman navyše píše, že turista aj tulák sú rovnakými hľadačmi senzácií a ich vzťah k svetu je v prvom rade estetický. Jední aj druhí zažívajú pocity, ktoré ich priťahujú alebo odpudzujú. In: BAUMAN, Z.: *Globalizácia*, 2000. s.90

¹⁸⁰ BAUMAN, Z.: *Globalizácia*, 2000. s.82

¹⁸¹ Pozn.: Prekladateľ knihy *Úvahy o postmodernej dobe* mal sám problém s preložením pomenovania modelu *zevloun*. Píše, že ide o človeka ktorý sa bezcieľne „prechádza“ (v zmysle poflakuje sa, blúdi a pozoruje) uličkami mesta. Sloboda *zevlouna* predstavuje slobodu jednak úplne nezávislú na vôli iných ľudí, ale na druhej strane slobodu plnú predstavivosti, nevedomia, bezmocnosti a slobodu bezzubú. Jej rozsah siaha tak ďaleko, pokiaľ siaha šikovnosť *zevlounovej* interpretácie. In: BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*, 2006. s.25,40-42

¹⁸² Pozn.: V hre neexistuje určitost', nemožno ju predvídať. Stiera sa rozdiel medzi nutnosťou a náhodou - nie sú to protiklady. Hráč môže mať kus šťastia, dostať samé esá, ale jeho dôvtip a logická úvaha predučia úspech jeho ťahov. V hre nie je miesta pre sympatie a ľútosť, hrá sa o víťazstvo. Pravidlá sú nastolené, ale nik nezaručuje, že sa nepoužijú aj tie nedovolené. Bauman vraví, že všetci sme tak trochu hráči, najmä ak počítame viac s rizikom ako s istotou, a ak akceptujeme náhodu viacej než istotu ako determináciu zmysluplného jednania. In: BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*, 2006. s.53-56

¹⁸³ BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*, 2006. s.25,57-58

Keller vraví, že pokiaľ na začiatku 90-tych rokov manažér veľkej americkej firmy mal výšku platu zhruba vo výške príjmu 40-tich priemerných zamestnancov firmy, tak predvlni už to bolo viac ako 500 takých priemerných platov.

- Tretia forma nerovnosti sa rozvíja medzi tými, ktorí majú akúkoľvek formu plnohodnotnej práce / a medzi tými, ktorých zabezpečenie je závislé na sociálnom štáte.¹⁸⁴

Ak si všimneme, tak druhá a tretia forma nerovnosti je odvodená od prvej klasickej formy, a obe sú zároveň odvodené od sieťových usporiadaní nadnárodných spoločností (koncern), čo odzrkadľuje povahu ekonomických pravidiel systému. Prvá forma sa najväčšmi približuje k polarizácii spoločnosti na základe mobility, ale Baumanov opis je akoby viac sociálnym vyobrazením povahy systému. Ak si ale myslíme, že jediná vec ktorá spôsobuje nerovnosti je ekonomická globalizácia v zmysle pôsobenia nadnárodných spoločností, tak sa mýlime. Bolo by to stále len zjednodušením, pretože procesov ekonomickej globalizácie je v skutočnosti omnoho viac, sú rôznorodejšie, hustejšie a prebiehajú rýchlejšie. Celkovo systém je omnoho viac prepojený ako si myslíme.

Spomínali sme dereguláciu, ktorú si dobrovoľne vykonávajú štáty na svojom národnom trhu a území. Znamená to, že sa prispôbujú neoliberálnym požiadavkám medzinárodného trhu a sprístupňujú ich nadnárodným spoločnostiam. Ale ako píše Sýkora, supermarkety ponúkajúce tovar výrobných NNS sú síce pre bežného človeka najviditeľnejšie, ale zároveň len pomyselnou špičkou ľadovca ekonomickej globalizácie. Sýkora ďalej píše, že pre chod globálnej ekonomiky sú podstatnejšie výrobné služby (napr.: finančníctvo, právne poradenstvo, oblasť reklamy a iné) ako výrobné procesy. Podstatnejší je rýchly transfer peňazí a informácií, pre ktoré infraštruktúrna výstuž tvorí práve riadenie NNS.¹⁸⁵ Keď sme si vymedzovali rozdiel medzi internacionalizáciou a globalizáciou, bolo možné vidieť postupné prehĺbovanie ekonomických procesov. O globalizácii hovoríme odkedy sa aj výrobný proces (nie len výrobky) stali predmetom medzinárodného obchodu. V tomto bode, sa ale vývoj nezastavil, a dnes už hovoríme

---

¹⁸⁴ POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

¹⁸⁵ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

o globalizovanom finančníctve. Aj Ján Keller vraví, že ekonomike sa už v minulých storočiach podarilo podriaadiť si všetky sektory života spoločnosti (ako sú školstvo, zdravotníctvo aj kultúra), ale to bola len jedna časť procesu. V druhej fáze sa celá ekonomika postupne mení na finančníctvo, ktoré síce malo svoje opodstatnenie už počas fungovania klasického kapitalizmu, no problém nastal vtedy, keď sa finančníctvo odtrhlo od zvyšku ekonomiky a postavilo sa nad ňu presne tak, ako to celá ekonomika urobila voči menovaným sektorom spoločenského života sto rokov predtým.¹⁸⁶ Sýkora píše, že globalizácia finančných trhov začala (hromadením eurodolárových peňazí) v 70-tych rokoch 20. storočia, a umocnená bola uvoľnením výmenných kurzov mien (rozpad brettonwoodskeho systému regulácie medzinárodného obchodu – vid' podkapitola 1.4.2 *Druhá fáza rozvoja*) a dereguláciou finančných trhov aplikovanou od začiatku 80-tych rokov. Sýkora ďalej píše, že od konca 80-tych rokov sa začína oddeľovať reálna ekonomika výroby a obchodu s tovarmi a službami od symbolickej ekonomiky finančných transakcií. Ekonómovia vravia, že sa vytvára tzv. *kasínová* ekonomika, t.j. virtuálna ekonomika, kde špekulanti s výmennými kurzami premiestňujú v rámci globálnej ekonomiky obrovské sumy peňazí. Denný obrat na svetových devízových burzách stúpol vraj za posledných 20 rokov až stonásobne.¹⁸⁷ Douglas Rushkoff vo svojom článku *Nechajme ekonomiku zomrieť* píše, že špekulácie s menami a komoditami dnes tvoria viac ako 95% všetkých ekonomických transakcií, zatiaľ čo skutočná spotreba menej ako 5%. Rushkoff ďalej hovorí, že koncové ceny a skutočná ponuka a dopyt nemajú spolu už takmer nič spoločné; dodáva, že už nežijeme v reálnej ekonomike ale pyramídovej hre.¹⁸⁸

Preštudovali sme si niekoľko materiálov ohľadom vývoja ekonomiky a vo všetkých sme (síce všade napísané iným jazykom, ale) našli to isté. Začneme s niečím, čo sme spomenuli už v úvode našej práce – s vymedzením rozdielu medzi *trhovým hospodárstvom* a *kapitalizmom*. Fernand Braudel si všimol, že trhy existujú všade – vytvorili sa ako v Európe, v Japonsku, tak aj v Číne. Pri skúmaní rozdielov sa však dostal práve k spomínanému vymedzeniu. Vraví, že trhové hospodárstvo predchádzalo vzniku kapitalizmu, a je jeho podmienkou. Kapitalizmus Braudel nedefinuje priamo, ale spája ho

---

¹⁸⁶ POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

¹⁸⁷ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

¹⁸⁸ RUSHKOFF, D.: *Let it die*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_spravy_p01>

so slovami ako je *kapitál* a *kapitalista*. Dalo by sa povedať, že z technického hľadiska sa v prechode z trhového hospodárstva ku kapitalizmu v podstate veľa nezmenilo (minimálne môžeme povedať, že technický vývoj nezmenil svoj smer), len v myslení a v princípoch nastali zmeny. Braudel pokladá za počiatok trhové hospodárstvo typu A, ktorého najobvyklejším príkladom je každodenné obchodovanie na klasických trhoch, alebo výmenných miestach, prípadne je možné zaň považovať aj obchod do väčších vzdialeností, ale iba pod podmienkou, ak je tento obchod pravidelný a rutinný. Podstatou výmeny v trhovom hospodárstve typu A je, že všetko je transparentné, bez prekvapení a zisk je prakticky nemenný.¹⁸⁹ Braudel vraví, že pri tomto type hospodárstva sa síce môže objaviť na trhu kupec (sprostredkovateľ medzi zákazníkom a výrobcom) a ovplyvniť ceny, ale ich počet je vraj zanedbateľný. O type B hovoríme, ak pozvoľna prechádzame od trhu založenom na pravidlách, lojálnosti a prehľadnosti k trhu, ktorý sa začína vymykať kontrole a transparentnosti.¹⁹⁰ Nie je pre nás podstatné vymedziť si presný rozdiel medzi kupcom pôsobiacim na trhu a obchodníkom, či kapitalistom – podstatné je pre nás pochopiť princípy týchto prechodov. Pri každom prechode k novému typu hospodárstva akoby narastá váha tržnej neistoty (či už pre zákazníka alebo kupca), no zároveň pre človeka ochotného pustiť sa do týchto obchodov vzniká zisk. Kupec ako sprostredkovateľ jediný pozná nákupnú a predajnú cenu, a jediný si vie zrátať čo sa mu oplatí predávať a čo nie. Dokáže meniť tovar s ktorým obchoduje, rovnako ako destináciu svojich obchodov (napríklad trasy moreplavieb). Braudel píše, že medzi výrobcom a spotrebiteľom vznikajú postupne dlhé reťazce obchodníkov. „Čím sú tieto reťazce dlhšie, tým viac unikajú obvyklým pravidlám a kontrole a tým zreteľnejšie sa rysuje proces kapitalizmu.“¹⁹¹ Všimli sme si dve dôležité veci v Braudelových opisoch, ktoré spája jediná vec, charakterizovaná akoby slovom *nereálnosť*. Jedna vec je, že vzniká zisk u nevelkého počtu ľudí, druhá je fakt, že pravidelným premiestňovaním sa tovaru v rukách obchodníkov, vzniká umelá nadhodnota týchto tovarov. Braudel ešte navyše píše, že obchodníci prestávajú investovať svoje zisky do reálnej výroby a ďalšej produkcie, ale akumulujú kapitál vo svojich rukách. Veci ktoré sme od Braudela práve spomenuli, sú podložené na opisoch skorších rokoch vývoja spoločnosti. Ak by sme mali jeho myšlienky porovnať s niečím súčasným, vybrali by sme si vysoko hodnotenú knižku od Johna Bellamy Fostera a Freda Magdoffa – *Veľká*

---

¹⁸⁹ BRAUDEL, F.: *Dynamika kapitalizmu*, 1999. s.22,26-32

¹⁹⁰ BRAUDEL, F.: *Dynamika kapitalizmu*, 1999. s.32-33

¹⁹¹ BRAUDEL, F.: *Dynamika kapitalizmu*, 1999. s.34

finančná kríza, jej príčiny a následky. V tejto knižke sa píše, že premeny kapitalizmu v priebehu minulých troch desaťročiach sa niesli v znamení troch fenoménov. Boli nimi: neoliberalizmus, globalizácia a financilizácia. Financilizácia kapitalizmu – ako posunu ťažiska ekonomickej aktivity od výroby k finančníctvu – je pritom podľa autorov najdominantnejším z nich, no zároveň sa vraj nejedná o radikálne novú fázu kapitalizmu, ale ide len o novú hybridnú fázu monopolne-finančného kapitalizmu. Monopolizáciu je, podľa autorov knihy, možné charakterizovať ako financilizáciu už predošlého štádia kapitalizmu – tzn. že monopolizácia má tendenciu zvyšovať veľkým korporáciám zisky, bez navyšovania dopytu a spotreby po ich výrobkoch. V knihe sa píše, že vládne „logika“ stále väčších ziskov, a stále menšieho počtu výnosných investičných príležitostí. Preto financilizáciu kapitalizmu sprevádza na jednej strane akumulácia a ekonomický rast, ale na strane druhej sú to fakticky dlhy a stagnácia.¹⁹² O tomto ekonómovia vravia, že vývoj začína nadobúdať duálne kontúry stagnácie a finančnej explózie. Aby sme to pochopili v časovom slede, autori tejto knižky vravia, že monopolný kapitál sa začal objavovať približne už v 50-tych rokoch 20.storočia, ale že vtedy ešte reálna výroba (priemyselny kapitál) prevažovala nad týmto typom alokácie zdrojov. Znak masívneho rastu dlhodobého zadlžovania sa, sa vraj objavili až v 70-tych a 80-tych rokoch tohto storočia, čiže po skončení zlatej éry 60-tych rokov. Autori píšú, že bolo nutné vymyslieť nový podnet, novú formu rastu, v dobe, keď investície v reálnej ekonomike bolo už ťažké zhodnotiť. Tu vidíme napríklad zhody so Sýkorom – keď autori knihy *Veľká finančná kríza* píšú, že investovanie do finančného systému a vymýšľanie trikov ako zo zvyšku ekonomiky „vyžmýchať“ nadhodnotu, bolo oveľa výnosnejšie ako reálne investovať.¹⁹³ Veľké korporácie alebo iné spoločnosti si častokrát požičiavajú peniaze, aby mohli takýmto spôsobom kumulovať zdroje. Podľa knihy, je ale veľký rozdiel medzi dlhmi, ktoré spôsobuje spotrebiteľ a dlhmi, ktoré vytvárajú veľké spoločnosti. Spotrebiteľský dlh je vraj nepriamo využitý k ďalšiemu rastu – stimuluje dopyt, kdežto dlhy korporácií len málokedy majú takéto pozitívne dôsledky. V porovnaní s inými sférami sa finančníctvom jednak živí pomerne málo ľudí, a vypožičané financie sú navyše len málokedy využité na investície do priemyslu alebo služieb vytvárajúcich nové pracovné miesta.¹⁹⁴ Keby však systém fungoval naozaj tak, že na jednej strane by sa tvoril len enormný zisk a na druhej

---

¹⁹² FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Veľká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.77-79

¹⁹³ FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Veľká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.52-54,69

¹⁹⁴ FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Veľká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.44-45

strane dlžoba, asi by sa ekonomika zrútila už dávno. Vznikla by obrovská nerovnováha, ktorá by sa zosypala omnoho skôr. Práve tvorba nadhodnoty je prostriedok, ktorým sa systém snaží zabezpečiť rovnováhu, ale ako píše aj autori knihy, nadhodnotu nie je možné sledovať len z jednostranného pohľadu – akým je presvedčenie, že akumulácia finančných pohľadávok k majetku, je len fiktívnym odrazom zväčšovania objemu výrobných prostriedkov. Vraj nemožno úplne tvrdiť, že účinok peňazí na ekonomiku je neutrálny, pretože ako výroba, tak aj finančníctvo majú reálny aj peňažný charakter.¹⁹⁵ Nie sme ekonómovia a ani nepotrebujeme ísť hlbšie, uspokojíme sa s nasledovným jednoduchým vzorcom, aj keď tušíme, že procesy sú omnoho zložitejšie. Ten vzorec znie: gigantický systém špekulácií, švindľov a podvodov (akciové trhy, menové a termínové špekulácie, obchodovanie s komplikovanými derivátmi, zakladanie a rast hedgeových fondov), ktorých množstvo sa zvyšuje s rastúcim množstvom nadhodnoty, a prispieva tak k rastúcej iracionalite systému.¹⁹⁶

Už tu si môžeme všimnúť spojitosť s opismi Fernanda Braudela – jeden aj druhý vývoj spája vytváranie niečoho *nereálneho*, alebo skôr by sme mohli povedať, že všetko čo v dobe nového – kapitalistického – myslenia vznikne, charakterizuje istá ambivalentnosť. Na jednej strane má daná vec vlastnosť prínosnú (ako zisk alebo proklamovaný rast) na druhej strane vzniká niečo iných poškodzujúce (v podobe dlhu a nadhodnoty).

Finančná kríza je vlastne jav, kedy sa špekuláciami umelo vytvorené bubliny rozsypali, pri extrémnej nadhodnote. Ako satiricky poznamenáva prevzatým citátom Ján Keller: „*Je nebezpečné kradnúť, ak už nemáte veľa peňazí.*“¹⁹⁷ Tesne po vypuknutí finančnej krízy kolovala na verejnosti uštipačná poznámka: *všetko by to bolo skvelé, keby sa niekto nespýtal, čo tie domy naozaj stoja*. Pôvod finančnej krízy môžeme hľadať v Spojených štátoch amerických. Douglas Rushkoff píše, že po krátkodobom boome s internetovými trhmi, sa špekulanti obrátili späť k hmotným výrobkom. Najčastejšie suroviny s ktorými vraj obchodovali bola vraj kukurica, ropa a reality. S pomocou Geoga W. Busha predali ľuďom názor, že mať vlastný dom je niečo nevyhnutné pre uskutočnenie „amerického sna“. Prišli s množstvom pôžičiek a úverov, ktoré vzbudzovali dojem, že

---

¹⁹⁵ FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Velká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.70

¹⁹⁶ FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Velká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.56-58,68-69

¹⁹⁷ Pozn.: Autorom citátu je Charles Wright Mills. In: POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

predražený dom si vlastne môže dovoliť úplne každý. Bankový sektor utratil stovky miliónov dolárov lobovaním za zákony, ktoré priemernému jednotlivcovi zabraňovali v bankrote – a zároveň banky predávali pôžičky, o ktorých vraj vedeli, že ich ľudia nebudú schopní splatiť. To ale bankám nevadilo, pretože pôžičky si neplánovali ponechať. Ponúkli peniaze hypotekárnym spoločnostiam, balíčky sa následne zaobalili do úhl'adných hypotekárnych balíčkov, ktoré boli predané penzijným a dôchodkovým fondom – ako poznamenáva Rushkoff – čiže *vám a mne*.¹⁹⁸ Ako ďalej píše Rushkoff, banky si pripíšu úroky, ale *my* (dôchodkové fondy) sme tí, kto im poskytol peniaze. Banky preniesli svoju zodpovednosť na fondy (všimnime si analogický prenos zodpovednosti na iných a zbavovanie sa rizík, o ktorom často píše Keller najmä v iných oblastiach) a fondy zistili, že nedokážu tieto úvery splácať. A ako v závere vraví Rushkoff, najväčším paradoxom je, keď vláda (v zmysle daňové príjmy, čiže opäť *my*) poskytne záchranné balíčky práve tým bankám, ktoré celý tento problém vytvorili, aby mali peniaze na ďalšie špekulácie.¹⁹⁹ Samozrejme my vieme, že situácia je opäť omnoho zložitejšia a americká vláda by zrejme nedala svoje prostriedky bankám, keby nebola inak nútená, ale už len fakt, že sme dokázali vedome priviesť ekonomiku do takejto situácie, je priam nemysliteľné.

I. Wallerstein píše, že náš moderný svetový systém má jeden skutočne podivný rys. Vraj prichádza z radou teoretických analýz samého seba, ktoré sú údajne deskriptívne a normatívne, ale aj veľmi nepresné. My si ich v našom slovníku nazveme *ilúzie*, ktoré tvorí tento systém. Wallerstein ich menuje štyri:

- Kapitalizmus je založený na súťaži odohrávajúcej sa na slobodnom trhu.
- Občianstvo je založené na rovnosti politických práv.
- Učenci a vedci praktizujú hodnotovú neutralitu, a práve to majú robiť.
- Každý štát v modernom svete vyhlasuje, že je suverénny, a že rešpektuje suverenitu iných štátov.²⁰⁰

Dalo by sa povedať, že štvrtý bod sme si už čiastočne charakterizovali pri objasňovaní fungovania NNS a ich vplyvu na štát, a prvému bodu sa hodláme venovať

---

¹⁹⁸ RUSHKOFF, D.: *Let it die*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete:

<http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>

¹⁹⁹ RUSHKOFF, D.: *Let it die*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete:

<http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>

²⁰⁰ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.160

teraz. Už v bakalárskej práci sme naznačili, že skutočný voľný trh a myšlienky neoliberalizmu, sú od seba veľmi vzdialené. Chomsky napríklad tvrdí, že neoliberalizmus sa prezentuje ako teória, ale v skutočnosti je nepružným súborom spisov o tom, ako chrániť bohatstvo jednej skupiny. Neoliberalizmus si vraj nárokuje legitimitu na základe spisov klasických liberálov, ako bol Adam Smith, ale v skutočnosti sleduje praktickú politiku ktorá je úplne odlišná od toho, čo liberálne myšlienky hlásali. Navyše vraví, že klasické liberálne ekonomické teórie slúžia ako zásterka pre skutočné ciele globálneho kapitalizmu – sledovanie obrovských ziskov, obohacovanie malej elity, ďalšie a ďalšie zbedačovanie chudoby.²⁰¹ V tomto spôsobe kritiky neostáva sám; Safranski píše, že Adam Smith určite neobhajoval neobmedzenú moc trhu, ale bol predovšetkým teoretikom morálky, vyvyšujúcim zákony a blahobyť celého spoločenstva nad ostatné.²⁰² Luděk Sýkora napríklad píše, že v procese lákania NNS štátom a v podmienkach vytvorených neoliberalizmom, pôsobia NNS na dvoch úrovniach. Jednak lobujú u vlád za poskytnutie individuálnych výhod, a tiež lobujú u MMF aby krajinám, ktoré začínajú samé ekonomicky napredovať, predpísal devalváciu či politiku vysokých úrokových sadzieb. Luděk dodáva, že či už viditeľne (v prvom prípade) alebo skryte (v druhom prípade), zahraniční investori sa snažia pod maskou liberalizmu dobývať rentu, čo s jej vlastnou ideológiou nemá, nemalo a nikdy nebude mať nič spoločné.²⁰³ Rushkoff píše, že to čo sa už v minulosti vyvinulo nie je podpora obchodu, nie je to šírenie voľného trhu, ale bol nájdený spôsob ako z voľného trhu predovšetkým ťažiť.²⁰⁴ I. Wallerstein vraví tiež, že náš slobodný trh je obrazne povedané mýtus. Vraj je veľkým sloganom kapitalistickej svetoekonomiky, dokonca jej charakteristickým definičným rysom, no pravdou je, že ak by bol trh absolútne slobodný ako ho definoval Adam Smith – s množstvom predávajúcich, s množstvom kupujúcich, a úplnou transparentnosťou všetkých operácií – bolo by pre všetkých absolútne nemožné dosiahnuť akýkoľvek zisk. Obchodníci by vraj boli nútení aby predávali výrobky s cenami vo výške sotva nad úroveň výrobných nákladov.

---

²⁰¹ ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády moci)*. 2008. s.46. Pôvodne in: FOX, J.: Chomsky a globalizace, 2003. s. 42, 43

²⁰² ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády moci)*. 2008. s.46. Pôvodne in: SAFRANSKI, R.: Kolko globalizácie unesie človek?, 2006. s. 21, 22

²⁰³ SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky*. [cit. 2010-04-13]. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

²⁰⁴ RUSHKOFF, D. *Hack money, Hack banking*. [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete: <<http://www.arthurmag.com/2009/03/23/hack-money-hack-banking-rushkoff-on-the-economy/>>

Monopoly z pohľadu I. Wallersteina sú obmedzenia, ktoré zaručujú predávajúcim skutočný zisk. Vraví, že trh funguje ako mechanizmus, kde sa v konkurencii prví výrobcovia snažia neustále narušiť monopoly tých druhých. Štát sa stáva ručiteľom a tvorcom monopolov (prestáva byť ich rozbíjačom) v prostredí trhu neoliberalnej ekonomiky.²⁰⁵ V knihe *Velká finanční krize* sa napríklad píše, že pokiaľ v prostredí globalizácie (ako druhej fázy kapitalizmu, a poslednej fázy imperializmu) využíva kapitál vlády, ako nástroj uľahčujúci vykorisťovanie globálnej populácie; tak vo fáze monopolne-finančného kapitalizmu sa štát už stáva veriteľom poslednej inštancie, ktorý je ochotný poskytovať okamžité injekcie likvidity.²⁰⁶

Douglas Rushkoff opisuje dva druhy monopolov, ktoré sa vyvinuli už dávno a podľa neho dodnes zotrvali v nejakej modifikovanej forme. Prvým bol monopol na nejakú oblasť alebo sektor ekonomiky, a druhým bol monopol na cenu. Prvý spôsob sa vykonával prostredníctvom spoločností s výsadnými listinami, čo znamená, že kráľ predal svoju výhradnú kontrolu nad určitým odvetvím, výmenou za možnosť investovať v nej. Prostredníctvom týchto listín vznikali monopolné trhy, kde najlepším príkladom je Britská Východoindická spoločnosť a jej exkluzívne právo obchodovať v amerických kolóniách. Druhým príkladom sú známe Holandské Východoindické spoločnosti, ktoré napríklad následne potom ako indické obyvateľstvo začalo pliesť laná (ekvivalentom sú vraj Britské Východoindické spoločnosti a bavlna) lobovali za nové zákony, aby v Indii pletenie lán postavili pre bežného človeka mimo zákon. Rushkoff píše, že trik takejto výsadnej listiny spočíval v zaručení istoty ako obchodníkom, tak aj monarchovi. Obchodník sa mohol prestať báť konkurencie a panovník sa už nemusel strachovať o stratu svojej moci. Obe tieto vrstvy si vzájomne poskytovali istotu, a navyše ešte aj spoločne bohatli.²⁰⁷ Ak si všimneme, tak monopol na výsadné listiny sa podobá na dnešné pôsobenie NNS v súčinnosti so štátom, a monopol na menu sa viac pripodobňuje dnešnému finančníctvu. Rushkoff píše, že v dobe kolonizácie existovalo mnoho druhov peňazí. Existovali miestne meny, ktoré ostávali v regióne, aj centralizované meny pre obchody na diaľku. Hodnota miestnej meny bola vyslúžená a opierala sa o úžitkovú hodnotu, lenže lokálne meny aj lokálne transakcie znevýhodňovali veľké spoločnosti prichádzajúce z diaľky. Monarchovia

---

²⁰⁵ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.160-161

²⁰⁶ FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Velká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.41,83

²⁰⁷ RUSHKOFF, D.: *Economics is not natural science*. [cit. 2010-05-19]. Dostupné na internete: <http://www.edge.org/3rd_culture/rushkoff09/rushkoff09_index.html>

preto postavili tieto lokálne meny mimo zákon, donútili svojich obyvateľov používať ich; centrálna banka vydala peniaze vo forme úveru a očakávala, že budú splatené s úrokom. Mena v tom momente prestala slúžiť obchodu, stratila svoju pôvodnú hodnotu a namiesto nej vznikli peniaze, ktorých hodnota sa opierala o dlh.²⁰⁸ Rushkoff v inom svojom článku píše, že výhodou centralizovanej meny bolo napríklad jej jednoduché danenie. Taktiež, vraj, si dokázali centrálné banky ľahko privyrobit' tým, že zhoršovali kvalitu tejto meny (napríklad znížením obsahu zlata v pôvodne úplne zlatej minci). Navyše, výhodou meny sa stala jej nedostupnosť – mena sa začala požičiavať, alebo pasívne investovať do ľudí, ktorí prinášali reálne hodnotové výsledky. Na doteraz napísanom, je možné krásne vidieť akoby počiatky dnešných špekulácií, navyše Rushkoff ďalej píše, že aj dnes vydáva centrálna banka peniaze tak, že ich ako úver požičia inej banke. Tá banka ich môže zase požičať ďalej a ďalej, kde každý ďalší článok reťazca musí splatiť viac ako si požičal, čo zákonite vytvára priestor nemalej konkurencie a vedie k bankrotu niekoľkých zúčastnených.²⁰⁹ Podobné prvopočiatky špekulácií opisuje nepriamo aj Braudel, keď vraví o obchodníkoch a mene približne z 13. storočia. Vraví, že kapitalisti ako z krajín kresťanských tak aj islamských, sa vždy priatelili s vládcami či vykorisťovateľmi štátu, dokázali manipulovať s úvermi a využívať rozdiely medzi „dobrými“ a „zlými“ peniazmi. Dobré mince v zlate a striebre využívali k veľkým transakciám, kdežto zlé medené mince smerovali ako výplaty a denné platby pracovnej sféry.²¹⁰

Po objasnení tohto všetkého, nám nedá nespomenúť postreh Jána Kellera ku finančnej kríze, ktorý zaznel na nedávnej prezentácii jeho budúcej knihy. Vraví, že zo sociologického hľadiska súčasnú ekonomickú krízu spôsobilo to, že za posledných 30 rokov, si necelých 5% obyvateľstva prisvojilo až 95% z celkového novovytvoreného bohatstva USA. Vznikol tým veľký problém, lebo prebytky peňazí nebolo možné reálne skonzumovať ani ich nebolo kam zmysluplne investovať. Investície by boli nevýhodné a neprinieslo by to taký zisk, ako keď sa prebytky peňazí nasúkajú do finančných špekulatívnych bublín. Ako vieme, peniaze sa zaobalili do úhladných hypotekárnych balíčkov a pochybné úvery zmenili niekoľkokrát svojich majiteľov, pričom sa stále očakávalo, že to bude fungovať. Úspech týchto balíčkov je podľa Kellera v opätovnom

---

²⁰⁸ RUSHKOFF, D.: *Let it die*. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete:

<http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>

²⁰⁹ RUSHKOFF, D.: *Economics is not natural science*. [cit. 2010-05-19]. Dostupné na internete:

<http://www.edge.org/3rd_culture/rushkoff09/rushkoff09_index.html>

²¹⁰ BRAUDEL, F.: *Dynamika kapitalismu*, 1999. s.35

prenesení rizika na niekoho iného, kde víťaz je ten, ktorý sa balíčkov zbaví čo najskôr. Vieme ako to dopadlo, ale podstatou Kellerovho postrehu je teda tvrdenie, že práve nerovnosť (práve neporovnateľné prerozdelenie novovytvoreného bohatstva USA) je to, čo v zárodku spôsobilo finančnú krízu.²¹¹ Nás napadá, v súvislosti s Kellerovým postrehom, analógia s dlžnou krízou rozvojových krajín začiatkom 80-tych rokov. Ak si spomenieme, vtedy to boli práve prebytky z petrodolárov (zisky ropných rozvojových štátov po ropnej kríze nasúkaných do západných bánk), kde pre tieto prebytky nebolo reálneho a zároveň výnosného uplatnenia. Niečo sa investovalo a zvyšok sa nanútil rozvojovým neropným krajinám v podobe „výhodných“ úverov rozvojovej pomoci. Mohli by sme sa domnievať, že to bola opäť nerovnosť (aj keď na úrovni štátov), ktorá v zárodku spôsobila vtedajšiu dlžnú krízu.

V druhej časti našej diplomovej práce, sme sa pokúsili poukázať na pôsobenie nadnárodných spoločností, aj na nerovnosť, ktorá sa vplyvom ekonomických podmienok utvára. Už v bakalárskej práci sme si kládli otázku, či je súčasne nastolený systém výhodný rovnako pre všetkých. Dospeli sme k záveru, že pokiaľ podstatou kapitalizmu je neustála akumulácia kapitálu a vytváranie zisku, k čomu je zákonite potrebný vstupný kapitál (počas financionalizácie ide o zisk už menej spätý s reálnou výrobou a rastom blahobytu), nemôže byť tento systém užitočný pre všetkých rovnako, z jednoduchého logického dôvodu – že nie všetci sa rodíme do tých istých podmienok a naše štartovacie čiary sú vzájomne rôznym spôsobom posunuté. Noam Chomsky dokonca vraví, že pokiaľ je globálny ekonomický systém založený na zisku, nerovnosť je normálna, prirodzená, ba až žiadúca.²¹²

Ján Keller nehovorí ako ostatní len o nerovnosti, ale používa slovo *nesúmerateľnosť*. Vraví, že dnes už nežijeme v spoločnosti jemne odstupňovanej nerovnosti, ale v úplnej majetkovej, mocenskej a sociálnej nesúmerateľnosti. Niektorí vraj argumentujú spôsobom, že nesúmerateľnosť bola v našich dejinách prítomná vždy; aj Keller v zverejnenom úvode svojej očakávanej knihy píše, že ostrá nesúmerateľnosť sociálnych

---

²¹¹ POLÁK, E.: *Tri sociálne svety(1)*. [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

²¹² ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády moci)*. 2008. s.29. Pôvode in: FOX, J.: *Chomsky a globalizace*, 2003. s. 33

pozícii nie je ničím novým – vraví, že bola charakteristickým rysom tradičnej spoločnosti a stála aj na počiatku modernity. Ale Keller argumentuje, že až do nedávnej doby bol vývoj modernej spoločnosti výrazne charakteristický snahou o preklopenie tejto nesúmerateľnosti a nastolenie odstupňovanej nerovnosti, čo dnes zdá sa už snahou nie je. Vraví, že sociálny štát a zamestnanosť hrali ústrednú rolu v pokusoch o vyrovnanie nerovnosti.²¹³ V bakalárskej práci, sme sa venovali analýze vzniku a vývoja modernity – od tradičnej spoločnosti, skrz liberálne obmedzenú modernitu, organizovanú modernitu až po spoločnosť sietí – kde bolo na jednotlivých prechodoch možné sledovať ako sa jednotlivé práva rozširujú na rozdielne spoločenské vrstvy, či iné predtým obmedzované skupiny. Bolo možné taktiež sledovať ilúzie bojujúcich za svoje práva, a následnú dezilúziu niekoľko rokov po prechode.²¹⁴ Môžeme sa domnievať, že nerovnosť je normálna, prirodzená, že v istej miere bola prítomná v každej ne-rovnostárskej spoločnosti; dokonca si myslíme, že nerovnosť je v istej miere aj žiadúca, pretože človeka motivuje v osobnostnom raste. Ale Keller nie je jediný, kto hovorí už akoby o neúnosnej nerovnosti. Petr Daněk vo svojej štúdii píše, že nerovnosť bola na Zemi vždy prítomná a primárne vychádza asi z nerovnomerného rozmiestnenia prírodných zdrojov. Píše však, že súčasný stupeň nerovnosti (v geografickom i sociologickom zmysle) je výsledkom minulého vývoja spoločnosti. Hovorí, že určitý stupeň nerovnosti je podmienkou ďalšieho vývoja, no dnes už niet pochyb, že niekde je stupeň nerovnosti príliš vysoký(najmä na globálnej úrovni, kde na rozdiel od úrovne štátnej a regionálnej, podľa Daněka neexistuje efektívna politická regulácia nerovností). Domnieva sa, že pokiaľ existencia rozdielov je podmienkou vývoja, tak súčasný stupeň nerovnosti, je už jeho prekážkou. Daněk dodáva, že táto nerovnosť, ovplyvňuje negatívne predovšetkým morálne a environmentálne otázky.²¹⁵

Ján Keller, charakterizuje prítomnosť hranice medzi nesúmerateľnosťou a nerovnosťou tromi nasledovnými kritériami:

---

²¹³ KELLER, J. *Nerovnost a nesouměřitelnost*. [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete: <<http://www.denikreferendum.cz/clanek/3380-nerovnost-a-nesoumeritelnost>>

²¹⁴ ANDRAŠKOVÁ, E.: *Reflexie tendencí současné doby na pozadí globální společnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*. 2008. s.24-26. Pôvodne in: KELLER, J.: *Dějiny klasické sociologie*, 2007. s. 26-30, 421-422

²¹⁵ DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [cit. 2010-05-23]. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm>>

- V rovine sociálnej štruktúry – tú hranicu predstavuje rozdiel medzi pozvoľnou kontinuitou pracovných pozícií a úplnou neporovnateľnosťou, čo sa finančného ohodnocovania týka.
- V rovine politickej – sa hranica objavuje medzi otvorenou demokratickou spoločnosťou a medzi pomermi, kde sa privilegovaní úplne oddeľujú od zvyšku spoločnosti.
- V rovine sociálno-psychologickej – je hranica medzi stratou ambícií a rezignáciou. Keller vraví, že zatiaľ čo nerovnosť zachovávala v ľuďoch nádej na lepšiu budúcnosť aj vieru v schopnosti zlepšovať svoju budúcnosť vlastným pričinením; nesúmerateľnosť nie len že berie ľuďom ambície, ale mnohých privádza k úplnej rezignácii.²¹⁶

Na otázku do akej miery je naše rozhodovanie sa a konanie v súčasných podmienkach nastolených spoločnosťou slobodné, a do akej determinované, by Keller odpovedal asi nasledovne: „*Priepastné rozdiely v majetkoch odkazujú na nemenej priepastné rozdiely v možnostiach ovplyvňovať smerovanie spoločnosti a zasahovať do osudu druhých ľudí a celých krajín.*“²¹⁷ Vzhľadom k tomu, že čo všetko sme už popísali v priebehu druhej kapitoly, tak sa domnievame že povedať viac k determinácii človeka súčasnej doby v našich končinách, už ani nie je potrebné.

Úplne na záver, po mnohých veciach vylíčených v poslednej podkapitole našej práce, by sme chceli objasniť (vyššie spomínané) Wallersteinové tvrdenie o *Veku premeny*. Na začiatok môžeme podotknúť, ako aj Wallerstein urobil, že už dávno je tomu, čo nám Schumpeter zdelil myšlienku, že systém sa nezrúti v dôsledku svojich zlyhaní, ale úspechu. Spomínali sme Kondratievové cykly, ako (z hľadiska trvania súčasného svetosystému) krátkodobé výkyvy stagnácie a rastu. Nespomenuli sme ale, že podľa Wallersteina prebiehajú v systéme aj dlhodobé trendy. Wallerstein tvrdí, že systém sa snaží neustále obnovovať svoju rovnováhu, čo ale nikdy nie je navrátením sa do pôvodného stavu. Ak dôjde k dostatočne veľkej odchýlke od normy, zmení sa vraj povaha Kondratievovho

²¹⁶ KELLER, J. *Nerovnosť a nesouměřitelnost*. [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete: <<http://www.denikreferendum.cz/clanek/3380-nerovnost-a-nesoumeritelnost>>

²¹⁷ KELLER, J. *Nerovnosť a nesouměřitelnost*. [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete: <<http://www.denikreferendum.cz/clanek/3380-nerovnost-a-nesoumeritelnost>>

cyklu. Keďže ale nedochádza nikdy k obnove predošlej rovnováhy, rovnováha je pohyblivá, je možné v systéme pozorovať práve tie dlhodobé trendy. Sú nimi:

- Rast podielu reálnych miezd k priemeru výrobných nákladov svetoekonomiky ako celku.
- Rast nákladov na materiálne vstupy.
- Daňová redistribúcia.²¹⁸

Každý z trendov sa podľa Wallersteina blíži ku svojej asymptote, čoho dôsledkom je, že sa kladú medze ďalšej akumulácii zisku. V prvom bode Wallerstein tvrdí, že aj keď sa nám to možno nezdá, postupne narastá (v dôsledku lepšej politickej organizovanosti pracujúcich tried) trhovú hodnotu práce. Wallerstein tvrdí, že lacná pracovná sila ktorá sa lokálne vyskytuje, je dielom historického vývoja. Lacnou pracovnou silou sú zväčša migranti z vidieckych oblastí chudobnejších krajín, prichádzajúci do miest, kde sú ochotní pracovať za mzdu, síce z pohľadu svetového štandardu nízku, ale oni prichádzajú z horšieho miesta na lepšie. Wallerstein však tvrdí, že časom aj títo migranti začnú navyšovať nároky vo svojich požiadavkách a navyše, že kapitál sa už nebude mať časom kam presúvať. Vraví, že kapitalistom časom neostane iná možnosť ako viesť triedny boj tam, kde sa práve nachádzajú. Druhý bod sa týka nášho ekosystému. Wallerstein tvrdí, že náklady na spracovanie surovín neustále rastú, z dôvodov vyšších kontrol a dodržiavania rôznych kvót. Keďže nenachádza východisko v otázke: kto sa ujme hradenia tejto *externalizácie nákladov* (bude to podľa neho buď štát – čiže my všetci v podobe daní, alebo veľké firmy – ktorých zisky potom výrazne poklesnú), tak tvrdí, že rast nákladov na materiálne vstupy bude vyvíjať tlak na akumuláciu kapitálu, čo môže vyvolať otázky štrukturálnych zmien. V treťom bode je to trochu komplikovanejšie. Wallerstein píše, že ľudia súhlasili s vytvorením sociálneho štátu a jeho nákladného byrokratického aparátu s podmienkou, že štát sa bude starať o sociálne zabezpečenie svojich občanov. Keďže funkcie štátu boli vplyvom globalizácie oklieštené, nižšie vrstvy nespokojné s rastúcou polarizáciou reálnych miezd, tlačia na štát aby znižoval dane. Štát, ktorý si už začína uvedomovať dôsledky vplyvu zahraničných investorov, sa naopak snaží prenášať daňové zaťaženie na NNS. Tieto spoločnosti sa však snažia získať podporu ľudových vrstiev, v snahe o opätovné zníženie daní. Paradoxom podľa Wallersteina je, že ľudia chcú

---

²¹⁸ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.46-47,55-56

zníženie daní, ale vôbec si neuvedomujú čo by také zníženie spôsobilo v otázkach sociálnej podpory (zdravotníctvo, školstvo, sociálne zabezpečenie).²¹⁹

Práve sme opísali tri deje, ktoré podľa Wallersteina výrazne negatívne ovplyvňujú (alebo budú ovplyvňovať) možnosti akumulácie kapitálu, čiže možnosti činnosti, ktorá je podstatou kapitalistickej svetoekonomiky. Okrem týchto troch dejov však podľa Wallersteina pôsobí ešte jeden veľmi dôležitý – je ním strata legitimacy štátnych štruktúr. Kapitalistická svetoekonomika je presýtená záujmami jednotlivcov aj skupín, vraj možno očakávať bezohľadnosť, pokles bezpečnosti ako kolektívnej tak aj jednotlivca, a ešte väčšiu stratu legitimacy štátu. V prípade NNS sa tento jav prejavuje tak, že štáty už viac nedokážu sekundovať týmto spoločnostiam – vraj už nemajú silu udržiavať prostredie monopolov. Na druhej strane vraj dochádza aj k všeobecnej strate dôvery ľudí. Wallerstein píše, že masy celého sveta upadajú do hlbokéj skepsy, pokiaľ ide o ich schopnosť presadzovať zmeny, alebo dokonca len schopnosť udržiavať nemenný stav. Prejavom straty štátnej legitimacy je vraj aj eskalácia sociálneho strachu, z dôsledku opätovného prenášania bremien sociálneho zabezpečenia na plecia jednotlivcov. Wallerstein píše, že z dôvodu neschopnosti firiem naďalej akumulovať kapitál a z dôvodu straty legitimacy štátu, dnes vravíme o prebiehajúcej alebo prichádzajúcej terminálnej kríze dnešného svetosystému.²²⁰

Wallersteinov *Vek premeny*, predstavujú vlastne budúce roky krízy, ktoré sme už opísali ako eskaláciu bezohľadnosti, konfliktov a straty legitimacy štátu. Wallerstein vraví, že pokiaľ v osobnom živote je najlepším receptom manévrovať procesy tak, aby sme sebe zabezpečovali čo najmenšiu škodu; z hľadiska premeny ako celku, je potrebné urobiť presný opak. Práve to, že konečný výsledok nie je možné predvídať, a že procesy sú divoké, bude príčinou podľa Wallersteina, že aj tá najmenšia akcia môže mať značné následky. Na druhej strane, sme v dobe, kedy naše činy môžu mať váhu oveľa väčšiu ako kedykoľvek predtým. Wallerstein vraví, že našou prvotnou potrebou je prijať presvedčenie, že systém, ktorý tu dnes máme, je len jednou premenou s nekonečného množstva možností. Vraví, že existuje tisícka iných alternatív, ktoré by sme prípadne mohli vytvoriť (počas nasledujúcich 30-tych až 50-tych rokov), a systém by mohol byť ako lepší, tak ja horší. Aj keď by sa mohlo zdať, že sme človeka – občana doteraz vykresľovali

---

²¹⁹ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.56-60

²²⁰ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.59-63

na obraz raneného zvierat'a podliehajúceho neistote trhu, domnievame sa (rovnako ako Wallerstein), že vstupujeme do momentu v historickom čase, kedy sa slobodná vôľa stáva práve tou najdôležitejšou. Wallerstein vraví, že môžeme uvažovať o súčasnej dobe pokojne ako o dobe, kde oproti sebe stoja v boji dva obrovské tábory: jedni sa snažia zachovať privilégia nerovného systému; a druhí by chceli vytvoriť systém nový, systém viac demokratický a viac rovnostársky. Wallerstein dodáva, že rétorika druhej skupiny môže byť úplne iná, ale on sa domnieva, že podstatou boja bude práve to čo vyslovil. Výsledok tohto boja bude do značnej miery závisieť od toho, ktorému táboru sa podarí viac mobilizovať svoje sily; preto podľa nás jediná vec ktorá je v budúcnosti istá, je nutnosť aby sa do procesov premien zapojil každý.²²¹

Wallerstein nie je jediný, kto naznačuje, že je potrebné, aby sa konečne mobilizovala značná časť populácie. V nedokončenom citácii od Jána Kellera sa píše: *„Priepastné rozdiely v majetkoch odkazujú na nemenej priepastné rozdiely v možnostiach ovplyvňovať smerovanie spoločnosti a zasahovať do osudu druhých ľudí a celých krajín.“* Dodáva: *„Tí skutočne mocní to robia spôsobom, ktorému je naozaj obtiažné sa brániť. Pokiaľ však ostatní budú na ochranu rezignovať, ponosú svoj podiel viny v následkoch, ktoré ľahko pociťia úplne všetci.“*²²²

V predslove knihy *Velká finančná kríza* sa zase píše: *„...čo sa predkladaného diela týka, nerobíme si zvláštny nárok na originalitu. Skôr ďalej rozvíjame a aplikujeme na súčasnú situáciu analýzy, ktoré vznikali roky, pričom sa ich snažíme využiť k tomu, aby sme obyčajným ľuďom osvetlili potrebu radikálnej zmeny cestou kolektívnej akcie.“*²²³

V podstate aj výrok Noama Chomského, ktorým sme ukončili prvú kapitolu, naznačuje niečo podobné: *„Je však dôležité aby sme sa nenechali zastrašiť hysterickým krikom a klamstvami a držali sa, ako len najlepšie vieme, čo najbližšie pravdy, poctivosti a záujmu o to, aké dôsledky pre ľudí majú činy, ktorých sa niekto dopustí, alebo ktoré naopak nedokáže vykonať.“*²²⁴ Aké dôsledky majú činy, ktorých sa niekto dopustí, alebo ktoré naopak nedokáže vykonať...

---

²²¹ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.63-64,190-191

²²² KELLER, J. *Nerovnost a nesouměřitelnost*. [cit. 2010-05-21]. Dostupné na internete: <<http://www.denikreferendum.cz/clanek/3380-nerovnost-a-nesoumeritelnost>>

²²³ FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Velká finanční krize: Příčiny a následky*, 2009. s.8

²²⁴ CHOMSKY, N.: *II.9.*, 2003. s.112

Spoločnosť vytvorená vo Veku premeny je neistá. Všetko záleží od našej voľby a činov. K správnym voľbám je potreba hĺbka našej intelektuálnej analýzy – potreba zbaviť sa jednostrannosti a amaterizmu, čoho dokázanie sme si vzali za cieľ v prvej kapitole. Úloha intelektuálnej analýzy však nie je len úlohou intelektuálov, rovnako je nutné aby sa do nej zapojil každý. Wallerstein vysvetľuje zlyhávajúce všetky antisystémové hnutia a v súvislosti s tým, stratu ilúzií. Každý musí začať spoznávať sám, hľadať pravdu, hľadať reálne riešenia a neodliehať ilúziám či nádejam, ktoré do nás „nalial“ niekto iný. Nik by nemal nechať iných rozhodovať za seba, ale každý by mal sám konať. Naomi Kleinová napísala výstižný, podnetný a zároveň ironický článok k slovu *nádej*. Nádej a zmena boli totiž predvolebnými heslami Baracka Obamu v amerických prezidentských voľbách. Nepotrebujeme menovať všetky satirické novovytvorené slovíčka Naomi Kleinovej (ako napríklad uvedieme len *hopeover*, odvodeného od *hope* a *hangover*), ale len to, kam ju tieto slovíčka dovedli. Posledným novovytvoreným slovom Naomi je *Hoperoots* (*hope* – nádej, *roots* – korene), ktorú objasňuje vzorovou vetou nasledovne: „*Nastal čas prestať čakať na to, až k nám nádej zostúpi, namiesto toho je treba za ňou ísť.*“²²⁵

I. Wallerstein nie je sám, ktorý prichádza aj s návrhmi obrazu novej spoločnosti, my ich však do práce už nebudeme dávať. Ak sa nám nepodarilo v práci zísť hlbšie, uspokojíme sa s tvrdením, že práve dnes stojíme v dobe *Veku premeny*, ktorej konečný výsledok je neistý, ale práve vďaka tomu je otvorený ľudským zásahom a tvorivosťou. Naším prvoradým cieľom zostáva, aby sa čitateľ sám zamyslel nad všetkým čo sa dnes okolo neho deje, a sám si položil otázku, či svet v ktorom žije, zodpovedá jeho ideálnym predstavám. Ako sme už niekoľkokrát povedali, budúcnosť je otvorená, ciest je mnoho a je len na nás ktorou z nich sa vyberieme.

---

²²⁵ SPENCEROVÁ, T.: *Naomi Kleinová: Nečekejme na naději, ale vezměme sa ze ni.* [cit. 2010-05-24]. Dostupné na internete: <<http://www.literarky.cz/svet/evropa/586-naomi-kleinova-neekejme-na-nadji-ale-vezmme-se-za-ni>>

Záver

V úvode sme napísali, že cieľom našej práce je dokázať dva body. Prvým bolo zbavenie sa jednostranných kritik a nedôslednosti v našich analýzach; a druhým bola snaha presvedčiť čitateľa, že čas na kritiku už dávno pominul, že je nutné hľadať reálne riešenia a následne na to konať. Myslíme si, že nutnosť týchto dvoch bodov sa nám v priebehu práce podarilo dokázať. Okrem toho, celou prácou sa nenápadne ťahala otázka: nakoľko je naše rozhodovanie a konanie slobodné a nakoľko determinované ekonomickými a sociálnymi podmienkami prostredia, v ktorom žijeme. Túto otázku sme v závere nechali v podstate otvorenú, je na uvážení čitateľa porovnať si spoločnosť a princípy, ktoré spoločnosť uplatňuje s osobnými predstavami a ideálmi. Priznáme sa ale, že je mnoho iných vecí, ktoré sme do práce ešte chceli napísať, no rozsah nám to už naozaj nepovoľuje.

Chceli sme poukázať na fakt, že súčasná ekonomika nie je odrazom ekonómie ako nezastaviteľnej prírodnej vedy, ako sa nás niektorí snažia presvedčiť, ale „*je to hra, s veľmi špecifickými pravidlami, uvedená do pohybu ľuďmi a s ľudskými zámermi.*“²²⁶ Hovoriť o kríze hodnôť je už takmer klišé, ale chceli sme poukázať na cnosti stredných vrstiev ako ich opisuje Ján Keller a rozlíšiť predmet od podmetu. Ako píše Kukula: „...*prichádzajú k mylnému záveru, že podstatou globalizačného procesu je ekonomika. Tá je len počiatočnou preferovanou a práve tou najviditeľnejšou vrstvou globalizácie. Jednou z primárnych príčin tohto neuspokojivého stavu je hodnotová orientácia hlavných protagonistov globalizácie.*“²²⁷ Treba rozlíšiť prostriedky od spôsobu, akými sa tieto prostriedky užívajú. Na adresu Douglasa Rushkoffa a jeho článok *Nechajme ekonomiku zomrieť* prichádzalo množstvo kritiky. Vo svojom druhom článku s názvom *Pretvorme meny, pretvorme bankovníctvo* (je fakticky reakciou a pokračovaním článku prvého) Douglas začína slovami: „*V prvom rade, a neviem ako to ešte viac zdôrazniť – obchod je*

---

²²⁶ RUSHKOFF, D.: *Economics is not natural science*. [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete: <http://www.edge.org/3rd_culture/rushkoff09/rushkoff09_index.html>

²²⁷ KUKULA, M.: *Suverenita štátov z hľadiska globalizácie*. [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete: <<http://www.blisty.cz/2005/4/27/art23126.html>>

dobry. Obchod nie je problém. Problém sú monopoly.“²²⁸ A monopoly ako vieme, boli už dávno vytvorené človekom, s konkrétnym úmyslom akosi ich využívať.

Chceli sme poukázať na mnoho vecí, no zo všetkého najviac, sme chceli presvedčiť človeka, že nie systém ale strach je jeho najväčší nepriateľ. Strach, nevedomosť a nečinnosť, pasívne prijímanie všetkého čo sa nám ponúka a neschopnosť vziať do ruky zodpovednosť za svoju slobodu. Wallerstein píše vo svojej knihe o démonizácii nepriateľov Spojených štátov, o podstate Dohody z Jalty, a Chomsky vraví o štáte strachu. V rozhovore Chomsky odpovedal na otázku, týkajúcu sa svetovej verejnej mienky ohľadne vojny v Iraku, nasledovne. „*Nikto iný na svete ničomu z toho neverí. Nijaká krajina nepovažuje Irak za hrozbu svojej bezpečnosti. Je to smiešne. Len v spojených štátoch sa ľudia boja Iraku, čo je úžasný úspech propagandy.*“ Na to sa ho reportérka spýtala: prečo je naša kultúra na propagandu vnímavejšia? A Chomsky odvetil: „*Nepovedal som, že je vnímavejšia na propagandu, je vnímavejšia na strach.*“²²⁹ My nechceme povedať, že svet nepotrebuje zachovávanie poriadku a stability, ale bolo už dokázané aké klamstvá a manipulácie sa šírili aj ohľadne irackej vojny, a komu to akým spôsobom prosperovalo.²³⁰

Chceli sme presvedčiť človeka, že existuje iná alternatíva. Fromm píše, že systém ktorý tu dnes máme, sám plodí sebeckosť a chamtivosť. Mocní, sú vraj nečinní preto, lebo svoj spoločenský úspech hodnotia oveľa vyššie ako spoločenskú zodpovednosť. Fromm navyše píše, že vysvetlenie ľudskej pasivity v otázke života a smrti, nebolo jediným dôvodom pre ktorý sa rozhodol napísať knihu *Mať, alebo byť* – druhým dôvodom bolo presvedčenie, že určite existuje alternatíva voči modelu korporatívneho kapitalizmu, sociálnej demokracie alebo sovietskeho socializmu, či technokratického fašizmu s usmievavou tvárou.²³¹

V neposlednej rade, sme chceli ponúknuť čitateľovi východisko v podobe tvorby novej občianskej spoločnosti, viac demokratickej a viac rovnostárskej, kde ale presvedčenie a túžba po jej vzniku musí stáť na reálnej osвете celej spoločnosti. Je

---

²²⁸ RUSHKOFF, D. *Hack money, Hack banking*. [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete: <<http://www.arthurgmag.com/2009/03/23/hack-money-hack-banking-rushkoff-on-the-economy/>>

²²⁹ CHOMSKY, N.: *Imperiálne ambície*, 2008. s.23-24

²³⁰ MORAVČÍK, L. *Irak: Tony Blair nič neľutuje*. [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete: <<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>

²³¹ FROMM, E.: *Mít, nebo byť?*, 2001. s.23-24

potrebné šíriť memy, začať konať spôsobom „každý si robí poriadok na vlastnom piesočku“ a malými postupnými zmenami sme si istí, že by bolo možné pretvoriť tento systém. Aj súčasné dianie okolo nás je dôkazom toho, že je už skutočne čas na zmenu, no zmena musí prísť zdola – ako sa napríklad vyjadril Alain Badiou v súvislosti s finančnou krízou: „...je možné iba dúfať, že tento dotyk reality sa čo možno najsilnejšie prejaví na dolnom toku tejto krízy: v poučení, ktorému sa z nej dostane ľudom dolu.“²³²

Úplne na záver chceme uviesť citát z úvodu knihy I. Wallersteina, z ktorej sme značne vychádzali:

„...všetci stojíme pred trojitou úlohou: intelektuálnou úlohou kriticky a triezvo analyzovať realitu; morálnou úlohou rozhodnúť sa, ktorým hodnotám dnes máme dať prednosť; a politickou úlohou rozhodnúť sa, ako môžeme bezprostredne prispieť k zvýšeniu pravdepodobnosti, že svet vyjde z dnešnej chaotickej štrukturálnej krízy nášho kapitalistického svetosystému do iného svetosystému, ktorý bude značne lepší a nie značne horší ako ten súčasný.“²³³

---

²³² BADIOU, A.: *Jaké reality je nynější krize spektáklem?*. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=295&Itemid=49>

²³³ WALLERSTEIN, I.: *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*, 2005. s.14

Zoznam použitej literatúry

Knihy/Monografie:

1. BAUMAN, Z. *Globalizácia*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Kalligram, 2000. 124 s. ISBN 80-7149-335-X
2. BAUMAN, Z.: *Individualizovaná spoločnosť*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo Mladá fronta, 2004. 291 s. ISBN 80-204-1195-X
3. BAUMAN, Z.: *Komunita*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006. 122 s. ISBN 80-8061-225-0
4. BAUMAN, Z.: *Svoboda*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo Argo, 2003. 124 s. ISBN 80-7203-432-4
5. BAUMAN, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. 2. vyd. Praha : Vydavateľstvo SLON, 2006. 165 s. ISBN 80-86429-11-3
6. BEAH, I. *Došel jsem daleko...* . 1. vyd. Brno : Vydavateľstvo JOTA, 2007. 286 s. ISBN 978-80-7217-530-7
7. BECK, U. *Čo je globalizácia?*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004. 196 s. ISBN 80- 8061- 190-4
8. BRAUDEL, F. *Dynamika kapitalizmu*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo Argo, 1999. 82 s. ISBN 80-7203-193-7
9. DELPIROU, A. – LABROUSSE, A. *KOKA KOKAIN KOKS*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo BRADLO, 1993. 270 s. ISBN 80-7127-009-1
10. DUBNIČKA, I. *Kultúra A environmentálna Kríza*. 1. vyd. Nitra : FF UKF v Nitre, 2007. 486 s. ISBN 80-8094-034-7
11. FIALA, P. – PITROVÁ, M. *Evropská unie*. 1.vyd. Brno : Vydavateľstvo CDK, 2003. 743 s. ISBN 80-7325-015-2
12. FOSTER, J.B. – MAGDOFF, F. *Velká finanční krize:Příčiny a následky*. 1. vyd. Český Těšín : Vydavateľstvo Grimmus, 2009. 156 s. ISBN 978-80-902831-1-4
13. FOX, J. *Chomsky a globalizace*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo Triton, 2003. 85 s. ISBN 80-7254-367-9
14. FROMM, E. *Mít, nebo být?*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo AURORA. 2001. 242 s. ISBN 80-7299-036-5
15. FROMM, E. *Strach ze Svobody*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo Naše vojsko, 1993. 160 s. ISBN 80-206-0290-9

16. GEISS, I. *Dějiny světa v souvislostech*. 1. vyd. Praha : vydal Ivo Železný, 2005. 529 s. ISBN 80-237-3940-9
17. GIDDENS, A. *Dusledky modernity*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo SLON, 2003. 200 s. ISBN 80-86429-15-6
18. CHOMSKY, N. *II.9*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo Mezera, 2003. 120 s. ISBN 80-903259-0-4
19. CHOMSKY, N. *Imperiálne ambície*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2008. 135 s. ISBN 978-80-8061-297-9
20. KELLER, J. *Abeceda prosperity*. 1. vyd. Brno : Vydavateľstvo Doplněk, 1997. 160 s. ISBN 80-85765-98-5.
21. KELLER, J. *Dějiny klasické sociologie*. 2. vyd. Praha: Vydavateľstvo SLON, 2007. 529 s. ISBN 978-80-86429-52-6
22. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo SLON, 2006. 158 s. ISBN 80-86429-41-5
23. KELLER, J. *Vzestup a pád středních vrstev*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo SLON, 2000. 121 s. ISBN 80-85850-95-8
24. KREJČÍ, O. *Mezinárodní politika*. 3. vyd. Praha : Vydavateľstvo EKOPRESS, 2007. 743 s. ISBN 978-80-86929-21-7
25. LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo PROSTOR, 2003. 312 s. ISBN 80-7260-085-0
26. LENIN, V.I. *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*. V: Lenin, V.I.: *Vybrané spisy, sv.2*. Praha : Vydavateľstvo Svoboda, 1976.
27. LYSÝ, J. *Dejiny politického myslenia I*. 1.vyd. Bratislava : PF UK, 2006. 168 s. ISBN 80-2223-2168-8
28. LYSÝ, J. *Dejiny politického myslenia II*. 1.vyd. Bratislava : PF UK, 2006. 184 s. ISBN 80-2223-2242-3
29. RUSHKOFF, D. *Manipulativní nátlak*. 1.vyd. Hradec Králové : Vydavateľstvo KONFRONTACE, 2002. 252 s. ISBN 80-86088-07-3
30. SAFRANSKI, R. *Koľko globalizácie unesie človek?*. 1.vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Kalligram, 2006. 94 s. ISBN 80-7149-858-8
31. SEPÉŠIOVÁ, M. *Koniec alebo začiatok?*. 1.vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Eko-konzult, 2004. 214 s. ISBN 80-8079-150-8
32. SCHILLER, B.R. *MIKROEKONOMIE*. 1. vyd. Brno : Vydavateľstvo Computer Press, 2004. 404 s. ISBN 80-251-0109-6

33. ŠALING, S. - IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. - MANÍKOVÁ, Z. *Slovník cudzích slov*. 2. vyd. Bratislava-Veľký Šariš : Vydavateľstvo SAMO, 2002. 685 s. ISBN 80-967524-7-2
34. WALLERSTEIN, I. *Evropský univerzalizmus*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo SLON, 2008. 93 s. ISBN 972-80-86429-81-6
35. WALLERSTEIN, I. *ÚPADEK AMERICKÉ MOCI*. 1. vyd. Praha : Vydavateľstvo SLON, 2005. 286 s. ISBN 80-86429-44-X

Článok v časopise:

1. STRNAD, P.: Čarování s transferovými cenami. In: *Ekonom*. 1996. č. 52 str. 23

Článok zo zborníka a monografie:

1. DŘÍZOVÁ, E.: Sociálna politika. In: *Úvod do politických vied*. Bratislava: UCM Trnava s finančným príspevím Kultúrnej a edukačnej grantovej agentúry Ministerstva školstva SR, 2005. ISBN 80-89063-15-2. s. 179-193

Elektronické monografie:

1. DANĚK, P.: *Nerovnoměrný rozvoj světa: Kolonialismus, neokolonialismus a diskurz rozvoje*. [online]. In: Jehlička, P. - Tomeš, J. – Daněk, P.: *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha : Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, 2000. 276 s. [cit. 2010-04-13]. ISBN 80-238-5566-2. Dostupné na internete: < <http://prg.xf.cz/kniha/kap1.htm> >
2. HALAXA, P.: *Zahraniční pomoc ve vztazích vyspělých a rozvojových zemí*. [online]. In: Jehlička, P. - Tomeš, J. – Daněk, P.: *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha : Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, 2000. 276 s. [cit. 2010-04-21]. ISBN 80-238-5566-2. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap4.htm>>
3. KELLER, J.: *Politika s ručením omezeným* [Adobe Reader Format]. 1.vydanie. Praha : Pôvodné vydavateľstvo Evropský literárni klub, 2001. Posledné úpravy 16.9.2006. 60 strán. [cit.2010-05-07]. ISBN 80-86316-27-0
4. SÝKORA, L.: *Globalizace a její společenské a geografické důsledky* [online]. In: Jehlička, P. - Tomeš, J. – Daněk, P.: *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky*

politické geografie. Praha : Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, 2000. 276 s. [cit. 2010-05-01]. ISBN 80-238-5566-2. Dostupné na internete: <<http://prg.xf.cz/kniha/kap2.htm>>

5. WILLIS, K.: *Theories and Practices of Development*. [Adobe Reader Format]. 1.vydanie. London and NY : Routledge, 2005. 253 s. [cit.2010.05.03]. ISBN 0-203-57264-5

Články v elektronických časopisoch a iné príspevky:

1. BADIOU, A. *Jaké reality je nynější krize spektáklem?*. In *SOK*. [online]. 2008. [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=295&Itemid=49>
2. ČORNÁ, T. *Jan Keller: Auróra už nemá na koho vystrelit'*. In *SME*. [online]. 2008. [cit. 2008-03-19]. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/3743554/Jan-Keller-Aurora-uz-nema-na-koho-vystrelit.html>>
3. GEIST, R. *Nezúčastnená politika-antisystémové hnutie privilegovaných*. In *Britské listy*. [online]. 2006. [cit. 2008-04-21]. Dostupné na internete: <<http://www.blisty.cz/art/30478.html>>. ISSN 1213-1792
4. HORYNA, B. *Všetchno se změnilo v obchod...* In *Aluze*. [online]. [cit. 2010-04-01]. Dostupné na internete: <http://www.aluze.cz/1999_03_04/braudel.php>
5. CHOMSKY, N. *Tvorba súhlasu*. [online]. [cit. 2008-05-14] Dostupné na internete: <<http://www.kruhzivota.sk/?page=clanky&node=92>>
6. KELLER, J. *Nerovnost a nesouměřitelnost*. In *Deník Referendum*. [online]. 2010. [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete: <<http://www.denikreferendum.cz/clanek/3380-nerovnost-a-nesoumeritelnost>>
7. KRÁL, R. *Bezzubý a vyhaslý kjótsky protokol*. In *Zvědavec*. [online]. 2005. [cit. 2010-04-18]. Dostupné na internete: <http://www.zvedavec.org/pohledy_1115.htm>

8. KUKULA, M. *Suverenita štátov z hľadiska globalizácie*. In *Britské listy*. [online]. 2005. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete:
<<http://www.blisty.cz/2005/4/27/art23126.html>>
9. LESAY, I. *Smrť hladom vo svete blahobytu*. In *Priatel'ia Zeme*. [online]. 2007. [cit. 2010-04-16]. Dostupné na internete:
<<http://www.priateliazeme.sk/cepa/index.php?id=149&level=3&x=116>>
10. NAIMAN, A. *O náboženskom fundamentalizme*. [online]. [cit. 2008-06-01] Dostupné na internete: <<http://slovakia.humanists.net/chomsky.htm>>
11. MORAVČÍK, L. *Irak: Tony Blair nič nel'utuje*. In *SLOVO*. [online]. 2010. č. 7 [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete:
<<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>
12. ONDREJKOVIČ, P. *Modernizácia a anómia*. In *SLOVO*. [online]. 2002. [cit. 2008-02-27]. Dostupné na internete:
<<http://www.noveslovo.sk/archiv/2002-6/otrendoch.asp>>
13. OTRUBA, A. *O rozvoji a pomoci*. In *impulz*. [online]. 2007. č. 4 [cit. 2010-04-29]. Dostupné na internete: <<http://www.impulzrevue.sk/article.php?254>>
14. POLÁK, E. *Tri sociálne svety(1)*. In *SLOVO*. [online]. 2010. č. 17 [cit. 2010-05-12]. Dostupné na internete:
<<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18810&cislo=19/2010>>
15. POLÁK, E. *Tri sociálne svety(2)*. In *SLOVO*. [online]. 2010. č. 18 [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete:
<<http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18836&cislo=18/2010>>
16. PERON, J. *How's The Third World Doing?*. In *Institute for Liberal Values*. [online]. [cit. 2010-04-25]. Dostupné na internete:
< http://www.liberalvalues.org.nz/index.php?action=view_article&article_id=111>
17. PERON, J. *World Inequality and Globalisation*. In *Institute for Liberal Values*. [online]. [cit. 2010-04-19]. Dostupné na internete:
< http://www.liberalvalues.org.nz/index.php?action=view_article&article_id=113>
18. PROCHÁZKOVÁ, P. *Sú Američania k deťom nel'útostnejší ako Rusi?* In *SME*. [online]. 2010. [cit. 2010-04-27]. Dostupné na internete:

- <<http://www.sme.sk/c/5336590/su-america-k-detom-nelutostnejši-ako-rusi.html>>
19. ROMANCOV, M. *Transferové ceny-co nového?*. [online]. 2009. [cit. 2010-05-09]. Dostupné na internete: <https://www.deloitte.com/view/cs_CZ/cz/tiskove-centrum/clanky/2820ed2abe462210VgnVCM100000ba42f00aRCRD.htm>
20. RUSHKOFF, D. *Economics is not natural science*. In *Edge*. [online]. 2009. [cit. 2010-04-19]. Dostupné na internete: <http://www.edge.org/3rd_culture/rushkoff09/rushkoff09_index.html>
21. RUSHKOFF, D. *Hack money, Hack banking*. In *Arthur Magazine*. [online]. 2009. [cit. 2010-05-17]. Dostupné na internete: <<http://www.arthurmag.com/2009/03/23/hack-money-hack-banking-rushkoff-on-the-economy/>>
22. RUSHKOFF, D. *Let it die*. In *Arthur Magazine*. [online]. 2009. [cit. 2010-05-11]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>
23. SZALAI, P. *Zo zbierok pre Etiópiu sa vraj kupovali zbrane*. In *SME*. [online]. 2010. [cit. 2010-04-24]. Dostupné na internete: <<http://www.sme.sk/c/5271102/zo-zbierok-pre-etiopiu-sa-vraj-kupovali-zbrane.html#ixzz0mP80rnQb>>
24. SPENCEROVÁ, T. *Naomi Kleinová: Nečekejme na naději, ale vezměme sa ze ni*. In *Literárky v síti*. [online]. 2009. [cit. 2010-05-24]. Dostupné na internete: <<http://www.literarky.cz/svet/evropa/586-naomi-kleinova-neekejme-na-nadji-ale-vezmme-se-za-ni>>
25. *Haitské úřady vrátily rodinám děti, které chtěli vyvézt američtí misionáři*. In *Lidovky*. [online]. 2010. [cit. 2010-04-19]. Dostupné na internete: <http://www.lidovky.cz/haitske-urady-vratily-rodinam-deti-ktere-chteli-vyvez-americti-misionari-1ux-/ln_zahranici.asp?c=A100318_074257_ln_zahranici_pks>
26. *Nemecko čaká úpadok kvôli imigrantom*. In *Chelemendik*. [online]. 2010. [cit. 2010-05-26]. Dostupné na internete: <http://www.chelemendik.sk/Nemecko_caka_upadok_kvoli_imigrantom_569343440.html>

27. *Obilie z 1,5 hektára dokáže vykúriť dom*. In *PRAVDA*. [online]. 2005. [cit. 2010-04-23]. Dostupné na internete:
<http://spravy.pravda.sk/sk_ekonomika.asp?r=sk_ekonomika&c=A050523_150920_sk_pspravy_p01>

Vedecko-kvalifikačné práce:

1. ANDRAŠKOVÁ, E. *Reflexie tendencií súčasnej doby na pozadí globálnej spoločnosti (Globalizácia ako pokračovanie imperiálnej nadvlády mocností)*: bakalárska práca. Nitra : UKF, 2008. 51 s.

Výskumné správy:

1. ZBOŘILOVÁ, H. – ŽÍDEK, L.: *Washingtonský konsenzus v českej ekonomickej praxi 90. let*: pracovný materiál. Brno : Centrum výskumu konkurenčnej schopnosti českej ekonomiky, 2005. 24 s. ISSN 1801-4496
2. UPSOV, P. *Obchod so zbraňami. Dodávatelia a odberatelia*: analýza v rámci projektu DespiteBorders. Bratislava : Spoločnosť pre Strednú a Východnú Európu-CeeWatch, 2008. 14 s.
3. *Human Development Report*: výročná správa. New York: UNDP, [online]. 1992, 216 s. Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1992_en_technotes.pdf>